

Voortvarend vmbo

Samen koersen

op

bewegingsruimte

Adviesgroep vmbo
Den Haag, mei 2006

In opdracht van de minister van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap,
mede namens de minister van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit.

Postbus 35518
2508 CE Den Haag

telefoon: 070 302 82 50

fax: 070 346 24 09

e-mail: adviesgroepvmbo@sopo.nl

website: www.adviesgroepvmbo.nl

Vertrouwen is het beste medicijn tegen complexiteit

Confucius

Voorwoord

De gemoederen willen nog al eens hoog oplopen wanneer in een discussie over onderwijs de naam 'vmbo' valt. Het vmbo staat sinds zijn ontstaan geregeld in het centrum van de belangstelling. 'Vmbo is hot', zou de eigen populatie van deze onderwijssector ongetwijfeld zeggen, veel anderen houden het liever op meer gematigde omschrijvingen. Maar de vmbo-discussie is vaak wel fel.

Over het vmbo bestaan wijd uiteenlopende beelden die elkaar soms amper raken. Beelden gemaakt uit dingen die voorbij gingen of die vooral bestaan uit stof van visioenen. Er worden pleidooien gehouden voor ruimte of juist voor meer dwingende voorschriften, voor meer en eerder beroepsgericht versus uitstel van keuze. Waar voor de een de regio aan zet is, zweert de ander bij een centraal bestel. Zonder eenheid van woord en beeld is een gesprek over het vmbo lastig te voeren, hebben we gemerkt.

De Adviesgroep vmbo heeft de opdracht gekregen in dat brede spectrum van beelden en verlangens ruimere kaders te vinden voor nieuwe (regionale) programma's die meer maatwerk voor leerlingen mogelijk maken. En dat tegen een achtergrond van hoop op deregulering, van toenemende regionalisering en nieuwe systemen van verantwoording. Een reëel risico dreigt dat onze adviezen nooit goed genoeg zullen zijn om zowel leerling, school, werkgever en politicus tevreden te stellen.

Wij hebben ervoor gekozen de leerling als vertrekpunt te nemen en de stemmen van de scholen te horen. Daarbij werden we geholpen door de voorwaarde in onze opdracht de adviezen in goed overleg met het veld tot stand te laten komen. Wij hebben veel energie gestoken in de dialoog met de scholen, ondanks de korte termijn waarop de eerste richtinggevende adviezen van ons werden verwacht. En dat levert nu een serie voorstellen op die kan rekenen op brede steun vanuit het scholenveld.

In de ontmoetingen die we met leerlingen, docenten, managers en bestuurders uit het vmbo hebben gehad, trof ons de oprechte betrokkenheid en het grote gevoel voor eigenheid. Het vmbo is een zelfbewuste tak van onderwijs, waarin veel energie wordt gestoken in innovatie en de leerlingen een warm leerhuis wordt geboden. Vmbo... een voortvarende onderwijstak die trots kan zijn op zichzelf.

Namens de Adviesgroep,

Dirk van der Spoel

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	7
1 Inleiding	11
2 De opdracht aan de Adviesgroep vmbo	13
2.1 Het kader	13
2.2 De regels	15
2.3 De deelvraag	17
3 Ruim baan voor de vmbo-leerling	21
3.1 De vmbo-leerling binnen het voortgezet onderwijs	21
3.2 Van 14 tot 16 jaar: de tijd van je leven	21
3.3 De leerling geboeid	22
3.4 Er valt wat te kiezen	23
4 Geluiden uit het veld	25
4.1 Gemeenschappelijke geluiden	25
4.2 Geluiden uit de vmbo-scholen	25
4.3 Geluiden uit het mbo	28
4.4 Geluiden van werkgevers	30
4.5 Geluiden uit de Resonansgroep	31
4.6 Uitgangspunten	31
5 Conclusies en aanbevelingen	35
5.1 Conclusies	35
5.2 Een ontwikkelingsperspectief	38
5.3 Criteria	40
5.4 Quick wins	43
5.5 Scenario's	43
5.6 Aanbevelingen	45
Verwijzingen	47
Gebruikte afkortingen en begrippen	49
Bijlagen	53
1 Kader voor de Adviesgroep vmbo	55
2 Curriculumregels voor het vmbo	61
3 Werkwijze Adviesgroep vmbo	67
4 Stemresultaten regionale bijeenkomsten maart 2006	71
5 Samenvatting rapportage onderzoek vmbo	77
6 Samenvatting rapportage onderzoek mbo	85
7 Samenstelling Adviesgroep vmbo en Resonansgroep	89

Samenvatting

De opdracht

Het vmbo beweegt actief mee met de veranderingen in zijn omgeving. Het vraagt voor die beweging om meer ruimte in de regelgeving, niet als doel op zich maar om leerlingen aantrekkelijker en beter onderwijs te kunnen bieden en de samenleving beter te bedienen. De Adviesgroep vmbo kreeg de opdracht om samen met scholen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven te zoeken naar ruimere mogelijkheden voor scholen om het eigen onderwijsaanbod te bepalen. De opdracht vraagt op korte termijn om kaders en criteria voor nieuwe beroepgerichte programma's.

In hun streven naar (regionaal ingevuld) praktijknabij onderwijs, op maat van leerling, school en regio, lopen scholen tegen een complex van regelgeving aan. Scholen benaderen de vraag naar meer beleidsruimte in de curriculumregelgeving dan ook breder en meer integraal dan op het eerste gezicht in de opdracht het geval is. Maar in lijn met de openheid die met Koers VO is ingezet, geeft de opdracht de Adviesgroep ook de mogelijkheid om samen met scholen te zoeken naar ruimte en breed gedragen kaders daarvoor.

Bevindingen

Een ruime meerderheid van alle leerlingen in het voortgezet onderwijs volgt een opleiding in het vmbo. De school speelt – als veilig oefenterrein - bij de identiteitsontwikkeling van de vmbo-leerling een belangrijke rol. Een goede vmbo-school laat leerlingen ervaren waar ze goed in zijn en leert leerlingen hun talenten te benutten en te ontwikkelen. Een voor leerlingen aantrekkelijke leeromgeving is praktijknabij, maakt gebruik van moderne communicatiemiddelen en een activerende didactiek. Leerlingen moeten veelvuldig keuzes maken tijdens hun schoolloopbaan. Dat begint al tijdens het tweede jaar van het vmbo. Ze vragen hierbij gerichte begeleiding, ook in de bovenbouw. Van de vmbo-leerlingen die de overstap maken naar het mbo weet 30% voor een deel en 15% nog helemaal niet wat ze willen worden. Het ontbreken van een duidelijk beroepsbeeld vormt een groot struikelblok voor een succesvolle doorstroming naar het vervolgonderwijs en vergroot de kans op voortijdige uitstroom uit het onderwijs.

Om voortijdig schoolverlaten te voorkomen is het nodig de band tussen de vmbo-leerlingen en de school te versterken, het onderwijs aantrekkelijker te maken, de begeleiding van leerlingen te verbeteren, zeker tussen vmbo en mbo, en hen vooral positief te benaderen.

Onze onderzoeken en raadplegingen laten zien dat er veel overeenstemming is in het veld over de functie van het vmbo. Alle betrokkenen benadrukken de voorbereidende en oriënterende functie voor het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt, een functie die in alle leerwegen expliciet tot uitdrukking moet komen. Ook over de functie van de algemeen vormende vakken (avo-vakken) in de beroepsgerichte leerwegen is men het opvallend eens: ondersteunend voor de praktijkcomponent. De avo-vakken worden echter ook op zichzelf van belang geacht. Voor de beroepsgerichte programma's zien we iets dergelijks: ze dienen vooral om leerlingen te motiveren, maar het aanleren van vakspecifieke vaardigheden is zeker geen bijzaak.

Scholen weten steeds vaker regionale partners te vinden. Er is een breed draagvlak voor het versterken van de samenwerking tussen vmbo en mbo in de regio, met daarbij de werkgevers als belangrijke partner. Die regionale samenwerking heeft als doel leerlingen een aantrekkelijk – praktijknabij – onderwijsaanbod te bieden, vormgegeven binnen doorlopende leertrajecten. Verplichte samenwerking roept weerstand op, maar het verleggen van een deel van de verantwoordelijkheid voor de inhoud en

kwaliteit van het vmbo-programma naar de gezamenlijke partners in de regio, spreekt alle geledingen aan.

Vrijwel alle scholen willen gebruik gaan maken van de mogelijkheid om nieuwe programma's te ontwikkelen en aan te bieden als dat eenvoudiger wordt. Een goede aansluiting bij het vervolgonderwijs wordt breed gezien als het belangrijkste criterium voor nieuwe programma's. Dat betekent nauwe samenwerking tussen vmbo en mbo en afstemming op de nieuwe kwalificatiestructuur van het mbo. Vmbo-scholen reageren enigszins terughoudend ten opzichte van verplichte betrokkenheid van het bedrijfsleven bij regionaal ingevulde programma's. Een meerderheid vindt een vorm van centraal examen van belang voor het waarborgen van kwaliteit, maar een ongeveer even grote meerderheid acht een centraal examen een belemmering voor het eveneens gewenste maatwerk. De meeste scholen willen wel dat er een landelijke bevoegdheidsregeling komt voor docenten van nieuwe programma's.

Aanbevelingen en ontwikkelperspectief

Op basis van deze bevindingen komen we tot drie soorten aanbevelingen. De eerste twee betreffen regels voor vandaag. De derde gaat over de weg naar morgen.

De eerste set aanbevelingen biedt een antwoord op de vraag van de opdracht naar wettelijke kaders en criteria voor nieuwe programma's in het vmbo. Zo stellen we voor dat nieuwe programma's in nauwe samenwerking met het mbo worden ontwikkeld, zodat een doorlopende leerlijn naar het mbo gegarandeerd kan worden. Het aanbieden van een nieuw programma is onderwerp van overleg met de partners in de regio en moet passen binnen de regionale afspraken. Betrokkenheid van regionale bedrijven en instellingen is belangrijk om leerlingen praktische leerervaringen te kunnen bieden.

Ook doen we aanbevelingen voor ruimtescheppende maatregelen die op korte termijn hun beslag kunnen krijgen. We stellen voor om het vakkenvoorschrift voor de sector te verruimen door van het tweede verplichte sectorvak een keuzevak te maken. Daarnaast raden we aan de doorstroom vanuit de gemengde leerweg naar het havo te ontdoen van administratieve lasten, door scholen het recht te geven leerlingen van de gemengde leerweg naar het havo te laten doorstromen zonder tussenkomst van de inspectie.

Deze aanbevelingen staan niet los van een doorgaande ontwikkeling naar regelgeving die in zichzelf ruimte bevat voor flexibiliteit en variëteit in de programmering van het vmbo. Daardoor hoeven de regels niet steeds te worden aangepast. We schetsen zo'n perspectief:

- Het vmbo kent een overzichtelijk aantal (vijf tot tien) landelijk vastgestelde, globaal geformuleerde, beroepsgerichte programma's. Beperking zorgt voor herkenbaarheid; formulering in globale termen zorgt voor flexibiliteit en mogelijkheden voor variëteit.
- Examinering vindt plaats in een mix van schoolexamen en een (vorm van) centraal examen, dat flexibel is vormgegeven.
- Scholen zijn vrij in het aanbod van sectoren en vakken. Dat betekent dat zij over een vbo-licentie beschikken en mogelijk – op termijn – ook over een vmbo-licentie.
- Scholen werken nauw samen met én leggen verantwoording af aan de partners in de regio: collega vmbo-scholen, mbo en regionale bedrijven en instellingen.

De focus is daarbij steeds gericht op de leerloopbaan van de leerling. Door middel van voorzorgplicht voor het mbo en nazorgplicht van het vmbo worden leerlingen zo lang mogelijk 'binnen boord' gehouden. Zodat ze gekwalificeerd hun weg op de arbeidsmarkt en in de maatschappij vinden.

De laatste aanbeveling is om dit ontwikkelingsperspectief – samen met belanghebbenden – verder te verkennen en uit te werken. De Adviesgroep vmbo levert daaraan graag een bijdrage, onder andere door de beleidskeuzes, zowel die op landelijk niveau als de keuzes op schoolniveau, inzichtelijk en hanteerbaar te maken in de vorm van scenario's.

1 Inleiding

Het vmbo beweegt en het vraagt voor die beweging om ruimte in de regelgeving. Dat is kort en bondig de bestaansreden voor de Adviesgroep vmbo. Dat roept vragen op: hoe beweegt het vmbo, waarom beweegt het, waar vraagt dat om ruimte. En waarom zijn die vragen zo lastig te beantwoorden dat een Adviesgroep nodig is? In deze inleiding geven we een kort antwoord.

Waarschijnlijk is nergens in het onderwijs de bereidheid om te vernieuwen en te verbeteren zo groot als in het vmbo. Vanaf de invoering in 1999 is het vmbo al in beweging. Dat is in de eerste plaats een teken van vitaliteit, van zin in onderwijs en van betrokkenheid bij leerlingen. Het vmbo beweegt actief mee met de veranderingen in cultuur en economie, met verschuivende visies op maatschappelijk welzijn en bijgestelde denkbeelden in de ontwikkelingspsychologie. Die veranderingen beïnvloeden het onderwijs als geheel, maar de beroepskolom in versnelde mate. Door de ontwikkeling van een kennisintensieve en technologisch georiënteerde samenleving ontstaan nieuwe beroepen waarvoor een nieuwe samenhang nodig is tussen kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes.

Vmbo-scholen krijgen bovendien een meer dan evenredig deel van de fricties op hun bordje die de sociaal-culturele ontwikkelingen met zich meebrengen. Die fricties uiten zich in scholen ook in ongewenst gedrag van leerlingen en soms, maar te vaak, in voortijdig schoolverlaten op de weg naar een startkwalificatie. Scholen anticiperen daarop. Ze nemen hun verantwoordelijkheid met oplossingen die vaak wel, maar niet altijd binnen de bestaande regelgeving passen.

Hoe beweegt het vmbo

Het vmbo beweegt naar meer praktijk nabij onderwijs en in samenhang daarmee naar een meer regio-specifieke invulling. Er is een beweging naar inhoudelijk bredere programma's met daarbinnen mogelijkheden voor differentiatie. In het belang van een beter doorlopende leerweg sluit het vmbo ook aan bij ontwikkelingen in het mbo en beweegt het naar meer competentiegericht onderwijs: onderwijs waarin leerlingen leren om in realistische praktijksituaties de juiste kennis en de juiste vaardigheden in te zetten en in de juiste samenhang toe te passen om een optimale prestatie te leveren. De praktijk is daarin niet alleen doel en eindpunt, maar ook startpunt: hij roept leervragen op, er wordt samenhang ervaren.

Waarom beweegt het vmbo

De motor achter deze ontwikkelingen is de wil van scholen leerlingen aantrekkelijker en beter onderwijs te bieden en de samenleving beter te bedienen. De samenleving vraagt om hoger opgeleide mensen, om meer mensen met ten minste een startkwalificatie en om meer vakmanschap. Een doorlopende leer- en begeleidingslijn naar het vervolgonderwijs beperkt het afhaken van leerlingen tussen vmbo en mbo en ook daarna in het mbo. Praktijk nabij en meer competentiegericht onderwijs is aantrekkelijker onderwijs dat leerlingen motiveert en voortijdig schoolverlaten kan voorkomen. Het past beter bij de meer actieve, 'doenerige' manier van leren van leerlingen van nu, zeker die in het vmbo. En het is een antwoord op de ontwikkeling naar een dienstensamenleving waarin van mensen in verschillende rollen meer ondernemende dienstbaarheid of dienstbaar ondernemerschap wordt verwacht.

De belangen van leerlingen en samenleving zijn niet de enige drijfveren achter de ontwikkelingen in het vmbo. Er zijn ook schoolbelangen in het geding. Daar hoeven we geen doekjes om te winden. Zo trekken sommige afdelingen te weinig leerlingen om voor een school rendabel te blijven. Verbreding van het programma biedt een oplossing, zeker als die samengaat met inhoudelijke en didactische

vernieuwing. Ook concurrentieoverwegingen kunnen meespelen. Scholen met een stagnerend leerlingenaantal gaan op zoek naar opleidingen waarvan ze verwachten dat ze veel leerlingen zullen trekken. Maar schoolbelang alleen geeft nooit de doorslag. Al was het alleen maar omdat het leraren onvoldoende motiveert om in beweging te komen. Vmbo-leraren lopen voor hun leerlingen.

Wat die redenen gemeenschappelijke hebben, is het zoeken naar een voor leerlingen aantrekkelijk onderwijsaanbod: 'Hoe maken we ons onderwijs zo aantrekkelijk dat de leerling binnen onze sector/onze school/het onderwijs blijft?' Dat is zeker geen verkeerde vraag voor een vmbo-school. Integendeel, iedere verantwoordelijke, ondernemende school hoort zich die vraag te stellen. Het is ook niet de vraag die op bezwaren stuit. Het zijn de mogelijke antwoorden die vragen oproepen over de manier waarop de verschillende belangen moeten worden ingebracht en meegewogen.

Waarom is een Adviesgroep nodig?

De situatie is complex. Er zijn veel belanghebbenden bij de programmering van het vmbo: de school, de leerlingen van de school, andere leerlingen, ouders, leraren, andere scholen, vervolgonderwijs, regionale werkgevers, brancheorganisaties, nationale, regionale en lokale overheden en lokale maatschappelijke organisaties. Hoe verantwoord een school ook bezig is met de invulling van het eigen onderwijsaanbod, een zuivere interpretatie en afweging van al die belangen is voor een individuele school wellicht te veel gevraagd, zeker als het belang van de school zelf in het geding is.

De vraag hoe een zekere garantie kan worden geboden dat bij meer ruimte voor scholen de verschillende belangen voldoende uit de verf komen, vormt de achtergrond van de opdracht van de Adviesgroep.

Indeling van deze rapportage

In hoofdstuk 2 gaan we verder in op de opdracht aan de Adviesgroep en de achtergronden hiervan. In alle overwegingen over kaders voor regelgeving en criteria voor onderwijsprogramma's zijn de leerlingen zelf vaak maar moeilijk terug te vinden. In hoofdstuk 3 maken we de leerlingen in de bovenbouw van het vmbo zichtbaar. Daarbij nemen we hun behoeften als uitgangspunt. Voor welke ontwikkelingstaken staan zij, wat motiveert hen tot leren, wat hebben zij in het onderwijs nodig? Wat hebben ze daarin gemeenschappelijk en hoe verschillen zij?

In hoofdstuk 4 klinken nog meer geluiden uit het veld door. We beschrijven de uitkomsten van de raadplegingen in en door scholen en van verdere onderzoeken naar opvattingen van betrokkenen en belanghebbenden. Zo staan we uitgebreid stil bij de mening van de mensen die het onderwijs in de scholen gestalte geven. Ook laten we de partners in de regio aan het woord, zoals het vervolgonderwijs en het bedrijfsleven. Aan het eind van het hoofdstuk presenteren we de uitgangspunten voor onze aanbevelingen.

In hoofdstuk 5 blikken we terug op wat voorafging, we overzien het geheel en trekken conclusies uit wat we hebben geconstateerd en overwogen. We doen aanbevelingen voor de wettelijke kaders en criteria voor nieuwe programma's in het vmbo. We plaatsen de aanbevelingen in het perspectief van een doorgaande ontwikkeling naar regelgeving die ruimte laat voor flexibiliteit en variëteit in de programmering van het vmbo.

Met het oog op de leesbaarheid zijn we in de tekst zuinig met verwijzingen en voetnoten. Na hoofdstuk 5 treft u een overzicht aan met literatuurverwijzingen. Ook is een lijst met gebruikte begrippen en afkortingen toegevoegd. Ten slotte hebben we als bijlagen documenten opgenomen die een uitwerking bevatten van een onderdeel van de rapportage of die relevante achtergrondinformatie bieden.

2 De opdracht aan de Adviesgroep vmbo

In dit hoofdstuk verkennen we het inhoudelijk terrein van de opdracht aan de Adviesgroep: zoeken naar ruimere mogelijkheden voor scholen om het eigen onderwijsaanbod te bepalen. We kijken naar de inhoud en achtergronden van de opdracht. We gaan na welke regels scholen als een belemmering voor een beter onderwijsaanbod ervaren en wat de achtergrond van die regels is. We constateren tussen opdracht en scholen een verschil in benadering.

In de laatste paragraaf verkennen we de deelvraag naar de procesvereisten voor het totstandkomen van nieuwe (regionale) programma's.

2.1 Het kader

Wat houdt de opdracht in en wat zijn de achtergronden van de opdracht? We stippen daarbij kort maatschappelijke invloeden op het vmbo aan en relevante ontwikkelingen in bestuur en beleid.

Beleidsontwikkelingen

Het voornemen dat de overheid met het vmbo heeft, ligt verankerd in het beleidsdocument *Koers VO* en in de notitie *Vmbo, het betere werk*. Beide zijn van belang voor de opdracht van de Adviesgroep vmbo. Ze laten zien dat de roep uit scholen om ruimte in de regelgeving wordt gehoord. De minister is van plan om ruimte te bieden, zij het niet breedloos. De wettelijke kaders van kerndoelen, eindtermen, examens, kwaliteit en verantwoording vormen de begrenzing. De kaders moeten glashelder maken wat van het onderwijs wordt verwacht. Tegelijkertijd moeten ze voldoende ruimte bieden om scholen in staat te stellen zelf hun onderwijs in te richten.

Meer beleidsruimte is voor *Koers VO* het middel om scholen in staat te stellen hun leerlingen en hun regio onderwijs op maat te bieden en flexibel in te spelen op technologische en economische veranderingen. Maatwerk wordt vooral in het vmbo van belang geacht, vanwege de grote verschillen die er tussen de leerlingen zijn. Meer specifiek worden flexibilisering en vernieuwing van de onderwijsprogrammering genoemd, aansluitend bij de vernieuwde onderbouw en de nieuwe kwalificatiestructuur van het mbo.

Er is in het algemeen veel waardering voor de ingezette beleidskoers. Ook de Onderwijsraad reageert positief. Daarnaast plaatst de Raad in het commentaar op *Koers VO* opmerkingen die specifiek betrekking hebben op het vmbo. Het vmbo moet het solide fundament zijn van de beroepskolom. Bij de doorlopende leerlijnen moet de aandacht niet alleen uitgaan naar de zwakkere leerling, er moet ook nadruk komen te liggen op de aansluiting op niveau 3 en 4. In de theoretische leerweg is meer aandacht nodig voor beroeps- en praktijkoriëntatie, zo zegt de Raad.

In het verlengde van *Koers VO* benadrukt de notitie *Vmbo, het betere werk* ook het belang van maatwerk in het vmbo en van een doorlopende leerlijn naar het mbo. De notitie zet onder meer in op meer ruimte voor scholen in de regels voor programmering en planning en in de examenprogramma's voor het vmbo. De programmering moet ruimte laten voor samenhang met de omgeving. De school moet het programma deels kunnen bepalen in interactie met regionale werkgevers en het betrokken vervolgonderwijs. De opdracht voor de Adviesgroep vmbo hangt hier direct mee samen.

Nieuwe programma's

De Adviesgroep heeft in het *Kader voor de Adviesgroep vmbo* (zie bijlage 1) als centrale opdracht meegekregen om 'samen met scholen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven te zoeken naar ruimere mogelijkheden voor scholen om het eigen onderwijsaanbod te bepalen.' Dat zegt iets over het 'wat' (onderwijsaanbod), het 'hoe' (interactief) en het 'met wie' (scholen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven). Daarbij moeten we volgens de opdracht vooral het belang voor ogen houden dat leerlingen hebben bij maatwerk, een doorlopende leerlijn naar het mbo en bij garanties voor kwaliteit, inzichtelijkheid, toegankelijkheid en civiel effect van hun opleiding.

Het brede inhoudelijk terrein van de opdracht wordt in het *Kader* toegespitst tot de mogelijkheid voor scholen om nieuwe en vernieuwde programma's te ontwerpen en aan te bieden en tot enkele specifieke deelvragen:

- Aan welke vereisten moet het *proces* voldoen waarmee een nieuw (regionaal) programma tot stand komt?
- Aan welke eisen moet het *programma* voldoen?
- Hoe kan de *herkenbaarheid* van de programma's worden gegarandeerd, voor vervolgonderwijs en bedrijfsleven in het hele land?
- Door wie en hoe moet worden *getoetst* of proces en programma aan de voorwaarden voldoen?

Aan de Adviesgroep wordt gevraagd om samen met scholen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven te zoeken naar breed gedragen antwoorden op deze vragen en de minister over de uitkomsten te rapporteren. In het verlengde daarvan heeft de Adviesgroep de taak scholen te ondersteunen bij het invullen van de beleidsruimte in samenhang met de omgeving en het afnemende veld. Daarvoor krijgt de Adviesgroep de tijd tot 1 augustus 2008. Dit is de eerste richtinggevende rapportage.

Maatschappelijke invloeden

De vragen aan de Adviesgroep vmbo komen niet uit de lucht vallen. Ze zijn een reactie op de behoefte van scholen aan regelruimte, aan ruimte om meer maatwerk te kunnen bieden aan leerlingen en een doorlopende leerlijn te realiseren die aansluit bij de specifieke situatie in de regio, met deze leerlingen, deze vmbo-school of -scholen, dit roc of aoc en deze werkgevers. Maatwerk met meer dimensies dus.

Op hun beurt hebben scholen deze behoefte niet in isolement ontwikkeld. Scholen reageren daarmee op signalen van leerlingen die steeds minder te boeien zijn met het standaard programma-aanbod in een traditionele didactische setting, op ambities van de overheid om meer leerlingen naar een startkwalificatie te leiden, op ontwikkelingen in de samenleving en op de arbeidsmarkt die zowel van individuen als van organisaties een grotere zelfverantwoordelijkheid en zelfsturing vereisen en op ontwikkelingen in het mbo die daarop met meer competentiegericht onderwijs een antwoord geven. De behoefte aan ruimte voor maatwerk komt dus voort uit nieuwe eisen die aan het vmbo worden gesteld door leerlingen en ouders, vervolgonderwijs, arbeidsmarkt, maatschappelijke omgeving en overheden.

De factoren en actoren die het vmbo en de vmbo-leerling beïnvloeden, wisselen bovendien regelmatig van plaats en inhoud. Ook wordt de politieke agenda af en toe bepaald door incidenten en de laatste beelden uit de media. De wensen van de samenleving ten aanzien van het vmbo lopen nogal eens uiteen. Dan wordt het belang van praktische vaardigheden en vakmanschap benadrukt en taal en rekenen, dan weer brede vorming en historisch besef voor iedereen of vreemde talenonderwijs. En vergeet de burgerschapscompetenties en sociale vaardigheden niet. Er is dus niet steeds sprake van eenzelfde druk, alleen is er wel steeds druk. Het vmbo wil een relatie met de omgeving, maar ziet dat de

omgeving niet steevast een constante factor is. Dat is een belangrijke legitimatie voor de vraag in het onderwijs naar meer ruimte om mee te kunnen bewegen.

Ontwikkelingen in onderbouw en mbo

Het bestek waarop de bovenbouw vmbo zijn plaats in het onderwijsstelsel bepaalt, heeft zeker op dit moment ook een element van onzekerheid. Om de bovenbouw van het vmbo heen is het onderwijs immers ook in beweging. In de onderbouw van het voortgezet onderwijs krijgen scholen vanaf 1 augustus 2006 meer ruimte om maatwerk te bieden voor leerlingen en om schooleigen en professionele keuzes te maken over de inrichting van het onderwijs. De huidige ruim driehonderd kerndoelen worden vervangen door 58 globale, meer op het leerproces gerichte doelen. Er is veel ruimte voor eigen invulling en scholen kunnen zelf bepalen hoe ze hun onderwijsaanbod ordenen. Ruim 150 scholen doen dit schooljaar al ervaring op met de nieuwe wettelijke kaders.

In het mbo wordt gewerkt aan het herontwerp van de opleidingen. Het verloopt langs vier innovatiegerichte programmalijnen: inhoud, systeem, bedrijfsvoering en beroepspraktijkvorming. Er was voldoende aanleiding voor: de onoverzichtelijkheid van het opleidingsaanbod, een weinig uitdagende didactiek, een onaanvaardbaar hoog uitvalpercentage en mankerende aansluitingen met arbeidsmarkt en aanpalend onderwijs. Het is gericht op een reductie van de uitval, onder andere door een verbeterde aansluiting met het vmbo, een grotere interne doorstroom en een betere doorstroom naar het hbo. Uiterlijk 2008 zijn de herontworpen opleidingen in het mbo geprogrammeerd, ingericht en voorzien van examens.

Spanningsveld tussen ruimte en regels

Bij een bewegende onderbouw, een herontwerpend mbo en een niet eenduidige omgeving is de vraag naar maatwerk voor leerlingen in een doorlopende leerlijn die bij de regio past, een hele opgave. Vanzelfsprekend hebben scholen daar ruimte voor nodig in de regelgeving. Maar efficiency, inzichtelijkheid en gewenst civiel effect vereisen ook kwaliteitsgaranties en een zekere standaardisering. In het *Kader voor de Adviesgroep vmbo* is dit dilemma als volgt geformuleerd: 'De behoefte aan meer mogelijkheden voor scholen om het eigen onderwijsaanbod te bepalen stuit zowel op bestaande regelgeving over procedures als op regels over de structuur en de inhoud van het onderwijsaanbod in het vmbo. Bestaande regelgeving biedt echter ook voordelen en garanties die het behouden waard zijn: inzichtelijkheid, kwaliteit, civiel effect.' Het *Kader voor de Adviesgroep vmbo* spreekt dan ook over het 'spanningsveld tussen ruimte en regels, tussen vrijheid en garanties', waarin de overheid samen met de scholen, het vervolgonderwijs en het bedrijfsleven wil zoeken naar een nieuwe, ruimere begrenzing van de mogelijkheden van scholen om het eigen aanbod te bepalen.

2.2 De regels

Welke regels ervaren scholen als een belemmering voor een beter onderwijsaanbod? In bijlage 2 geven we een uitgebreide beschrijving van het geheel aan curriculumregelgeving voor het vmbo. We geven aan welk doel de regels dienen of dienden en waar de scholen tegenaan lopen in hun streven om meer maatwerk te bieden. Ook beschrijven we welke tendens naar meer ruimte in het beleid al in gang is gezet. Hier vatten we samen en trekken we conclusies. We constateren tussen opdracht en scholen een verschil in benadering: de opdracht richt zich op een deelvraag, de scholen op het geheel van de curriculumregelgeving. In onze werkwijze volgen we beide sporen.

Voorschriften en belemmeringen

In hun streven hun onderwijsaanbod beter te laten aansluiten op de huidige generatie leerlingen, op nieuwe maatschappelijke behoeften en op de mogelijkheden van de eigen regio blijken scholen dan ook aan te lopen tegen verschillende regels:

- de inrichting van het onderwijs in leerwegen, die een meer naar niveau geprofileerd programma belemmert;
- de inrichting in sectoren, die een sectoroverschrijdend programma belemmert;
- de directe koppeling van het beroepsgerichte programma aan een sector met twee avo-vakken, waardoor sectoroverschrijdende programma's worden belemmerd en leerlingen geen of slechts een beperkte keuze uit de avo-vakken hebben;
- de in de wet- en regelgeving vastgelegde lijst van officiële (geborgde) beroepsgerichte programma's, waardoor andere programma's worden uitgesloten en procedures voor borging van nieuwe programma's veel tijd kosten;
- de procedures voor de planning van vbo-afdelingen of beroepsgerichte programma's, waardoor scholen niet (zoals voor de avo-vakken) zelf kunnen bepalen welke vakken of programma's ze zullen aanbieden;
- de landelijke vaststelling van (een grote hoeveelheid gedetailleerde) eindtermen en wijze van examinering, waardoor weinig mogelijkheden voor eigen invulling worden ervaren;
- de vorm en inhoud van de centrale examinering. Het grote belang dat eraan wordt gehecht, wordt als sterk bepalend ervaren voor vorm, inhoud en planning van het onderwijsaanbod. Het wordt ook ervaren als belemmering voor maatwerk en voor een pedagogisch-didactische aanpak waarin theorie en praktijk en avo- en beroepsgerichte vakken meer geïntegreerd worden;
- de aan een specifieke vakinhoud gekoppelde bevoegdheidsregeling, die scholen belemmert wanneer ze hun onderwijs in andere organisatorische en inhoudelijke verbanden willen aanbieden dan in vakken.

Het totale pakket aan voorschriften die de inhoud van het onderwijs bepalen, is uitgebreid en divers. Er zijn verschillende voorschriften die 'aan de voorkant' bepalen wat een school mag aanbieden (planningsvoorschriften, voorgeschreven en toegestane vakken), hoe het aanbod moet worden geordend (ordening in leerwegen, sectoren, vakken), in hoeveel tijd (onderwijstijd per leerjaar) en door welk soort leraren (vakleerkrachten). En er zijn voorschriften die sterk sturen 'aan de achterkant' van het onderwijs (examenprogramma, eindtermen, centraal examen).

Die voorschriften mogen dan belemmerend werken, ze hebben niet tot doel om scholen dwars te zitten. Ze hebben de belangen van leerlingen, vervolgonderwijs en de samenleving op het oog bij de spreiding, toegankelijkheid, doelmatigheid, kwaliteit, relevantie, breedte, samenhang en herkenbaarheid van het onderwijsaanbod.

Tendens naar deregulering

Alles overziend kunnen we ons afvragen of de regelgeving (nog) doet wat zij moet doen:

- Zorgt zij voor de beoogde kwaliteit? Is de beoogde kwaliteit van ooit nog steeds de kwaliteit die nu wordt beoogd? Of zijn er inmiddels andere eisen en nieuwe wensen? Of zijn er zwaartepunten verschoven (bijvoorbeeld 'maatwerk' en 'doorlopende leerlijn')?
- Is er nog een juist evenwicht tussen regelgeving en kwaliteitsdoelen? Is er niet méér regelgeving dan nodig? Kan het ook een beetje minder? Zijn er andere manieren om ten minste dezelfde kwaliteitsgarantie te bieden? Bijvoorbeeld regionaal in plaats van centraal? Of met andere actoren?

De overheid geeft zelf steeds vaker het antwoord dat het inderdaad wel een beetje minder kan. In *Koers VO* is de toon gezet. In *VMBO, het betere werk* is die voor het vmbo uitgewerkt, in de *Uitwerkingsnotitie*

Examens Voortgezet Onderwijs voor de examinering en in de *Uitwerkingsnotitie grotere planningsvrijheid* voor de voorzieningenplanning. We zien daarin ontwikkelingen naar meer ruimte voor scholen en maatwerk voor leerlingen: de mogelijkheid van regionale arrangementen, globalisering van examenprogramma's, flexibilisering van het centraal examen, aanzetten tot niveauprofilering en dergelijke. Ook de vraag aan de Adviesgroep vmbo past in de tendens naar deregulering.

Perceptieverschillen

Er is wel een verschil in perceptie van beleidsruimte. De overheid ziet de mogelijkheden voor deregulering en maatwerk vooral aan de kant van de pedagogisch-didactische aanpak en - in mindere mate - de inrichting van het onderwijs. Ze houdt daarom vast aan het bepalen van de inhoud van het onderwijs in kerndoelen en eindtermen en het centraal examineren ervan. Scholen ervaren - in ieder geval tot nu toe - een sterke samenhang tussen het wat en het hoe; de formulering van de eindtermen en de wijze van examinering bepalen in belangrijke mate de pedagogisch-didactische aanpak. Dat heeft voor de Adviesgroep vmbo geleid tot verbreding van het inhoudelijk perspectief van de opdracht, maar ook tot de vraag of er misschien meer ruimte zit in de regelgeving dan scholen zich realiseren. Ook die vraag hoort tot onze opdracht te zoeken naar ruimte.

Twee sporen

De vragen hierboven over het geheel aan curriculumregelgeving reiken op het eerste gezicht verder dan onze opdracht. De opdracht is vooral gericht op de voorwaarden waarbinnen ruimte geboden kan worden aan nieuwe, eventueel regionaal ingevulde programma's.

De behoefte aan maatwerk doet zich in scholen integraal voor, over de hele linie van de regelgeving: voorzieningenplanning, inrichting in leerwegen en sectoren, mogelijke examenprogramma's, inhoud examenprogramma's, centrale examinering en bevoegdheidsregelingen. Scholen lopen niet tegen één of twee afzonderlijke regels aan als ze meer praktijknabij en maatwerkonderwijs willen realiseren. Ze ervaren belemmeringen van het geheel aan voorschriften die van invloed zijn op het onderwijsaanbod. Dat wordt duidelijk als we de regels hierboven bezien met het streven naar praktijknabij en maatwerkonderwijs in het achterhoofd. Scholen benaderen het vraagstuk van maatwerk en curriculumregelgeving dan ook integraal.

Hoewel onze opdracht inhoudelijk is toegespitst op nieuwe programma's en voor deze eerste rapportage verder op de proceskant daarvan, biedt de opdracht ook openheid in de richting van de scholen door te stellen dat we samen met scholen moeten zoeken naar ruimte en breed gedragen kaders daarvoor. Als dat een breder perspectief oplevert, dan geven we dat door.

In onze activiteiten samen met scholen hebben we zoveel mogelijk beide sporen gevolgd: aan de ene kant goed luisteren naar wat scholen ons willen meegeven en aan de andere kant doorvragen naar wat wij van hen willen weten in verband met de meer toegespitste opdracht.

In bijlage 3 geven we een beschrijving van onze werkwijze en activiteiten. De uitkomsten van de verschillende activiteiten staan beschreven in het derde en vooral het vierde hoofdstuk en meer gedetailleerd in de bijlagen 4, 5 en 6.

2.3 De deelvraag

We verkennen hier de deelvraag naar de procesvereisten voor het totstandkomen van nieuwe (regionale) programma's. Wat zijn de achtergronden, wat is het probleem? We beschouwen verschillende mogelijke benaderingen en concluderen dat ook hier de ontwikkeling het best is gediend door twee sporen te volgen:

- *nieuwe kaders voor nieuwe regionale beroepsgerichte programma's passend in de bestaande regelgeving en aanvullend op de bestaande beroepsgerichte programma's;*
- *doorontwikkeling naar een situatie waarin het systeem zelf de gewenste flexibiliteit en variëteit toestaat.*

Achtergronden

Aan welke vereisten moet het proces voldoen waarmee een nieuw (regionaal) programma tot stand komt? Bij deze procesvraag valt te denken aan betrokkenheid van andere scholen in de regio, onderzoek naar draagvlak in de regio, betrokkenheid van ouders en leerlingen, bedrijfsleven, provincie, gemeente, (kwaliteit van) kostenafweging en doelmatigheid. Hoe is de relatie met bestaande procedures voor planning, intrasectorale programma's en regionale arrangementen?

De achtergrond van de vraag is dat in verschillende verbanden ideeën ontstaan, plannen worden uitgewerkt en voorstellen gedaan voor nieuwe programma's. Soms gaat het om individuele scholen met aanhakers, bijvoorbeeld in het geval van SDV (sport, dienstverlening en veiligheid), vaker om samenwerkende scholen in regionale arrangementen of netwerken van scholen in landelijke stimuleringsprojecten (Impuls-vmbo, Initiatiefrijke scholen, AXIS/Platform Bèta-Techniek).

Probleem

Wat is eigenlijk het probleem met deze nieuwe programma's? Het zijn innovatieve, voor leerlingen aantrekkelijke programma's die, als ze binnen een regionaal arrangement zijn vormgegeven, kunnen rekenen op draagvlak bij vervolgonderwijs, lokaal bestuur en werkgevers. Welke bezwaren zijn daartegen?

Een algemeen bezwaar is dat onbeperkt programma's toevoegen de inzichtelijkheid en herkenbaarheid van het vmbo niet ten goede komt. Andere bezwaren hangen samen met de specifieke voorstellen voor nieuwe programma's. Sommige roepen vragen op over de relatie tussen het programma (inhoud en deelname), de vervolgopleiding (inhoud en plaatsingsmogelijkheden) en de arbeidsmarkt (werkgelegenheid en stageplaatsen). Soms passen ze ook niet in de sectorstructuur van het vmbo. Andere roepen vragen op over de examineerbaarheid. De vraag hoe om te gaan met deze vragen en bezwaren, ligt besloten in de vraag aan de Adviesgroep naar breed gedragen kaders en criteria voor nieuwe programma's.

Benaderingswijzen

Die vraag kan op twee manieren worden benaderd. Je kunt een oplossing zoeken binnen het bestaande systeem: aan welke proceseisen moeten programma's voldoen om aan het systeem te kunnen worden toegevoegd? Je kunt dan denken aan een te doorlopen procedure die garanties inhoudt voor examineerbaarheid en voor draagvlak in de vo-sector, bij vervolgonderwijs en bedrijfsleven. De procesvraag in het *Kader voor de Adviesgroep vmbo* lijkt vooral van deze benadering uit te gaan. In de tweede benadering ga je op zoek naar manieren om flexibiliteit in het systeem zelf aan te brengen: binnen het systeem zelf meer ruimte maken voor variëteit. Dit is de benadering die de scholen vooral blijken te kiezen.

De vraag kan ook geplaatst worden tegen het idee van 'good governance'. Daarin wordt gezocht naar een stelsel van nieuwe bestuurlijke verhoudingen dat in zichzelf voldoende 'checks and balances' bevat om de gewenste garanties te bieden zónder gedetailleerde onderwijskundige en inhoudelijke sturing van de overheid. Het idee is dat de verschillende belanghebbenden een positie innemen die ervoor zorgt dat hun belangen evenwichtig worden meegewogen. In zo'n stelsel kan ook aan nieuwe maatschappelijke eisen en verwachtingen worden voldaan zonder dat steeds aanpassing van regelgeving nodig is. De tweede benadering ligt dan in het bereik.

Overwegingen

Op 7 juli 2005 is de *Beleidsnotitie Governance* aan de Tweede Kamer aangeboden. Toegepast in het onderwijs zouden de bestuurlijke ontwikkelingen van 'governance' volgens die notitie twee belangrijke doelen moeten dienen: ruimte bieden aan de inhoudelijke inspiratie en betrokkenheid van allen in en rondom het onderwijs, vooral de onderwijskundige professionals, en de relatie verbeteren van de scholen met hun maatschappelijke omgeving. De school heeft beleidsruimte, betreft de maatschappelijke omgeving bij de ontwikkeling van het beleid, maakt afspraken en legt daarover verantwoording af aan die omgeving. Regionale programmering van het vmbo lijkt bij uitstek geschikt voor de toepassing van deze principes van 'good governance'.

Maar het is de vraag of de tijd rijp is om daarvoor nu al de wettelijke kaders te kunnen bepalen. Het veronderstelt onder andere dat het idee van ruimte binnen 'checks and balances' verder in de scholen is doorgedrongen en dat de maatschappelijke omgeving sterker bij het onderwijs is betrokken. Dat is op het gebied van programmering nog niet het geval. Het debat binnen en tussen scholen over programmeringskwesaties en programmeringsdilemma's is net op gang. Het betrekken daarin van de betekenis van de maatschappelijke opdracht van de school en van de rol van de regio in relatie tot de autonomie van de school vereist meer tijd en ook een meer integraal perspectief.

Twee sporen

Vanuit deze overwegingen pleiten we voor ruimte en tijd voor de inhoudelijk meer integrale benadering van de scholen in combinatie met de verdere ontwikkeling van regionale samenwerking. We zouden die ruimte willen zoeken in een nader uit te werken ontwikkelingsperspectief waarin de verschillende processen in de scholen en in de regio bij elkaar kunnen komen. In het laatste hoofdstuk schetsen we, naast de aanbevelingen in verband met de meer beperkte procesvraag, in grove lijnen ook een ontwikkelingsperspectief waarin zonder voortdurende aanpassing van regelgeving kan worden voldaan aan de behoefte aan variëteit en flexibiliteit.

Nieuwe regelgeving moet ruimte laten voor variëteit en flexibiliteit om meer maatwerk voor leerlingen te kunnen realiseren. Dat brengt ons weer terug bij begin- en eindpunt van alle onderwijs, de leerling.

3 Ruim baan voor de vmbo-leerling

Vmbo-scholen willen meer aansluiten bij de behoeftes van hun leerlingen, om het onderwijs voor hen aantrekkelijk te maken en te houden. Maar wie is die leerling in de bovenbouw van het vmbo? Waar liggen zijn behoeftes? Hieronder een typering van deze leerling en zijn positie binnen het onderwijs. Waarbij wij natuurlijk beseffen dat dé vmbo-leerling – net als dé vmbo-school - niet bestaat.

3.1 De vmbo-leerling binnen het voortgezet onderwijs

Volgens het *Onderwijsverslag 2004/2005* van de onderwijsinspectie volgen binnen het voortgezet onderwijs 937.000 leerlingen hun leerloopbaan. Hiervan kiest 55% van de leerlingen voor het vmbo, waar ze het onderwijs in een van de vier leerwegen volgen. De Kerncijfers OCW 2005 geven aan dat bijna 55% van de vmbo-leerlingen in leerjaar 3 de basis- of kaderberoepsgerichte leerweg volgt. Deze leerlingen kiezen voornamelijk voor de sectoren zorg&welzijn, economie en techniek. Een relatief kleine groep leerlingen kiest voor de sector groen. De overige leerlingen kiezen voor het grootste deel voor de theoretische leerweg (35%).

Het onderwijs binnen de leerwegen in het vmbo maakt de bijzondere combinatie tussen algemeen vormend en voorbereidend beroepsonderwijs. Het vmbo is per definitie geen eindonderwijs; het vormt het fundament van de beroepskolom. Vmbo-schoolverlaters zijn vaak nog leerplichtig!

Ongeveer één op de vijf vmbo-leerlingen is geïndiceerd voor extra zorg in de vorm van leerwegondersteunend onderwijs. Veel van deze leerlingen volgen de basisberoepsgerichte leerweg, voor een deel in de vorm van een leerwerktraject.

Naast de zorg op het gebied van leerachterstanden, vraagt een bepaalde – groeiende - groep binnen het vmbo specifieke aandacht op sociaal-emotioneel gebied. Dit ten gevolge van maatschappelijke problemen die de jongere in de vmbo-populatie relatief vaker treffen dan havo- en vwo-leerlingen en die hun weerslag krijgen binnen de school.

3.2 Van 14 tot 16 jaar: de tijd van je leven

Jongeren in de leeftijd van 14-16 jaar zijn op zoek naar hun identiteit als individu (wie ben ik?) en als lid van groepen (waar wil ik bij horen?). Deze ontwikkelingsfase – die gepaard gaat met een zekere mate van onzekerheid, maar ook met veel plezier - maken jongeren vooral door in relatie tot de eigen leeftijdsgroep, de 'peergroep'. Vanzelfsprekend speelt de school als ontmoetingsplaats hierbij een belangrijke rol.

Leren kiezen

Bij hun identiteitsontwikkeling hebben jongeren naast hun leeftijdsgenoten behoefte aan volwassenen die als rolmodel kunnen fungeren. In onze geïndividualiseerde samenleving kunnen zij echter steeds minder een beroep doen op vaste ijkpunten en voorbeelden. Jongeren gebruiken andere, nieuwe manieren van communiceren en sociale verbanden opbouwen dan hun ouders en andere volwassenen in hun omgeving (ze gamen, chatten, sms'en...). Voor ouders gaan technologische en culturele veranderingen vaak te snel om daarbij een voorbeeldfunctie te kunnen vervullen. Zelf keuzes leren maken en zelfsturing worden daardoor steeds belangrijker. De vmbo-school kan hiervoor het veilige oefenterrein vormen.

Talenten ontwikkelen

Vmbo-leerlingen in deze leeftijd zijn gevoelig voor de relatie met en de waardering en interesse van de docent en de andere medewerkers in de school. Vmbo-leerlingen vragen om een positieve benadering. Een goede vmbo-school laat leerlingen ervaren waar ze goed in zijn en leert haar leerlingen hun talenten te benutten en te ontwikkelen.

3.3 De leerling geboeid

Vmbo-leerlingen willen trots kunnen zijn op hun school. Ze vinden het belangrijk dat de school er aantrekkelijk uitziet en hun een moderne, motiverende leeromgeving biedt. Een motiverende leeromgeving kenmerkt zich met name door haar praktijknabijheid en haar aansluiting bij de belevingswereld van de jongere.

Betekenisvol en activerend

Vmbo-leerlingen worden gemotiveerd door onderwijs dat activerend, betekenisvol en authentiek is en waarin het samenwerken van leerlingen centraal staat. Zo spreken stages, het werken binnen het concept van een werkplekkenstructuur en een meer praktische invulling van de avo-vakken de vmbo-leerling aan. Dit geldt ook voor de tl-leerling.

Leerlingen die werken met een nieuw breed programma zijn enthousiast over de grote praktijkcomponent, de zelfstandigheid/vrijheid in het werken, de vakkenintegratie en de andere wijze van roosteren met grote werkblokken in plaats van aparte uren.

Onderwijs moet relevant zijn: 'Je moet er iets aan hebben, en als het even kan, nu!!'

Leerlingen blijken zelf de regisseur van hun leerproces te zijn. 'Just in time, just enough'-informatie en begeleiding stellen ze daarbij zeer op prijs.

Motiverend en afwisselend

Computer en mobiele telefoon spelen een belangrijke rol in het (sociale) leven van de leerling. ICT en andere moderne communicatiemiddelen op school motiveren tot leren. Leerlingen van nu kunnen meerdere taken tegelijkertijd uitvoeren, en daartussen moeiteloos schakelen. Ze houden van afwisseling. Leerlingen geven aan dat daar op school nog te weinig mee wordt gedaan. Ze hebben het gevoel dat ze op school in de 'slaapstand' staan.

Buiten de school zijn leerlingen op vele manieren actief, met name in de vorm van een bijbaan. In praktische (veelal complexe) situaties leren ze veel en laten ze – vaak meer dan binnen de schoolse setting - zien over allerlei kwaliteiten en talenten te beschikken. De school die daar iets mee doet - bijvoorbeeld in de vorm van het erkennen van elders verworven competenties (evc) - neemt de vmbo-leerling van nu serieus. Het erkennen van deze competenties binnen het vmbo is echter iets wat nog in de kinderschoenen staat.

Veilig

Leerlingen die het vmbo hebben verlaten en een opleiding volgen in het mbo, kijken vaak met veel plezier terug op de vmbo-periode. De kleinschalige, veilige, gestructureerde omgeving, de persoonlijke aandacht en het gevoel dat docenten met je begaan zijn, worden genoemd als positieve zaken.

3.4 Er valt wat te kiezen

Het vmbo moet de leerling leren te kiezen. Leerlingen moeten kiezen voor een leerweg, een sector, een beroepsgericht programma en uiteindelijk een vervolgopleiding. Leerlingen vragen om begeleiding bij het maken van keuzes, met name in leerjaar 4. Die begeleiding moet toegespitst zijn op de ontwikkelingsfasen die de leerling doorloopt binnen zijn keuzeprocess: jezelf leren kennen, de beroepenwereld leren kennen, reflecteren op je eigen mogelijkheden in relatie tot deze wereld en tot slot het maken van een weloverwogen keuze.

Loopbaanoriëntatie en -begeleiding

Keuzebegeleiding doet een beroep op de oriënterende en voorbereidende functie van het vmbo. Het vraagt van de school de focus niet alleen te leggen op het behalen van het examen maar ook op loopbaanoriëntatie en -begeleiding als integraal onderdeel van de vmbo-opleiding.

Leerlingen willen in de oriëntatiefase breed kunnen kiezen, qua leerweg, sector en beroepsgericht programma. Ze vinden dat een school smalle en brede beroepsgerichte programma's moet aanbieden. Er moet binnen de vmbo-school wel wat te kiezen zijn. De keuze voor een leerweg en sector komt voor een bepaalde groep vmbo-leerlingen te vroeg. Daarbij wordt de begeleiding bij het maken van deze keuze en de informatie over de mogelijkheden in het vervolgonderwijs regelmatig als onvoldoende ervaren.

Beroepsbeeld

Leerlingen in de theoretische leerweg geven vaak aan dat de sectorkeuze voor hen eigenlijk geen betekenis heeft, ze kiezen vooral een vakkenpakket voor het eindexamen. Zij voelen zich onvoldoende voorbereid op het daadwerkelijk maken van een keus voor een beroepsopleiding in het vervolgonderwijs.

Uit onderzoek blijkt, dat het ontbreken van een duidelijk beroepsbeeld een groot struikelblok vormt bij een succesvolle doorstroming. Onderzoek van het Cinop naar de doorstroom van vmbo naar mbo laat zien dat van de vmbo-leerlingen die de overstap maken naar het mbo 30% voor een deel en 15% nog helemaal niet weet wat hij of zij wil worden, ook niet welk soort werk hij/zij wil gaan doen. Relatief meer vmbo-leerlingen vanuit de sector economie en de theoretische leerweg hebben in het vmbo onvoldoende een beroepsbeeld ontwikkeld.

Van alle vmbo-leerlingen slaagt 94% voor het diploma vmbo, constateert de inspectie in het *Onderwijsverslag 2004/2005*. Het vmbo afsluiten met een diploma dat in het hele land hetzelfde waard is, vinden leerlingen belangrijk. 'Daar doe je het voor!'

Uit- en doorstroom

Uit het onderzoek van het Cinop blijkt dat vanuit het vmbo bijna 90% van de leerlingen doorstroomt naar een vervolgopleiding in het mbo. Een kleine 6% van de vmbo-leerlingen kiest voor de havo (12,5% van de tl-leerlingen). Ongeveer 2% gaat op zoek naar werk. Bij de doorstroom naar het mbo kiezen de meeste leerlingen voor de sectoren economie en zorg & welzijn. Ongeveer een kwart van de vmbo-leerlingen switcht bij de doorstroom naar het mbo van sector. Verwante doorstroom is het hoogst bij zorg & welzijn-leerlingen (83%) en het laagst vanuit de sector groen (48%).

Risicofactoren

OCW meldt in de *Factsheets VSV* van april 2006 dat van de honderd leerlingen die in het onderwijs instromen 2,5% het vmbo verlaat zonder diploma. Veel voortijdig schoolverlaters (alle leerlingen onder de 23 jaar die zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten) beschikken over een vmbo-diploma. 5%

verlaat het onderwijs direct na het behalen van het vmbo-diploma. In het mbo verlaat nog eens 16% het onderwijs zonder een startkwalificatie.

Naast het ontbreken van een duidelijk beroepsbeeld vormt de mate waarin leerlingen verzuimen een tweede risicofactor bij het ontstaan van voortijdig schoolverlaten. Volgens het *Onderwijsverslag 2004/2005* is met name onder vmbo-leerlingen – en dan vooral in de vier grote steden – de mate van 'zwaar spijbelen' (regelmatig een dag of meer dagen achter elkaar) hoog.

Vmbo-leerlingen geven zelf aan dat zij moeite hebben met het beroep dat in het mbo wordt gedaan op hun zelfstandigheid. Vanuit het mbo wordt bevestigd dat vmbo-leerlingen hier vaak onvoldoende op zijn voorbereid. Het vormt daarmee een derde risicofactor voor voortijdig schoolverlaten.

'Om voortijdig schoolverlaten te voorkomen, is het nodig de band tussen deze vmbo-leerling en de school te versterken, het onderwijs aantrekkelijker te maken, de begeleiding van leerlingen te verbeteren en gewenst gedrag te belonen.' (Inspectie OCW, 2006)

Mijn vmbo?

(uitspraken van mbo leerlingen over het vmbo)

'...Als ik het voor het zeggen zou hebben in het vmbo, dan zou ik...

...het onderwijs moderner maken, meer met computers en zo...

...meer leerzame excursies organiseren...

...meer willen kiezen en beter begeleid willen worden bij mijn keuze

...meer praktijk invoeren in het vmbo en veel verschillende stages invoeren...

...leerlingen meer bij de inhoud van het onderwijs betrekken...

...de positieve kanten van het vmbo laten zien...

... vooral: leerlingen serieus nemen!

4 Geluiden uit het veld

In dit hoofdstuk laten we de geluiden uit het veld doorklinken. Zo staan we uitgebreid stil bij de mening van de mensen die het onderwijs in de scholen gestalte geven. Hoe denken zij over meer ruimte voor maatwerk en voor het bepalen van het eigen onderwijsaanbod? In hoeverre is er behoefte aan nieuwe, meer regionaal ingevulde programma's? Wat is hun mening over een andere planningssystematiek?

Ook laten we de partners in de regio aan het woord, zoals het vervolgonderwijs en het bedrijfsleven. Wat is hun mening over de functie van het vmbo? Welke rol zien zij voor zichzelf weggelegd?

Onderstaand een impressie van deze geluiden uit het veld. Aan het eind van dit hoofdstuk presenteren we onze uitgangspunten voor het advies die zijn gestoeld op deze geluiden.

Om de mening van het veld boven tafel te krijgen, hebben we tal van bijeenkomsten georganiseerd, raadplegingen en onderzoeken gehouden en gesprekken gevoerd. In eerste instantie verkennend en oriënterend, gaandeweg steeds concreter gericht op de contouren van ons advies. Ieder heeft - op basis van thema's, stellingen of conceptadviezen - waardevolle input verstrekt. Soms – in het geval van de platformscholen - als resultaat van een groepsdiscussie, maar meestal op persoonlijke titel.

In bijlage 3 staat een overzicht van de werkwijze en activiteiten van de Adviesgroep.

4.1 Gemeenschappelijke geluiden

Onze onderzoeken en raadplegingen laten zien dat er veel overeenstemming is in het veld.

Functie vmbo

Er is geen discussie over de functie van het vmbo. Alle geledingen benadrukken de voorbereidende- en oriënterende functie voor het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt, een functie die in alle leerwegen expliciet tot uitdrukking moet komen. De roep om 'vakscholen' die in de media en politiek van tijd tot tijd opduikt, wordt door betrokkenen in het vmbo niet ondersteund.

Regionale samenwerking

Scholen willen graag het onderwijs vernieuwen om hun leerlingen meer mogelijkheden voor maatwerk te bieden. Opvallend is dat ze hiervoor steeds vaker regionale partners weten te vinden. Er is een breed draagvlak voor het versterken van deze samenwerking tussen vmbo en mbo in de regio, met daarbij de werkgevers als belangrijke partner. Die regionale samenwerking heeft tot doel leerlingen een aantrekkelijk – praktijk nabij – onderwijsaanbod te kunnen bieden, vormgegeven binnen doorlopende leertrajecten.

Samenwerking heeft daarbij ook tot doel het onderwijsaanbod zo goed mogelijk aan te laten sluiten bij de behoeften in de regio. Verplichte samenwerking roept weerstand op, maar het verleggen van een deel van de verantwoordelijkheid voor de inhoud en kwaliteit van het vmbo-programma naar de gezamenlijke partners in de regio spreekt alle geledingen aan.

4.2 Geluiden uit de vmbo-scholen

Aan opvattingen over het vmbo geen gebrek, maar wat vinden de vmbo-scholen – de deskundigen bij uitstek – zélf? Hebben vmbo-scholen behoefte aan meer mogelijkheden voor maatwerk voor hun leerlingen? Kan via

ruimte in de programmering voorzien worden in deze behoefte? En denken de verschillende medewerkers in de scholen daar hetzelfde over of zijn er wellicht verschillen?

Om te achterhalen wat de vmbo-scholen zelf vinden, hebben we een onderzoek laten verrichten onder directeurs, coördinatoren, decanen en docenten die werken in het vmbo. Een samenvatting van het onderzoeksrapport is opgenomen in bijlage 5.

Daarnaast zijn onze platformscholen intern een discussie aangegaan rond dezelfde thema's en stellingen. Alle respondentgroepen hebben ruimhartig meegewerkt aan het onderzoek, zodat er gesproken kan worden van een hoge mate van representativiteit. Ook hebben scholen tijdens de regionale bijeenkomsten de mogelijkheid gehad om een reactie te geven op de eerste contouren van het advies. Onderstaande bevindingen zijn gebaseerd op al deze activiteiten.

Functie van het vmbo: brede oriëntatiemogelijkheden in een stimulerende leeromgeving

Vmbo-scholen zijn voorstander van een bovenbouw waarin leerlingen zich zo breed mogelijk kunnen oriënteren op sectoren, beroepen en vervolgopleidingen. Het draait in het vmbo in hun optiek vooral om algemene kennis en vaardigheden binnen een praktische context waarmee leerlingen zich voorbereiden op het mbo en op het functioneren in de maatschappij. De beroepsgerichte programma's zijn vooral bedoeld om vmbo-leerlingen te motiveren, wat overigens niet betekent dat het leren van vakspecifieke vaardigheden bijzaak is. De avo-vakken ondersteunen vooral de praktijkcomponent, maar hebben ook een eigenstandige functie.

Er zijn wel accentverschillen in opvattingen zichtbaar. Vanuit vmbo-scholen die deel uitmaken van een roc of aoc en bij directeurs is de voorkeur voor een brede en oriënterende bovenbouw het grootst; docenten spreken zich vaker uit voor smal en opleidend. De verschillen zijn minder groot dan verwacht maar ze verdienen wel aandacht. Scholen willen zowel brede beroepsvoorbereidende als smalle beroepsopleidende programma's in huis hebben, bijvoorbeeld voor leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg. Aandacht in de bovenbouw voor loopbaanoriëntatie en begeleiding wordt voor alle leerwegen – maar in het bijzonder voor de theoretische leerweg – essentieel gevonden.

Onderwijsaanbod: ruimte creëren voor maatwerk

Vmbo-scholen willen meer ruimte voor maatwerk: de meerderheid geeft aan binnen de huidige programmamogelijkheden en het huidige wettelijk kader te weinig ruimte te hebben om maatwerk te bieden aan de leerlingen. Er is vooral behoefte aan mogelijkheden voor differentiatie in programma's. Daarnaast wil men meer differentiatiemogelijkheden binnen afdelingen, leerwegen en sectoren. Hoewel de vraag om ruimte – schoolbreed - overheerst, is binnen scholen de roep om ruimte wat minder sterk bij de docenten beroepsgerichte vakken.

Waar zit er ruimte volgens de scholen? Door bijvoorbeeld het landelijke vmbo-programma globaal vast te stellen. Hierdoor krijgt de school meer ruimte voor een regio-specifieke of schooleigen invulling. Daarnaast zou de omvang van het door de school in te vullen deel van een programma kunnen toenemen.

Ook het beperken van het vakkenvoorschrift voor het sectordeel tot één doorstroomrelevant vak, zou scholen meer mogelijkheden bieden hun leerlingen een keuze te laten maken die bij hen past. Het - in oorsprong al geringe - onderscheid tussen de theoretische leerweg en de gemengde leerweg wordt in de praktijk van alledag kleiner. Er is bij scholen een groot draagvlak voor het opheffen van het onderscheid tussen deze twee leerwegen. De leerling zou dan de keuze krijgen tussen een avo- of een beroepsgericht vak en de doorstroommogelijkheden naar het havo zijn gelijk.

Waarvoor willen scholen deze en andere ruimte gaan benutten? Bijvoorbeeld voor het realiseren van doorlopende leerlijnen, voor flexibilisering van de centrale examinering en het meer integraal aanbieden van de algemene en beroepsgerichte vakken. Op de lijst van speerpunten voor het realiseren van

maatwerk scoren contacten met het mbo, activerende didactiek en het versterken van de praktijk nabijheid hoog.

De verbreding van programma's is een belangrijke trend in het vmbo, steeds meer scholen kiezen voor een intrasectoraal programma. Naast deze brede programma's is er echter nog steeds toekomst voor de smallere afdelingsprogramma's, geven met name – maar niet uitsluitend - docenten beroepsgerichte vakken aan. Decanen daarentegen zijn relatief vaker voorstander van bredere programma's.

Eensluidend zijn de scholen in hun mening dat er voor vmbo-leerlingen die smal beroepsgericht willen en kunnen, met het mbo doorlopende trajecten gemaakt moeten worden. Dit zou ook zonder het behalen van een afzonderlijk vmbo-diploma kunnen. In onze paneldiscussies met leerlingen kwam naar voren dat zij hier niet warm voor lopen. Zij hechten sterk aan het vmbo-diploma en zijn niet enthousiast over een gezamenlijk vmbo-mbo traject zonder dat daarbij een vmbo-diploma wordt behaald. Ze waren overigens geen van allen vertrouwd met deze trajecten.

Het draagvlak voor programmatische vernieuwingen in scholen is erg groot. Dat scholen de daad bij het woord voegen blijkt wel uit de talloze programmatische en pedagogisch-didactische vernieuwingen die zich op dit moment op de scholen voltrekken. Scholen geven overigens veelvuldig te kennen dat men niet altijd bekend is met de al aanwezige ruimte voor vernieuwingen, deze ruimte zou meer zichtbaar kunnen worden gemaakt.

Vmbo en mbo: gezamenlijk verantwoordelijk

De overstap naar het mbo is een belangrijke maar kwetsbare periode in de schoolloopbaan van vmbo-leerlingen. Toch draagt geen enkele instelling de verantwoordelijkheid voor deze overgangperiode. Scholen zijn van mening dat de voor- en nazorg door respectievelijk vmbo en mbo structurele aandacht verdient en daarom wettelijk verankerd zou moeten worden.

Het werken met een gemeenschappelijk begrippenkader en een soortgelijke set van basiscompetenties zal de programmatische afstemming vmbo-mbo aanzienlijk verbeteren. Belangrijk daarbij is dat de eigenheid van het vmbo voldoende tot haar recht komt. Dit laatste wordt ook door het mbo benadrukt.

Het vmbo in de regio: planning een schoolaangelegenheid?

Hoe ervaren scholen de landelijke 'regeldruk' voor wat betreft de planning van het onderwijsaanbod? Twee op de drie directeurs vindt dat landelijke wet- en regelgeving en procedures voor de planning van het onderwijsaanbod in het vmbo mogen verdwijnen. Het vervangen van deze landelijke procedure door een procedure waarbij de verantwoordelijkheid in de regio komt te liggen – met een verplichte samenwerking als voorwaarde - stuit echter op veel weerstand. Het liefst bepalen scholen zélf - vanuit het perspectief van meer maatwerk - welke leerwegen, sectoren en programma's zij aanbieden. Ook zijn er scholen die voorstander blijven van landelijke regelgeving. Het algehele gevoel is dat scholen elkaar niet mogen belemmeren bij het vernieuwen van het onderwijsaanbod.

De bereidheid om op *vrijwillige* basis in de regio samen te werken – bijvoorbeeld in de vorm van een regionaal samenwerkingsverband - is daarentegen groot. Men voelt zich verantwoordelijk voor een adequate regionale vmbo-infrastructuur. Het vervolgonderwijs én de werkgevers in de regio zijn belangrijke partners in een dergelijk samenwerkingsverband. Benadrukt wordt dat de noodzaak om samen te werken ook sterk samenhangt met de regionale situatie: dichtbevolkte of dunbevolkte gebieden, gebieden met veel of met weinig concurrentie, 'krimpende' en groeiende regio's. De situatie kan per regio sterk verschillen. Vragen zijn er ook: Wie gaat de regio voeren in de regio? Wat doe je met scholen die te maken hebben met meerdere regio's?

Kwaliteitsborging: centrale examinering belemmert maatwerk

Het huidige centraal examen wordt door een meerderheid van de scholen als een grote belemmering ervaren om onderwijs op maat aan te bieden. Dat probleem wordt niet afdoende ondervangen door

een flexibelere opzet van het centraal examen. Een minderheid pleit echter voor het daadwerkelijk afschaffen van het centraal examen. Verbetering van het centraal examen heeft de voorkeur, omdat de voordelen vooralsnog opwegen tegen de nadelen. Een gestandaardiseerd portfolio zou op termijn het vmbo-diploma kunnen vervangen, vinden vooral directeuren.

Nieuwe (regionale) programma's komen volop tot ontwikkeling

Veel scholen bieden nieuwe regionale programma's aan of bereiden zich hierop voor. Zowel intersectoraal, techniek breed, technologie, sport, dienstverlening en veiligheid als ICT-leerroute worden daarbij vaak genoemd. Scholen maken daarnaast veelvuldig melding van eigen varianten zoals: groentechniek, toegepaste theoretische leerweg, beroepsgericht mavo, dienstverlening, beeld & media en mobiliteit & logistiek. Nagenoeg alle scholen geven aan dat zij nieuwe (of varianten van) vmbo-programma's gaan ontwikkelen, als de procedures hieromheen eenvoudiger worden. In weerwil van signalen uit de media geven scholen aan zich – bij een grotere programmeervrijheid - niet te gaan richten op 'funprogramma's' die leerlingen aantrekken.

Welke voorwaarden zouden aan nieuwe regionale (of varianten van) programma's gesteld moeten worden? Vrijwel unaniem is men van mening dat een goede aansluiting op het vervolgonderwijs het belangrijkste criterium is. Leerlingen moet het perspectief van een doorlopende leerlijn geboden kunnen worden en dat kan alleen in nauwe – eventueel verplicht opgelegde - samenwerking met het vervolgonderwijs.

De houding ten aanzien van het bedrijfsleven is ambivalent. Hoewel scholen graag en veelvuldig samenwerken met regionale bedrijven en instellingen aan nieuwe programma's, is de meerderheid huiverig voor een verplichte samenwerking. Men ziet vooral een faciliterende rol weggelegd voor regionale bedrijven en instellingen, bijvoorbeeld in de vorm van stageplaatsen en leerwerktrajecten en het verzorgen van gastlessen en bedrijfsbezoeken. Mede in het licht van de veelvuldige veranderingen die zich in het bedrijfsleven voltrekken, wijzen vmbo-scholen directe invloed van het bedrijfsleven op de inhoud van het onderwijsprogramma af.

Ook zijn scholen verdeeld over de wijze waarop in de planningsprocedure met nieuwe programma's moet worden omgegaan: het voorwaardelijk stellen van een regionaal arrangement wordt door de helft afgewezen. Scholen die al deelnemen aan een regionaal arrangement zijn hier aanmerkelijk positiever over. Opvallend is dat scholen voor nieuwe regionale programma's de bestaande procedures willen handhaven. Zo zouden deze programma's – uit kwaliteitsoverwegingen - bij voorkeur landelijk moeten worden vastgesteld en worden getoetst via een vorm van centraal examen. Hierin heeft men meer vertrouwen dan een regionale borging door het vervolgonderwijs of het bedrijfsleven. Docenten en decanen geven hier relatief nog wat sterker uiting aan.

Voor de korte termijn zou daarentegen kunnen worden volstaan met een schoolexamen waarbij het mbo nauw is betrokken. Verder is men van mening dat een landelijke bevoegdheidsregeling voor nieuwe (of varianten van) vmbo-programma's nodig is. Dit geldt sterker voor docenten dan voor directeuren.

4.3 Geluiden uit het mbo

Het mbo wordt een belangrijke rol toegedicht bij het toekennen van meer ruimte voor scholen om het eigen onderwijsaanbod te bepalen. Het is immers het mbo dat van het vmbo 'het stokje' overneemt en jongeren begeleidt op weg naar een (start)kwalificatie. Wat is de mening van het mbo over een grotere regionale invulling van de vmbo-programma's? Wat zijn de mogelijkheden voor maatwerk in competentiegericht beroepsonderwijs? Wat zijn de belangrijkste knelpunten in de overgang van het vmbo naar het mbo?

Met medewerking van de AOC Raad en de Bve Raad hebben wij een online-onderzoek gehouden onder leidinggevendenden van het mbo. Zo'n 270 mbo-managers, coördinatoren, directeuren en teamleiders hebben aan dit onderzoek meegewerkt.

Een samenvatting van het onderzoeksrapport is opgenomen in bijlage 6.

Vmbo en mbo in de regio werken volop samen

Het vmbo en het mbo weten elkaar in de regio goed te vinden. Het overgrote deel van de roc's/aoc's heeft – op structurele basis - overleg met alle scholen of een belangrijk deel van de vmbo-scholen in de regio. De helft van de respondenten geeft aan dat hun instelling deel uitmaakt van een regionaal arrangement met het vmbo.

Belangrijke onderwerpen van gesprek zijn de programmatische aansluiting vmbo-mbo, de voorlichtingsactiviteiten, de overdracht van leerlingen en de instroomprocedure. De thema's leerwerktrajecten, de assistentopleiding in het vmbo en de programmatische aansluiting voor nieuwe vmbo-programma's staan minder vaak op de agenda.

Een verregaande vorm van samenwerking – bijvoorbeeld in de vorm van een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de leerloopbaan naar een startkwalificatie – kan op brede steun rekenen onder de mbo-respondenten. Een kleine meerderheid is van mening dat voor- en nazorg wettelijk verankerd moet worden. Een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een goede regionale infrastructuur – waarbij afspraken worden gemaakt over het aanbod in de regio – wordt breed ondersteund.

Aansluiting vmbo en mbo: knelpunten en oplossingen

Volgens de mbo-respondenten is het gebrek aan beroepsbeeld van vmbo-leerlingen het belangrijkste knelpunt in de aansluiting vmbo-mbo. Dit probleem doet zich het sterkst voor in de sector economie. Ook de beperkte aansluiting van de programma's en de grote verschillen in pedagogiek/didactiek – bijvoorbeeld het appèl op zelfstandigheid in het mbo - worden als knelpunten beschouwd. Er wordt gepleit voor meer aandacht voor rekenvaardigheid en taalvaardigheid (ook in de moderne vreemde talen) in het vmbo. Leerlingen lopen daar in het mbo nogal eens op vast. De instroomprocedure, de geringe aansluiting van de zorg en de schaalgrootte van het mbo worden daarentegen niet als belemmerend ervaren. De leerlingen onderstrepen de belangrijkste knelpunten maar geven aan ook problemen te hebben ervaren met de instroomprocedure en de schaalgrootte binnen het mbo. Ronduit positief is men over de mogelijkheden voor maatwerk in het competentiegericht onderwijs in het mbo. De overgrote meerderheid geeft aan meer mogelijkheden voor maatwerk te verwachten, waarvan de helft veel meer mogelijkheden voor maatwerk en 40% beperkte mogelijkheden voor maatwerk verwacht.

De mbo-vertegenwoordigers zijn met hun vmbo-collega's van mening dat het vmbo-programma landelijk globaal moet worden geformuleerd en vastgesteld. De programmering in het vmbo zou volgens de respondenten beter afgestemd moeten zijn op de programmering in het mbo. Echter de feitelijke aansluiting vmbo-mbo kan niet landelijk gedetailleerd in de programmering worden geregeld. Evenals in het vmbo kent het mbo zowel voor- als tegenstanders van het centraal examen. Met de vmbo-scholen zijn de mbo-leidinggevendenden van mening dat het onderscheid in de regelgeving tussen de gemengde en de theoretische leerweg kan vervallen. Ook het beperken van het vakkenvoorschrift voor het sectordeel tot één doorstroomrelevant vak kan op een groot draagvlak binnen het mbo rekenen.

Nieuwe vmbo-programma's samen met mbo en bedrijfsleven

Het mbo is gevraagd een mening te geven over criteria voor nieuwe (regionale) vmbo-programma's. Vrijwel unaniem wordt het belang van samenwerking met bedrijven en instellingen genoemd om

leerlingen praktijkervaringen te kunnen bieden. Ook afstemming van het nieuwe programma op de nieuwe competentiegerichte kwalificatiestructuur en het creëren van een doorlopende leerlijn naar het mbo wordt als (zeer) belangrijk beschouwd. Eventuele betrokkenheid van het mbo bij examinering van nieuwe programma's kan op een groot draagvlak rekenen: bijna driekwart van de respondenten vindt dat belangrijk. Eenzelfde groep vindt dat op korte termijn kan worden volstaan met een schoolexamen voor deze programma's waarbij het mbo nauw is betrokken.

Herontwerp mbo

Wij hebben in de vorm van groeps gesprekken specifiek aandacht besteed aan een groep die aan de wieg staat van de vernieuwingen binnen het mbo: medewerkers van roc's en aoc's die betrokken zijn bij de zogenaamde experimenten in het kader van het Herontwerp mbo. Zij hechten veel belang aan de voorbereidende- en oriënterende functie van het vmbo. Er bestaat onder hen een groot draagvlak voor het in lijn brengen van de vmbo-programmering met de competentiegerichte kwalificatiestructuur van het mbo, maar men stelt expliciet dat hierbij de eigenheid van het vmbo behouden moet blijven. Zij zien meerwaarde in het verleggen van de verantwoordelijkheid voor een deel van de 'borging' van de beroepsgerichte vmbo-programma's naar de regio. Op deze manier kunnen het vmbo en mbo gezamenlijk maatwerkprogramma's ontwikkelen. Daarbij vindt men het geven van een doorstroomgarantie door het mbo voor vmbo-leerlingen die een (nieuw) vmbo-programma hebben gevolgd, een belangrijk toetsingscriterium voor het verstrekken van een licentie.

4.4 Geluiden van werkgevers

Vmbo-scholen en mbo-scholen willen bedrijven en instellingen in de regio meer bij het onderwijs betrekken. Zijn de bedrijven en instellingen hiertoe ook bereid? Wat hebben zij de scholen te bieden? Wat verwachten zij van het onderwijs?

Kansen creëren

Uit het gesprek met een werkgeversdelegatie blijkt dat het vmbo volop de aandacht heeft van werkgevers. Men ziet het vmbo vooral als een oriënterend en voorbereidend en, in mindere mate, als een opleidend schooltype. De wenselijkheid van een ontwikkeling naar praktijknabij vmbo-onderwijs wordt sterk onderschreven, hoewel dit volgens de werkgevers voor een belangrijk deel ook binnen de school kan plaatsvinden. Werkgevers vragen expliciet om meer aandacht voor opleidings- en beroepskeuze in het vmbo, met name voor de tl-leerling. Bij voorkeur niet in de vorm van een verlengde praktische sectororiëntatie, maar door structurele aandacht daarvoor binnen alle vakken. Geen of onvoldoende aandacht voor dit onderwerp zal de opleidingsvertraging in het mbo in stand houden. Wat betreft de borging zijn de werkgevers voorstander van het behoud van het examen in het vmbo. Dit in het belang van het civiel effect en de emancipatorische werking. Dit hoeft niet per definitie een centraal examen te zijn.

Ruimte in de programmering is in de optiek van werkgevers nodig om maatwerk te kunnen creëren (bijvoorbeeld meer vrijheid in de 'vakkenstructuur', net zoals in de onderbouw en het mbo). Bij dit maatwerk zou de landelijke kwalificatiestructuur van het mbo als ijkpunt voor het vmbo kunnen dienen. Zij dagen vmbo-scholen uit om vanuit de praktijk op zoek te gaan naar de leerinhoud en daarin keuzes te maken.

Werkgevers zien graag dat de leerstijl van een leerling – en in mindere mate het niveau – de keuze voor een leerweg bepaalt. Ook zouden leerlingen gebaat zijn bij uitstel van hun definitieve keuze voor een leerweg.

Samenwerken

Goede samenwerking met het bedrijfsleven vraagt een andere 'mindset' van het vmbo. Werkgevers roepen scholen op om samen met bedrijven en instellingen in de regio kansen te creëren voor aantrekkelijk, praktijknabij onderwijs: het vmbo heeft het bedrijfsleven nodig om de eigen doelen te bereiken.

4.5 Geluiden uit de Resonansgroep

We hebben een breed samengestelde groep van vertegenwoordigers uit wetenschap, gemeentelijke overheid en organisaties van bedrijfsleven, ouders, leerlingen en onderwijsbestuur gevraagd een reactie te geven op de eerste contouren van ons advies.

De loopbaan van de leerling centraal

Het consequent centraal stellen van de loopbaan van de vmbo-leerling wordt door de Resonansgroep sterk benadrukt. Erkend wordt dat het structureel doorvoeren van dit uitgangspunt grote consequenties heeft voor de wijze waarop het onderwijs in het vmbo wordt vormgegeven. Doel van dit onderwijs is de capaciteiten, passies en talenten van leerlingen te ontwikkelen en de identiteitsontwikkeling te ondersteunen. Het vmbo heeft voor deze leerlingen een beroepsoriënterende en voorbereidende functie.

Wat betreft de verplichte samenwerking in de regio zijn de leden van de Resonansgroep – evenals het vmbo en het mbo - terughoudend. Samenwerking moet vooral vanuit de inhoud vorm krijgen. Samenwerkingsverbanden zijn van belang (ook om wildgroei te voorkomen bij verdergaande planningsvrijheid), maar scholen moeten zelf het initiatief houden, hun eigen koers bepalen en daartoe partners zoeken zonder daarbij afhankelijk te worden van anderen.

De ontwikkeling van het vmbo naar praktijknabij onderwijs ervaart een ieder als waardevol. Specifiek voor de tl-leerling zou er meer aandacht moeten komen voor een praktijkgerichte inkleuring. Men ziet bij deze ontwikkeling een rol voor het bedrijfsleven weggelegd, maar maakt daarbij wel kanttekeningen. De relatie met de arbeidsmarkt – en daarmee ook de relevantie voor de arbeidsmarkt – is nog indirect, deze loopt via het mbo. De relatie vmbo-bedrijfsleven zou zich vooral op de oriënterende functie moeten richten en niet op de opleidingsinhoud.

Wat betreft de borging van vmbo-programma's zijn de leden van de Resonansgroep het erover eens dat het examen een plek moet krijgen binnen de ontwikkeling van de beroepskolom. Het centraal examen kan daarbij blijven bestaan, maar moet wel worden verbeterd. Ook ziet men mogelijkheden voor het vervangen van een deel van het centraal examen van de beroepsgerichte programma's door een schoolexamen waarbij het vmbo en het mbo samen betrokken zijn. De consequenties hiervan moeten echter wel nader worden bekeken.

De Adviesgroep zou zich volgens de Resonansgroep moeten gaan richten op het creëren van een gezamenlijke verantwoordelijkheid van vmbo en mbo voor hun leerlingen.

4.6 Uitgangspunten

De resultaten van onze onderzoeken en raadplegingen hebben wij vertaald naar een aantal uitgangspunten voor het advies. Het zijn opvattingen waarvoor een breed draagvlak bestaat. De uitgangspunten betreffen

achtereenvolgens: het universele vertrekpunt van dit advies, de functies van het vmbo, het onderwijsaanbod in het vmbo, de praktijknabijheid en de rol van de regio. Hieronder lichten we ze toe.

Universeel vertrekpunt

De loopbaan en het leerproces van de leerling zouden binnen het onderwijs consequent centraal moeten staan. De afzonderlijke institutionele belangen zijn hieraan ondergeschikt. De tot nu toe onderscheiden verantwoordelijkheden van het vmbo en het mbo voor de leerloopbaan van de leerling op weg naar een (start- of arbeidsmarkt)kwalificatie zouden plaats moeten maken voor een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Dit geldt evenzeer voor de – bescheiden groep – leerlingen die na het vmbo doorstroomt naar het havo. Alleen een gezamenlijke verantwoordelijkheid kan antwoord geven op de forse uitval in de eerste jaren na de overstap en daarmee het verlies van talenten. Wet- en regelgeving bieden ruimte voor maatwerk en stimuleren onderwijsinstellingen om het leerproces en de loopbaan van de leerling centraal te stellen.

Functies van het vmbo

Het vmbo biedt onderdak aan een grote variëteit aan programma's en leerwegen. In de beeldvorming domineren met name de theoretische leerweg (steeds vaker weer onder de naam mavo) en de smalle vakgerichte (vooral technische) programma's; beide doen onvoldoende recht aan de rijkdom en de reikwijdte van het vmbo. Voor het gros van de leerlingen heeft het vmbo een brede functie: algemeen vormend (funderend), beroepsoriënterend en beroepsvoorbereidend. Voor een kleine specifieke groep leerlingen is het vmbo beroepsopleidend. Afhankelijk van de behoefte bepaalt de leerling in principe de functie van *zijn* vmbo. De programmering in het vmbo moet ruimte bieden aan deze vier functies, maar primair gericht zijn op de eerste drie.

Onderwijsaanbod in het vmbo

De onderwijsprogrammering in het vmbo moet scholen meer ruimte bieden om het onderwijsaanbod beter aan te laten sluiten bij de behoeften van de leerlingen. Essentieel is daarbij dat goede doorstroommogelijkheden naar het mbo en naar het havo gewaarborgd blijven. Gewaakt moet worden voor een fuikwerking: ook leerlingen die (denken te) weten wat ze willen worden, moeten nog brede doorstroommogelijkheden naar het mbo geboden worden.

Voor de vmbo-leerlingen speelt de waarde van een diploma daarbij een belangrijke rol. De vormgeving van het onderwijsaanbod moet mogelijk zijn binnen verschillende pedagogisch-didactische modellen en volop kansen bieden voor oriëntatie op beroep en opleiding.

Praktijknabijheid

Voor vmbo-leerlingen aantrekkelijk onderwijs is praktijknabij onderwijs. Praktijknabij is daarbij niet bedoeld als synoniem voor beroepsgericht, maar behelst ook praktisch, toepassingsgericht en maatschappijgericht onderwijs. De leerling leert daarbij niet alleen voor de toekomst, maar ook voor nu. De praktische component in het vmbo is vooral de motiverende context waarbinnen leerlingen tot leren komen. Om het vmbo praktijknabij te maken en te houden is samenwerking met bedrijven en instellingen in de regio van belang.

De rol van de regio/omgeving

Het is van belang dat het vmbo zijn maatschappelijke waardering behoudt en versterkt. Een herkenbaar en kwalitatief goed regionaal onderwijsaanbod is dan voorwaarde. Daarvoor is het van belang om de verantwoordelijkheid voor het onderwijsaanbod in het vmbo meer in de regio te leggen. Het gaat daarbij om kwantitatieve aspecten zoals een toereikend en gevarieerd aanbod van voorzieningen in de regio, maar evenzeer om de kwaliteit van het regionale onderwijsaanbod. Afstemming met het mbo en

de werkgevers in de regio is daarbij onontbeerlijk. Vmbo en mbo zouden samen de verantwoordelijkheid moeten dragen voor een goede regionale infrastructuur.

Op weg naar het advies

Met deze uitgangspunten zijn we er echter nog niet. Het vmbo heeft ruimte in wet- en regelgeving nodig om daadwerkelijk werk te kunnen maken van deze uitgangspunten. Hoe kunnen deze uitgangspunten vertaald worden in criteria voor het mogen aanbieden van nieuwe vmbo-programma's? En wat betekenen de uitgangspunten concreet voor de doorontwikkeling van het programma-aanbod, de programma-inhoud, het examen en de verantwoordelijkheid van vmbo en mbo voor de zorg van hun leerlingen? Daarover meer in het volgende hoofdstuk. Daarin beschrijven we onze eerste concrete richtinggevende adviezen die zijn gestoeld op de bovengenoemde uitgangspunten.

5 Conclusies en aanbevelingen

In dit laatste hoofdstuk trekken we conclusies uit wat we in de voorgaande hoofdstukken hebben overwogen en geconstateerd. We doen aanbevelingen voor de wettelijke kaders en criteria voor nieuwe programma's in het vmbo. We plaatsen de aanbevelingen in het perspectief van een doorgaande ontwikkeling naar regelgeving die ruimte laat voor flexibiliteit en variëteit in de programmering van het vmbo.

5.1 Conclusies

We verkenden in hoofdstuk 2 het terrein van de opdracht aan de Adviesgroep. In hoofdstuk 3 gingen we in op de vraag wie nu de leerling is in de bovenbouw van het vmbo en waar zijn behoeftes liggen. In hoofdstuk 4 lieten we zien wat de resultaten zijn van ons onderzoek naar de opvattingen in vmbo-scholen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven. Hieronder overzien we het geheel uit de voorgaande hoofdstukken en trekken we conclusies.

Twee sporen

De verkenning van de opdracht aan de Adviesgroep leidde tot de conclusie dat de scholen de vraag naar meer beleidsruimte in de curriculumregelgeving breder en meer integraal benaderen dan op het eerste gezicht in de opdracht het geval is. Maar de opdracht staat ook open voor wat er in scholen leeft en wil dat de aanbevelingen tot stand komen in samenwerking met scholen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven.

In hun streven naar (regionaal ingevuld) praktijknaabij onderwijs, op maat van leerling, school en regio, lopen scholen tegen een complex van regelgeving aan. De gevraagde kaders en criteria voor nieuwe programma's blijken voor scholen maar moeilijk tot zinvolle beleidsruimte te leiden, als ze op zichzelf staan. Ze lossen voor scholen gewoon te weinig op. Scholen ervaren behoefte aan ruimte in het integrale effect van de curriculumregelgeving. Ze benaderen de vraag naar nieuwe kaders dan ook integraal.

De overheid benadert de vraag naar beleidsruimte voor scholen vooral analytisch-bestuurlijk. Daarin zijn juist de specifieke functies van de afzonderlijke onderdelen van het complex van regelgeving van belang en is de vraag naar procesvoorwaarden voor nieuwe regionaal ingevulde vmbo-programma's logisch en zinvol.

We volgden beide sporen: het integrale van de scholen en het specifieke van de overheid. We denken te kunnen voldoen aan de vraag vanuit beide logica's, door de gevraagde voorstellen voor procesvoorwaarden voor nieuwe (regionale) programma's te plaatsen tegen een integraal ontwikkelingsperspectief voor het vmbo.

Dé vmbo-leerling bestaat niet (en hét vmbo ook niet)

We concluderen uit ons onderzoek naar de leerling in de bovenbouw van het vmbo, dat vmbo-leerlingen behoefte hebben aan oriëntatiemogelijkheden, aan veilige oefenterreinen voor zelfsturing in een stimulerende, spannende, realistische, praktische context. De verschillen tussen de leerlingen in het vmbo zijn groot. Dat vraagt om maatwerk van scholen.

Leerlingen moeten veelvuldig keuzes maken tijdens hun schoolloopbaan. Dat begint al tijdens het tweede jaar van het vmbo. Ze vragen hierbij een gerichte begeleiding vanuit de school, ook in de bovenbouw van het vmbo.

Om voortijdig schoolverlaten te voorkomen, is het nodig de band tussen de vmbo-leerlingen en de school te versterken, het onderwijs aantrekkelijker te maken, de begeleiding van leerlingen te verbeteren en gewenst gedrag te belonen

Vmbo is oriënterend, beroepsvoorbereidend en een klein beetje beroepsopleidend

Over de functie van de bovenbouw van het vmbo zijn scholen, mbo en (georganiseerd) bedrijfsleven het in belangrijke mate eens: leerlingen moeten zich zo breed mogelijk kunnen oriënteren en vooral algemene competenties ontwikkelen als voorbereiding op het mbo. De basisberoepsgerichte leerweg mag daarbinnen smaller en meer beroepsopleidend zijn. Er is ook grote eensgezindheid over de wenselijkheid van doorlopende trajecten met het mbo voor vmbo-leerlingen die smal beroepsgericht willen en kunnen leren.

Vanuit vervolgonderwijs en bedrijfsleven wordt in verschillende bewoordingen vooral ook het belang van de oriënterende functie benadrukt: aandacht voor opleidings- en beroepskeuze en de ontwikkeling van realistische beroepsbeelden, met name in de theoretische leerweg.

Maar ook algemeen vormend

Ook over de functie van de avo-vakken is men het opvallend eens: ondersteunend voor de praktijkcomponent. Maar dat betekent net zo overtuigend *niet* dat geschrapt kan worden wat niet te integreren valt. Ondersteunend ja, maar het belang van de avo-vakken reikt wel verder. Het vmbo heeft als onderdeel van het voortgezet onderwijs ook een algemeen vormende functie. De avo-vakken worden dus ook op zichzelf van belang geacht. Voor de beroepsgerichte programma's zien we iets dergelijks: ze dienen vooral om leerlingen te motiveren, maar het aanleren van vakspecifieke vaardigheden is zeker geen bijzaak.

Mogelijkheden zullen worden benut

Er is een groot draagvlak voor programmatische vernieuwing. Er is ook een duidelijk en breed gevoelde behoefte aan meer mogelijkheden voor maatwerk en voor invulling van een groter deel van het programma door de school. De verwachting is vrijwel unaniem dat de eigen school van een mogelijkheid om nieuwe programma's te ontwikkelen gebruik zal maken. Als de mogelijkheid er komt, zal hij ook door veel scholen worden benut.

Verdeeldheid over planningsvrijheid

Er is verdeeldheid over de wenselijkheid van planningsvrijheid in het vmbo. Dat is opvallend. Binnen het vmbo bestaat er niet alleen een systeem van toestemming (licenties) voor het aanbod van de verschillende leerwegen, maar deze licentievoorschriften zijn er ook voor de verschillende beroepsgerichte programma's (de afdelingen). De voorschriften zijn gericht op een evenwichtige spreiding van onderwijsvoorzieningen. Door het verschuiven van de primaire functie van achtereenvolgens het lbo, het vbo en het vmbo van eindonderwijs naar vooropleiding voor het mbo en 'fundament van het beroepsonderwijs' is het voortbestaan van de planningsvoorschriften voor de beroepsgerichte programma's minder voor de hand liggend. Dat wordt nog versterkt door de plaats die ze in de doorstroomregeling naar het mbo innemen (zie bijlage 2). Die plaats is niet meer wezenlijk anders dan die van de avo-vakken. De afdelingen zijn steeds meer 'gewone' vakken geworden, net als de avo-vakken, waarvoor ook geen planningsvoorschriften gelden.

Het lijkt er ook op dat de behoefte aan volledige planningsvrijheid door minder mensen wordt gevoeld dan de behoefte aan meer invloed op het eigen onderwijsaanbod. Misschien is dat omdat volledige planningsvrijheid voor het vmbo verder gaat dan alleen het aanbod van beroepsgerichte programma's. Het houdt ook vrijheid van het aanbod van leerwegen in. Maar het kan ook zijn dat de rol van planningsvoorschriften minder bekend is.

'Hindermacht' belemmert

Wel is duidelijk dat men het programma-aanbod van de eigen school niet aan de regio wil overlaten. Vaak is dat omdat men dat een schoolaangelegenheid vindt. Minder vaak omdat men vindt dat daarover landelijk moet worden besloten of omdat men collega-scholen vooral als concurrenten ziet. In het overleg over een mogelijk regionaal arrangement ervaren scholen soms 'hindermacht' van elkaar: school A voelt zich in zijn ambitie beperkt door school B. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er verdeeldheid is over de mogelijkheid om nieuwe programma's alleen toe te staan binnen een regionaal arrangement.

Ambivalentie in de relatie onderwijs - bedrijfsleven

Scholen werken graag en veel samen met bedrijven, maar reageren opvallend terughoudend ten opzichte van verplichte betrokkenheid van het bedrijfsleven bij regionaal ingevulde programma's. Mogelijk omdat men het bedrijfsleven in dit verband een te veranderlijke partner vindt. Men is ook huiverig voor directe invloed van werkgevers op het programma, vanwege de mogelijke discrepantie tussen het belang van leerlingen en dat van werkgevers bij het onderwijsprogramma van het vmbo. Het vmbo is immers nog niet beroepskwalificerend zoals het mbo. Voor werkgevers in de regio is dit onderscheid tussen vmbo en mbo niet altijd duidelijk.

Scholen zien vooral een faciliterende rol voor regionale werkgevers: het bieden van stage- en leerwerkplaatsen en verzorgen van gastlessen en bedrijfsbezoeken. Werkgevers verklaren van hun kant dat praktijk nabij vmbo-onderwijs voor een belangrijk deel ook binnen de school kan plaatsvinden. Het hoeft niet per se in de vorm van stages en leerwerkplaatsen buiten school.

Kwalificatiestructuur mbo als richtpunt

Helemaal niet ambivalent zijn scholen, mbo en bedrijfsleven over de relatie van het vmbo tot het mbo. Een goede aansluiting bij het vervolgonderwijs wordt breed gezien als het belangrijkste criterium voor nieuwe programma's. Dat houdt nauwe samenwerking in tussen vmbo en mbo en afstemming van de programma's op de nieuwe competentiegerichte kwalificatiestructuur van het mbo. Dat is geen één op één relatie. Juist ook vanuit het mbo wordt benadrukt dat de eigenheid van het vmbo, de oriënterende en voorbereidende functie, in het oog moet worden gehouden.

Verdeeldheid over kwaliteitswaarborgen

Toch blijkt draagvlak bij het vervolgonderwijs voor vmbo-scholen onvoldoende overtuigend als enige waarborg voor kwaliteit van nieuwe programma's. Dat geldt in nog sterkere mate voor draagvlak bij het bedrijfsleven. Landelijke vaststelling van de programma's biedt meer vertrouwen in de kwaliteit ervan. Meer waarde wordt gehecht aan een landelijke regeling voor de bevoegdheid voor nieuwe programma's.

Centraal examen

Ten slotte de rol van het centraal examen. De belangrijkste conclusie is misschien wel dat de meningen verdeeld zijn en dat de gemoederen hierover hoog kunnen oplopen. Het centraal examen herbergt een dilemma in zich dat ook zichtbaar wordt in de resultaten van raadplegingen en peilingen. Een meerderheid vindt een vorm van centraal examen van belang voor het waarborgen van kwaliteit, maar een ongeveer even grote meerderheid acht een centraal examen een belemmering voor het eveneens gewenste maatwerk.

5.2 Een ontwikkelingsperspectief

We schetsen hieronder een toekomstbeeld voor programma-inhoud, programma-aanbod en examinering. Daarna gaan we nog even helemaal buiten het boekje van de curriculumkwesties en nemen we de zorgplicht van vmbo en mbo mee in het ontwikkelperspectief.

Op verschillende plaatsen in deze rapportage constateren we dat de scholen de vraag naar ruimte integraal benaderen en zich niet beperken tot een onderdeel van het geheel van de regelgeving die het curriculum bepaalt. Het gaat scholen juist om het gecombineerde effect op hun onderwijsaanbod. Ze schetsen dan ook een integraal ontwikkelingsperspectief waarin alle voorschriften zijn betrokken die samen het curriculum bepalen. Ze vragen om integrale kaders die variëteit en flexibiliteit toestaan zonder dat daarvoor steeds wijziging van regelgeving nodig is.

We concludeerden in het tweede hoofdstuk ook dat regionale programmering bij uitstek geschikt lijkt voor de toepassing van de principes van 'good-governance': de school heeft beleidsruimte, betreft de maatschappelijke omgeving bij de ontwikkeling van het beleid, maakt afspraken en legt daarover verantwoording af aan die omgeving. Hieronder schetsen we een mogelijk perspectief voor een ontwikkeling in die richting. Het is niet tot in details doordacht en uitgewerkt. Dat kan ook niet. Het vergt meer tijd, zeker omdat daarbij de scholen zelf betrokken moeten zijn. Er zijn bovendien veel processen gaande die van invloed zijn: in de onderbouw, in het mbo en in het bestuurlijk veld.

Maar denken over de doorgaande ontwikkeling van het vmbo kan niet wachten tot die processen tot een uitkomst leiden. Het vraagt om een rol in die ontwikkelingen en om anticiperen op uitkomsten ervan. Minstens zo belangrijk is dat het doordenken en uitwerken samen met, in en door scholen moet plaatsvinden en dat leerlingen, ouders, vervolgonderwijs en werkgevers daarbij betrokken moeten worden. Het perspectief is te beschouwen als een voorzet daartoe, geschetst op basis van de geluiden die we uit scholen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven hoorden.

Het vmbo van de toekomst: programma-inhoud

Het vmbo van de toekomst kent een overzichtelijk aantal (vijf tot tien) landelijk vastgestelde, globaal geformuleerde beroepsgerichte programma's. De formulering laat scholen ruimte voor verschillende concrete invullingen: van inhoudelijk smalle uitstroomrichtingen tot sectorbreed en sectoroverschrijdend. De indeling in programma's en de formulering van de programma's vormen een goede basis voor een doorlopende leerlijn van vmbo naar mbo. Ze zijn in lijn met de nieuwe kwalificatiestructuur van het mbo; ze gebruiken hetzelfde begrippenapparaat waardoor de herkenbaarheid groot is. De concrete invulling in een specifieke context vindt in de regio plaats op basis van afspraken tussen vmbo en mbo.

Scholen willen meer ruimte voor het ontwikkelen van (regionale) programma's in het vmbo, afgestemd op de mogelijkheden van de leerlingen, het vervolgonderwijs en de bedrijven en instellingen in de regio.

Het vervolgonderwijs ontwikkelt zich naar meer competentiegericht onderwijs. Het onderwijs in het vmbo moet leerlingen daarop voorbereiden. De programma's moeten een goede basis bieden voor vmbo-scholen en mbo-instellingen om een doorlopende leerlijn in de praktijk te ontwikkelen en voor leerlingen te realiseren.

De overheid wil, vanwege het belang van leerlingen, ouders en samenleving, een garantie voor kwaliteit en herkenbaarheid van het vmbo. Een herkenbare inhoud en een gegarandeerd niveau als basis voor civiel effect van het diploma, ook over de grenzen heen van de eigen regio.

Deze drie zaken zijn te combineren door landelijk een beperkt aantal globaal geformuleerde programma's vast te stellen. Beperking komt de overzichtelijkheid ten goede en maakt verschillen en verwantschap duidelijk tussen beroepenvelden. Beperking en herkenbaarheid kunnen worden bereikt door een meer algemene of globale formulering waarin het begrippenapparaat van de nieuwe competentiegerichte kwalificatiestructuur van het mbo wordt gebruikt. Voor de nieuwe kwalificatiestructuur is voor alle mbo-opleidingen één samenhangend begrippenapparaat overeengekomen dat ook in Europees verband is afgestemd. Het is de taal waarin de inhoud van het beroepsonderwijs zal worden gecommuniceerd. Door de vmbo-programma's in die taal uit te drukken, wordt de herkenbaarheid voor vervolgonderwijs, arbeidsmarkt en samenleving vergroot en daarmee de basis versterkt voor het civiel effect van het vmbo-diploma. Daarvoor hoeft er geen één op één relatie te zijn tussen vmbo-programma's en mbo-kwalificatiestructuur. De bovenbouw van het vmbo kent in de onderwijkskolom een eigen plek (deel van het voortgezet onderwijs, tussen onderbouw-vo en mbo) en een eigen functie (meer algemeen vormend, oriënterend en voorbereidend dan het vooral beroepsopleidende en kwalificerende mbo).

Een op deze manier vastgesteld inhoudelijk kader staat flexibiliteit en maatwerk toe. Voor de verschillende invullingen met meer specifieke beroepsgerichte inhoud en competenties is geen verdere centrale regelgeving nodig. Invulling kan op het niveau van de regio plaatsvinden, in de vorm van afspraken tussen vmbo-scholen en mbo-instellingen (en eventuele samenwerking met branches of werkgevers in de regio). Mbo-instellingen hebben direct belang bij de kwaliteit van het toeleverend onderwijs. Daarom zorgt de combinatie van globale centrale doelen en de concrete uitwerking op basis van regionale afspraken voor een balans tussen kwaliteit en herkenbaarheid van het onderwijsaanbod en ruimte voor variatie en flexibiliteit.

Het vmbo van de toekomst: programma-aanbod

Alle vmbo-scholen hebben een vbo-licentie, dat wil zeggen dat het aanbod van sectoren en vakken vrij is. Over het aanbod (kwantitatief en kwalitatief) in de regio worden afspraken gemaakt in een regionaal samenwerkingsverband van vmbo-scholen waarin in ieder geval ook het mbo is betrokken; deelname is voorwaarde voor aanbods-vrijheid. Voor een samenhangend aanbod van vmbo-opleidingen worden de mogelijkheden onderzocht om ook leerwegen onder de aanbods-vrijheid binnen het vmbo te laten vallen.

Maatwerk voor leerlingen is voor een school alleen te realiseren als de school vrijheid heeft in het onderwijsaanbod. Alleen op die manier kan er een programma worden samengesteld dat aansluit bij de behoeften en mogelijkheden van de leerling. Om recht te doen aan deze vorm van maatwerk zouden scholen de mogelijkheid moeten hebben te besluiten de programma's en uiteindelijk ook de leerwegen aan te bieden waaraan hun leerlingen behoefte hebben. Dit maakt ook dat scholen vanuit een gelijkwaardige positie het gesprek in de regio aan kunnen gaan.

Zo'n situatie vereist niet alleen aanbods-vrijheid, maar ook een schaalgrootte die de omvang van de meeste vmbo-scholen te boven gaat. Lang niet alle scholen zijn immers groot genoeg om een voldoende gevarieerd aantal invullingen van (globale) vmbo-programma's op alle mogelijke niveaus aan te bieden. Voor leerlingen en voor de samenleving is een toegankelijk en breed aanbod van belang. De zorg voor een toegankelijke en evenwichtige spreiding ligt bij de centrale overheid, die daarvoor het instrument van de planprocedure en het regionale arrangement hanteert. Het perspectief is gericht op het steeds meer verleggen daarvan naar de regio, naar een samenwerkingsverband van vmbo en mbo met betrokkenheid van de regionale werkgevers. Die keuze voor het regionale niveau komt voort uit de

gedachte dat er daar beter dan bij de rijksoverheid zicht bestaat op de behoeften en dat men hierop ook beter en sneller kan inspelen.

De bestaande planningssystematiek berust op de kwantitatieve aspecten van het vmbo-aanbod in de regio. In een situatie van grotere planningsvrijheid kan de focus zich in het regionale samenwerkingsverband ook meer richten op kwalitatieve aspecten.

Het vmbo van de toekomst: examinering

Examinering vindt plaats in mix van schoolexamen en (een vorm van) centraal examen; het centraal examen is flexibel en beslaat (een deel van) het landelijk vastgestelde programma.

Het huidige centraal examen belemmert onderwijs op maat, het zorgt voor lesuitval en voor verkorting van het examenjaar, het sluit niet aan op integratie van avo-vakken in het beroepsgericht programma en ook niet op een competentiegerichte aanpak. Er kleven dus nogal wat pedagogisch-didactische bezwaren aan.

Maar anderzijds: de gemeenschappelijkheid en bekendheid van het centraal examen zorgen ook voor een grote mate van herkenbaarheid en erkenning van de door de leerling behaalde resultaten. Bovendien houdt de openbaarheid de verantwoordelijken scherp: missers blijven niet onopgemerkt en de kwaliteit van de examens staat voortdurend ter discussie. Dit zijn effecten die op een andere manier moeilijk te bereiken zijn.

Een mix van centrale examinering en schoolexaminering blijft daarom de beste optie in het spanningsveld tussen regels en ruimte, tussen standaardisering en mogelijkheden voor maatwerk. Voor optimalisering van de mix is nodig dat beide onderdelen verder worden ontwikkeld. In de centrale examinering moet tegemoet worden gekomen aan de pedagogisch-didactische bezwaren. In scholen verdient de kwaliteitszorg rond het schoolexamen aandacht.

En los van de curriculumkwesties: voor- en nazorg

De door vmbo en mbo gedeelde zorg voor de doorstromende leerling/deelnemer is geborgd in de vorm van een voorzorgplicht voor het mbo en een nazorgplicht voor het vmbo.

Vmbo en mbo delen een verantwoordelijkheid voor de leerloopbaan van leerlingen/deelnemers naar ten minste een (start)kwalificatie. Daarvoor is nauwere samenwerking nodig, vooral bij de overgang van het vmbo naar het mbo. Dit is in de praktijk vaak een te grote sprong waardoor een grote groep leerlingen tussentijds uitvalt en de eindstreep niet haalt. Het mbo zou in de laatste twee jaar van het vmbo al een taak moeten hebben in de oriëntatie en voorbereiding op het vervoltraject (voorzorg). Anderzijds houdt de verantwoordelijkheid van het vmbo niet op zodra de leerling met of zonder diploma het vmbo verlaten heeft: de (persoonlijke) begeleiding vanuit het vmbo zou door moeten lopen tot in het eerste jaar van het mbo. Om de stelselkloof te overbruggen, is het nodig deze zorgplicht te waarborgen door wettelijke verankering.

5.3 Criteria

Het gesprek over het ontwikkelingsperspectief lost niet direct de vraag van vandaag op naar de procescriteria voor eventuele aanvragen voor nieuwe (regionale) programma's. Daarvoor zijn op kortere termijn beslissingen nodig.

Hieronder doen we een voorstel voor criteria voor nieuwe programma's. De zes criteria zijn bedoeld voor vandaag, maar we plaatsen ze in de in 5.2 geschetste ontwikkelingsrichting naar meer duurzame kaders voor programmeringsruimte.

Procescriteria

1. In een toelichting wordt de inhoudelijke relatie met de bestaande programma's uiteengezet. Daarin wordt overtuigend aannemelijk gemaakt dat het programma niet binnen een bestaand programma kan worden aangeboden.

In de bestaande examenprogramma's is ruimte voor variatie aanwezig. Het ligt voor de hand dat eerst daarbinnen naar de gewenste mogelijkheden wordt gezocht.

2. Het programma is geformuleerd in lijn met de nieuwe kwalificatiestructuur van het mbo: het maakt gebruik van hetzelfde begrippenapparaat en er wordt een onderscheid aangebracht tussen een meer algemeen geformuleerd deel en een concreter uitgewerkt contextspecifiek deel.

De achtergrond van dit criterium is dat nieuwe programma's worden geplaatst in het perspectief van de gewenste ontwikkeling en leveren daar een directe bijdrage aan. Een nieuw programma zou opgebouwd kunnen worden volgens een format, dat vergelijkbaar is met het format dat wordt gehanteerd voor de nieuwe kwalificatiestructuur van het mbo. Daarin wordt gebruikgemaakt van een vaste competentielijst en er is onderscheid aangebracht tussen een verplicht deel (B) en een servicedeel (C). In het verplichte deel worden in hoofdlijnen vereiste kwalificaties voor de beroepsgroep beschreven. Het servicedeel bevat een specifieke uitwerking daarvan in een beschrijving van gedrag, kennis en vaardigheden. Het heeft een servicefunctie voor ontwikkelaars en docenten. Instellingen kunnen er een andere invulling aan geven, maar het specifieke deel C moet wel altijd een uitwerking zijn van deel B. Het format biedt zo ruimte voor regio-specifieke invulling. Aan de hand van initiatieven voor nieuwe (regionale) beroepsgerichte programma's voor het vmbo, kan de bruikbaarheid van een dergelijk format voor het vmbo in de praktijk worden onderzocht.

3. Er is aangegeven op welke wijze het programma aansluit bij de regiovisie en de afspraken die in de regio zijn gemaakt.

Schoolbesturen die het met elkaar eens worden, kunnen op dit moment in de vorm van een regionaal arrangement binnen bepaalde regels afspreken hoe het aanbod van vmbo-opleidingen er in een bepaalde regio uit komt te zien. Voor nieuwe (regionale) programma's zou tijdens de overgangperiode deze verkorte procedure kunnen blijven bestaan. Verruiming van de voorschriften zou een regionaal arrangement wel beter hanteerbaar maken.

Eerder beschreven we de veranderde positie van het vmbo ten opzichte van de arbeidsmarkt, waardoor het voortbestaan van planningsvoorschriften voor beroepsgerichte programma's minder vanzelfsprekend is. Toch zijn er nog steeds redenen om in de planning en spreiding van onderwijsvoorzieningen anders om te gaan met de beroepsgerichte programma's dan met de avo-vakken. Er zijn te veel verschillende programma's voor een school om ze allemaal aan te kunnen bieden en het aantal programma's neemt nog toe. Een evenwichtige spreiding van het aanbod is dan niet vanzelfsprekend. Goede spreiding en toegankelijkheid is wel van direct belang voor leerlingen, en meer indirect ook voor vervolgonderwijs en (regionale) werkgevers. En uiteindelijk is het een gezamenlijk belang, ook van vmbo-scholen.

De vraag is hoe dat belang het best behartigd wordt. Op centraal, regionaal of schoolniveau? Door de overheid, een andere autoriteit, in een samenwerkingsverband van scholen, vervolgonderwijs en werkgevers of in vrije concurrentie tussen scholen? Onze voorkeur gaat uit naar een situatie waarin scholen hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen en dit gezamenlijk belang dienen in

vrijwillige samenwerking met elkaar, vervolgonderwijs en werkgevers. De meest geschikte schaal daarvoor is de regio.

Op dit moment is van vrijwillige samenwerking lang niet overal sprake. Zonder samenwerking betekent aanbodsvrijheid vooral vrije concurrentie tussen scholen. In een aanbodsturbulente situatie zoals we die op grond van de raadplegingen en onderzoeken kunnen verwachten, is het de vraag of een evenwichtige en inzichtelijke spreiding van het onderwijsaanbod de uitkomst daarvan zal zijn. Deze overwegingen brengen ons ertoe toch aan te bevelen om regionale samenwerking in ieder geval voorlopig, op weg naar het ontwikkelingsperspectief, te blijven stimuleren door het als voorwaarde te stellen voor nieuwe programma's. Behalve een stimulans voor regionale inbedding en samenwerking is het ook een rem op enthousiaste maar per saldo te turbulente vernieuwing van programma's. De regio voorziet in terugkoppeling en tegenwicht.

Binnen de huidige voorschriften kan een niet-deelnemende school een regionaal arrangement nog steeds tegenhouden, al nemen de mogelijkheden daartoe af. Door deze 'hindermacht' weg te nemen, krijgen alle scholen een groter belang bij deelname aan het arrangement. Dat is een extra stimulans voor regionale samenwerking. En uiteindelijk zal regionaal overleg en onderhandeling waarbij ieder belang heeft, eerder leiden tot een doelmatige spreiding van onderwijsaanbod dan getalscriteria van de centrale overheid.

4. Er is aangegeven op welke wijze een doorlopende leerlijn naar het mbo gegarandeerd is en op welke wijze het mbo in de examinering is betrokken.

De garantie voor een doorlopende leerlijn is te zien als een minimumstreven. De ambitie zou verder moet reiken: door een goede uitwisseling tussen vmbo en mbo in het betrokken vakgebied komen tot een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de leerloopbaan van de leerlingen. In alle gevallen is een goede afstemming met het vervolgonderwijs een voorwaarde. Het vervolgonderwijs is dan ook in het geval van bestaande én nieuwe programma's een belangrijke ketenpartner voor het vmbo. Behalve kwalitatieve aspecten spelen ook kwantitatieve aspecten een rol in de afstemming: kan de school bijvoorbeeld wel alle vmbo'ers van een bepaald programma een plaats bieden in het vervolgonderwijs? Het integrale ontwikkelingsperspectief is nog onderwerp van gesprek en de daarbij passende vormen van centrale examinering zijn nog in ontwikkeling. Voor nieuwe regionale beroepsgerichte programma's kan in deze overgangperiode de plaats van het centraal examen worden ingenomen door vormen van regiospecifieke schoolexaminering waarin het mbo nauw is betrokken. Mbo-instellingen hebben direct belang bij de kwaliteit van het toeleverend onderwijs en bij doorlopende leerlijnen voor de instromende deelnemers. Betrokkenheid van mbo-instellingen bij examinering biedt daarom een dubbele garantie voor kwaliteit. Het is bovendien een stimulans voor niet-vrijblijvende samenwerking tussen vmbo en mbo. Het is daarom de moeite waard de mogelijkheden voor een dergelijke regionale examinering op korte termijn verder te onderzoeken.

5. Er is aangegeven op welke wijze bedrijven en instellingen in de regio leerlingen praktijkervaringen kunnen bieden en hoe de school of scholen zich hebben overtuigd van draagvlak daarvoor bij bedrijven en instellingen.

Belangrijk is dat het regionale bedrijfsleven mogelijkheden biedt aan jongeren om praktijkgerichte ervaringen op te doen. Het vmbo heeft bedrijven nodig die leerlingen, bijvoorbeeld in de vorm van stages, bedrijfsbezoeken of gastlessen, de kans bieden om te proeven of het beroep of de sector iets voor hén is of misschien wel helemaal niet. Die vorm van concrete betrokkenheid van bedrijven in de regio is van groot belang om het onderwijs voor leerlingen aantrekkelijk en relevant te maken. Het biedt leerlingen de mogelijkheid hun beroepskeuze in confrontatie met de praktijk te ontwikkelen en te onderbouwen. Hiervoor is draagvlak nodig bij het regionale bedrijfsleven.

6. *Er is aangegeven aan welke (specifieke) bekwaamheidseisen onderwijsgeevenden moeten voldoen (vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch) voor dit programma en op welke manier de school daarin voorziet.*

Als de programma's belangrijke inhoudelijke of pedagogisch-didactische vernieuwingen inhouden, is te verwachten dat ze ook nieuwe eisen stellen aan de bekwaamheden van de onderwijsgeevenden. Bezinning daarop is een wezenlijk onderdeel van het ontwikkelingsproces van de programma's. Op schoolniveau moet bezien worden in hoeverre die bekwaamheden in het team aanwezig zijn of hoe voldoende onderwijsgeevenden die bekwaamheden kunnen verwerven. De school moet naar binnen en naar buiten kunnen uitleggen dat de onderwijsgeevenden voldoende bekwaam zijn om het programma te kunnen aanbieden.

5.4 Quick wins

Behalve een voorstel voor criteria voor nieuwe programma's, bevelen we twee maatregelen aan die op korte termijn kunnen bijdragen aan maatwerk. Ze vergroten de keuzemogelijkheden van leerlingen en leiden bovendien tot vermindering van administratieve lasten

1. *Beperk het vakkenvoorschrift voor het sectordeel tot één doorstroomrelevant vak en laat leerlingen zelf het tweede vak kiezen.*

Tot het sectordeel behoren twee avo-vakken. Binnen een sector zijn de keuzemogelijkheden afwezig of beperkt (zie schema *Inrichting leerwegen vmbo* in bijlage 2). Nieuwe (intersectorale) programma's vragen om bredere keuzemogelijkheden binnen het sectordeel. Bovendien hebben in de praktijk juist de leerlingen in de beroepsgerichte leerwegen weinig keuzemogelijkheden in het avo-deel van hun opleiding: de keuze van het beroepsgerichte programma pikt ze vast op de twee avo-vakken van de sector. Een vrije keuze van het tweede vak maakt meer maatwerk mogelijk. Verruiming van de voorschriften sluit goed aan op de doorstroomregeling naar het mbo waarin maximaal één van de twee sectorvakken verplicht gesteld is voor doorstroming naar een opleiding in de betreffende sector.

2. *Vereenvoudig de procedure om vanuit de gemengde leerweg door te stromen naar het havo: laat de vereiste toestemming van de inspectie vervallen en laat scholen zelf bepalen of een leerling geschikt is.*

De exameneisen van de theoretische en de gemengde leerweg verschillen slechts in één vak: waar in de gemengde leerweg een beroepsgericht vak staat, staat in de theoretische leerweg een avo-vak (zie schema *Inrichting leerwegen vmbo* in bijlage 2). Het beroepsgerichte vak in de gemengde leerweg heeft een passend theoretisch niveau dat vergelijkbaar is met dat van de avo-vakken. De aanbevolen maatregel onderstreept deze gelijkwaardigheid, maakt de keuze tussen theoretische en gemengde leerweg evenwichtiger en is een stimulans voor de doorstroming naar het havo.

5.5 Scenario's

Als laatste bevelen we aan om het ontwikkelperspectief samen met scholen verder te verkennen en uit te werken. De beleidskeuzes kunnen inzichtelijk worden gemaakt in de vorm van scenario's.

De voorgestelde criteria voor nieuwe programma's plaatsen we in het perspectief van de gewenste ontwikkelingsrichting. Dat betekent dat ze een ontwikkeling in die richting stimuleren en bijdragen aan het verder uitwerken en invullen van het perspectief. Het ontwikkelperspectief in paragraaf 5.2 is nog niet gedetailleerd uitgewerkt. Het is bedoeld als voorzet om samen met scholen verder doordacht

en uitgewerkt te worden, met intensieve betrokkenheid van leraren, leerlingen, ouders, vervolgonderwijs en werkgevers. Die betrokkenheid is niet alleen nodig om draagvlak te ontwikkelen. Er is meer. De samenhang met schoolontwikkeling en met bestuurlijke ontwikkelingen op het gebied van 'governance' en sectorvorming vereisen het meenemen van elkaar in de gedachteontwikkeling. De samenhangen moeten op verschillende niveaus zichtbaar zijn en begrepen kunnen worden. Alleen dan zullen bestuurlijke ontwikkelingen zich evenwichtig kunnen verhouden tot schoolontwikkelingen en ontwikkelingen in de regio.

De Adviesgroep vmbo wil graag bijdragen aan het samen met scholen verder doordenken en uitwerken van het perspectief in samenhang met bestuurlijke ontwikkelingen en ontwikkelingen in onderbouw en mbo. Dat is niet eenvoudig. De kwesties zijn complex. De overheid wil en moet velerlei garanties bieden en stuurt op de voor- en achterkant van onderwijs. Sturing aan de voorkant, op kwaliteit, toegankelijkheid, doelmatigheid en inzichtelijkheid, gebeurt via planningsprocedures en programmering in leerwegen. Sturing aan de achterkant gebeurt via de centrale examinering. Scholen zoeken overal naar ruimte en vragen zich af welke keuzes ze hebben. De keuzemogelijkheden en de effecten van de keuzes zijn zowel voor overheid als voor scholen moeilijk te overzien. De beleidskeuzes, zowel op landelijk niveau als op het niveau van de school, moeten daarvoor meer inzichtelijk en beter hanteerbaar worden gemaakt. Dat kan in de vorm van scenario's. Hieronder staat als voorbeeld een aanzet tot zo'n keuzescenario. Daarin is het beleidsdilemma tussen programmeringsruimte voor scholen en regio's enerzijds en landelijke transparantie en civiel effect anderzijds als uitgangspunt is genomen.

Voorbeeld van een aanzet voor een landelijk beleidsscenario

Sturing	Voorkant: programmering / aanbod	Achterkant: uitkomsten / examinering
Scenario 1	Programmering grotendeels voorgeschreven. Hierop toezicht en verticale verantwoording richten.	Veel ruimte maken in examensysteem: flexibilisering, profilering, digitalisering, minder centraal, meer schoolexamen. Hierop horizontale verantwoording richten.
Scenario's 2, 3,
Scenario x	Ruimte maken in programmering: programma's in globale termen landelijk vaststellen, invulling in specifieke context op school- of regionaal niveau. Combinatie van verticale en horizontale verantwoording.	Mix van centraal gelegitimeerde examens met lokaal of regionaal gelegitimeerde examens. Toezicht op kwaliteit examinering (door inspectie of gespecialiseerd examenbureau).

Dergelijke scenario's zijn met verschillende vullingen en in verschillende varianten uit te werken. Ook zijn 'onderliggende' scenario's voor scholen te ontwikkelen waarin de keuzes in het schoolbeleid worden geanalyseerd en verbeeld. Het ligt niet voor de hand om alle mogelijke opties in scenario's te verwerken. Zo is er geen behoefte aan een stelsel discussie die het onderwijsveld afhoudt van onderwijs geven.

5.6 Aanbevelingen

Ten slotte vatten we de aanbevelingen samen. We adviseren een ontwikkeling in gang te zetten in de richting van het in 5.2 geschetste perspectief.

Op weg naar het geschetste ontwikkelingsperspectief bevelen we aan:

1. Scholen de mogelijkheid te bieden om in aanvulling op de bestaande beroepsgerichte vakken en programma's nieuwe (regionale) programma's te ontwikkelen en aan te bieden als daarbij wordt voldaan aan de in 5.3 beschreven voorwaarden.
2. De in 5.4 beschreven maatregelen uit te voeren om op korte termijn de keuzemogelijkheden van leerlingen te verruimen:
 - *van het tweede verplichte sectorvak een keuzevak maken;*
 - *scholen het recht geven leerlingen van de gemengde leerweg te laten doorstromen naar 4 havo zonder tussenkomst van de inspectie.*
3. De Adviesgroep vmbo samen met scholen het in 5.2 geschetste ontwikkelingsperspectief verder te laten doordenken en uitwerken, op zo'n manier dat leraren, leerlingen, ouders, vervolgonderwijs en werkgevers nauw worden betrokken. Laat daarbij de beleidskeuzes in verschillende scenario's naast elkaar zetten om aan de hand van die scenario's het gesprek in en met de scholen verder te voeren en om scholen een instrument in handen te geven om de invulling van de schoolbeleidsruimte bij verschillende betrokkenen aan de orde te stellen.

Verwijzingen

Bouwend Nederland, *Actieplan bouwen aan vmbo-bouwonderwijs* (2005)

W. van Esch en J. Neuvel (Cinop), *De doorstroom van vmbo naar mbo, een onderzoek naar de doorstroomregeling en de relatie tussen het beroepsperspectief en de beroepsopleiding in het mbo, cohort 1 en 2* (2005)

W. van Esch en J. Neuvel (Cinop), *De doorstroom van vmbo naar mbo, een onderzoek naar de doorstroomregeling en de relatie tussen het beroepsperspectief en de beroepsopleiding in het mbo, cohort 2 en 3* (nog te verschijnen 2006)

COLO, Stuurgroep Competentiegericht Beroepsonderwijs, *Kwalificaties voor competentiegericht beroepsonderwijs* (2006)

CPB, *Voortijdig schoolverlaten in Nederland, omvang, beleid en resultaten* (2006)

EB management BV, *Investeren in verbindend leren, een praktisch perspectief* (2005)

S.R.A. van Eijck (Projectbureau Operatie Jong), *Koersen op het kind* (2006)

J. Hermanussen (*Het Platform Beroepsonderwijs*), *Eindverslag kenniskring Co-makership school en bedrijf* (2005)

IBO-werkgroep vmbo, *Het vmbo, beelden, feiten en toekomst, Interdepartementaal Beleidsonderzoek 2004-2005, nr.1* (2005)

+ Ministerie van OCW, *Kabinetsstandpunt op rapport IBO-werkgroep vmbo*, 8 december 2005

Inspectie van het onderwijs, *De staat van het onderwijs, Onderwijsverslag 2004/2005* (2006)

JOB, *JOB-monitor 2005* (2006)

LAKS, *Go vmbo?!, Een onderzoek naar het oordeel van vmbo leerlingen over het vmbo* (2005)

F. Leynse, e.a., *Beroepswijs beroepsonderwijs, voorstellen voor vernieuwing van het beroepsonderwijs, Eindrapportage werkgroep dynamisering beroepsonderwijs* (2004)

+ Ministerie van OCW, *Kabinetsreactie Rapport Beroepswijs Beroepsonderwijs*, 3 oktober 2005

F. Meijers, e.a. (*Het Platform Beroepsonderwijs*), *Over leerloopbanen en loopbaanleren. Loopbaancompetenties in het (v)mbo* (2006)

Ministerie van OCW, *Beleidsnotitie Governance: Ruimte geven, verantwoording vragen en van elkaar leren* (2005)

Ministerie van OCW, *Aanval op de uitval, Perspectief en actie* (2006)

Ministerie van OCW, *Top 10 maatregelen aanval op de uitval* (2006)

Ministerie van OCW, *Factsheets Voortijdig Schoolverlaten* (2006)

Ministerie van OCW, *Kerncijfers 2000-2004* (2005)

Ministerie van OCW, *VMBO, het betere werk. Onderwijs dat hoofd en handen verbindt* (2005)

Ministerie van OCW, *Uitwerkingsnotitie Grotere planningsvrijheid VO* (2005)

Ministerie van OCW, *Uitwerkingsnotitie examens voortgezet onderwijs, Den Haag* (2004)

Ministerie van OCW, *Koers VO, De leerling geboeid, de school ontketend* (2004)

Ministerie van OCW, *Koers BVE, Het regionale netwerk aan zet* (2004)

MKB-Nederland, *Koers MKB, vakmanschap onder druk* (2005)

G.F. Mulder, e.a. (BMC), *Regionaal perspectief, een onderzoek naar de regionale arrangementen in het vmbo* (2005)

F. Mulder, *Planningsvrijheid en de rol van de regio, MESO focus 59* (2005)

Onderwijsraad, *Koers VO, nieuw vertrouwen* (2004)

Onderwijsraad, *Tot hier en nu verder* (2004)

Onderwijsraad, *Betere overgangen in het onderwijs* (2005)

J. van Rooijen en H. van Son (SLO), *Scenario's in de bovenbouw van het vmbo* (2005)

R. van Schoonhoven (Actis Advies), *Vmbo: Kern, keuze, domeinen, advies over onderwijsprogrammering met vrijheidsgraden* (2005)

VNO/NCW, *Competent (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs* (2005)

VNO/NCW, *Nederland moet slimmer, onderwijsbeleid voor de kenniseconomie 2010* (2003)

Gebruikte afkortingen en begrippen

afdelingen	de afdelingen voorbereidend beroepsonderwijs, zoals opgenomen in artikel 10c van de WVO <i>Bijvoorbeeld verzorging, administratie, consumptief, bouwtechniek, elektrotechniek, transport en logistiek, landbouw en natuurlijke omgeving. Het begrip afdeling is vooral van belang in de voorzieningenplanning.</i>
afdelingsvakken	de beroepsgerichte vakken zoals genoemd in artikel 26h van het Inrichtingsbesluit WVO <i>Elke afdeling kent een afdelingsvak. De naam van het afdelingsvak is gelijk aan die van de afdeling. Zo is het afdelingsvak verzorging het beroepsgerichte vak van de afdeling verzorging.</i>
aoc	agrarisch opleidingscentrum
avo-	als voorvoegsel gebruikt in de betekenis van algemeen vormend en niet-beroepsgericht, bijvoorbeeld avo-vak, avo-docent
basisberoepsgerichte leerweg	één van de vier leerwegen vmbo
bb-leerling	leerling in de basisberoepsgerichte leerweg
bedrijfsleven	verzamelnaam voor alle commerciële en niet-commerciële bedrijven en instellingen waarin beroepen in de reële praktijk worden uitgeoefend.
beroepsgerichte vakken	verzamelbegrip voor de afdelingsvakken, de intrasectorale programma's en de intersectorale programma's
beroepsgerichte programma's	beroepsgericht vak <i>De begrippen 'vak' en 'programma' worden door elkaar gebruikt. In de regelgeving is alleen sprake van afdelingsvakken en intrasectorale programma's. De termen beroepsgerichte programma's en beroepsgerichte vakken komen in de regelgeving niet voor.</i>
bve	beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
competenties:	samenhangend geheel van kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes die betekenis krijgen in een specifieke context.
curriculum	leerplan
deregulering	vermindere van het aantal regels en voorschriften en vooral van de druk ervan
doorlopende leerlijn	geheel van onderwijsaanbod dat zo is georganiseerd dat een leerling zijn leerproces van begin tot eind zonder belemmerende breuken en overgangen kan doormaken
doorstroomregeling vmbo-mbo	regeling waarin de nadere opleidingseisen worden beschreven voor doorstroming vanuit het vmbo naar de verschillende opleidingen in het mbo <i>Het gaat in de regeling vooral om eisen die aan het vmbo-vakkenpakket worden gesteld.</i>

eindtermen	landelijk vastgestelde minimumdoelen van het onderwijs <i>Voor het voortgezet onderwijs zijn de eindtermen vastgelegd in een examenprogramma per vak. Eindtermen zijn in vergelijking met kerndoelen meer specifiek en resultaatgericht.</i>
elders verworven competenties	buiten het reguliere onderwijs, door werkervaring, vrijwilligerswerk of andere vrijetijdsbesteding opgebouwde competenties.
evc	erkenning van (elders) verworven competenties <i>EVC beoogt de erkenning, waardering en ontwikkeling van wat een individu heeft geleerd op school, thuis of op het werk. Mensen moeten zich flexibel aan nieuwe (arbeids)omstandigheden kunnen aanpassen. Het leren gaat daardoor voortdurend door.</i>
examenprogramma	beschrijving van de eindtermen en examenvoorschriften voor een bepaald vak
gemengde leerweg	één van de vier leerwegen vmbo
gl-leerling	leerling in de gemengde leerweg
havo	hoger algemeen voortgezet onderwijs
hbo	hoger beroepsonderwijs
herontwerp mbo	proces binnen het mbo waarin ontwikkeling en invoering van een nieuwe kwalificatiestructuur en van competentiegericht onderwijs gerealiseerd wordt
intersectoraal programma	beroepsgericht programma dat is samengesteld uit onderdelen van afdelingsvakken uit <i>verschillende sectoren</i> <i>Intersectorale programma's zijn op dit moment nog niet in WVO en Inrichtingsbesluit opgenomen; de examenprogramma's zijn nog in ontwikkeling, opname in wet- en regelgeving is in voorbereiding.</i>
intrasectoraal programma	beroepsgericht programma dat is samengesteld uit onderdelen van verschillende afdelingsvakken <i>binnen één sector</i> <i>De intrasectorale programma's staan vermeld in artikel 26j van het Inrichtingsbesluit.</i>
kaderberoepsgerichte leerweg	één van de vier leerwegen vmbo
kb-leerling	leerling in de kaderberoepsgerichte leerweg
kerndoelen vo	landelijk vastgestelde gemeenschappelijke doelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs <i>In vergelijking met eindtermen zijn kerndoelen meer globaal geformuleerd en aanbodgericht.</i>
kwalificatiestructuur mbo	een per bedrijfstak geordend en samenhangend geheel van op kerntaken, werkprocessen en competenties gebaseerde kwalificaties die voor het middelbaar beroepsonderwijs worden onderscheiden
leerwegen vmbo	de vier verschillende routes in de bovenbouw van het vmbo naar het vervolgonderwijs <i>Leerwegen verschillen in inhoud en moeilijkheidsgraad van de examenprogramma's, in omvang van de praktische component en in doorstroommogelijkheden naar het vervolgonderwijs. We kennen de volgende leerwegen: basisberoepsgerichte leerweg naar niveau 2 van</i>

het mbo, kaderberoepsgerichte, de theoretische en de gemengde leerweg naar de niveaus 3 en 4 van het mbo.

maatwerk	onderwijs dat is afgestemd op de specifieke behoeften of kenmerken van leerlingen
mavo	middelbaar algemeen voortgezet onderwijs
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
niveauprofilering	de mogelijkheid om vakken op verschillende niveaus af te sluiten
portfolio	verzameling van (bewijzen van) de door een leerling geleverde prestaties
platformscholen	een groep van 105 scholen voor vmbo die in het traject van de Adviesgroep vmbo een actieve rol hebben gespeeld
regionaal arrangement	een geheel aan afspraken tussen verschillende vmbo-scholen in een regio over aanbod en spreiding van vmbo-opleidingen <i>Het arrangement wordt voor ten minste vijf jaar aangegaan en moet ter goedkeuring aan Cfi worden voorgelegd voor wat betreft de afspraken over de vmbo-infrastructuur in de regio. Provincie, omliggend mbo en regionaal bedrijfsleven moeten in het overleg over het arrangement worden betrokken. Naast de afspraken over de infrastructuur kunnen in een regionaal arrangement ook informele afspraken worden vastgelegd over tal van andere zaken.</i>
roc	regionaal opleidingscentrum (met middelbaar beroepsonderwijs en volwasseneneducatie)
scenario	een denk- of werkmethode die gebruikt kan worden bij het maken van op de toekomst gerichte strategische keuzes, waarbij verschillende mogelijkheden en de consequenties daarvan worden verkend
schoolsoorten (vo)	vbo, mavo, havo en vwo
sector (in het vmbo)	rubricering van de beroepsgerichte programma's in de bovenbouw van het vmbo volgens een globale branche-indeling <i>Er worden vier sectoren onderscheiden: economie, zorg en welzijn, techniek en landbouw.</i>
sectorvakken	specifieke avo-vakken die via het zogeheten sectordeel van de leerwegen verplicht zijn voor een bepaalde sector <i>In de sector techniek zijn dat de vakken wiskunde en natuur-/scheikunde, in de sector economie de vakken economie en één van wiskunde, Frans of Duits, in de sector zorg en welzijn biologie en wiskunde of geschiedenis, aardrijkskunde of maatschappijleer, en in de sector landbouw wiskunde en biologie of natuur-/scheikunde.</i>
startkwalificatie	kwalificatieniveau waarmee iemand voldoende uitgerust wordt geacht om een volwaardige en duurzame plaats op de arbeidsmarkt in te nemen <i>Het begrip startkwalificatie is opgenomen in de Lissabon akkoorden als richtpunt en maatstaf voor het streven naar een vergelijkbaar minimum opleidingsniveau voor alle inwoners van de Europese Unie. Voor Nederland is dat niveau bepaald op niveau 2 mbo, havo of vwo. Die kwalificaties worden beschouwd als bewijs van competenties die</i>

minimaal nodig zijn om als beginnend beroepsbeoefenaar een beroep te kunnen uitoefenen en zich daarin verder te kunnen ontwikkelen.

theoretische leerweg	één van de vier leerwegen van het vmbo
tl-leerling	een leerling van de theoretische leerweg
vbo	voorbereidend beroepsonderwijs
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs <i>Onder de naam vmbo vallen de twee schoolsoorten vbo en mavo. Deze schoolsoorten zijn bij de invoering van de leerwegen blijven bestaan. De basis- en de beroepsgerichte leerweg horen tot het vbo. De theoretische leerweg behoort tot het mavo. De gemengde leerweg zit er min of meer tussenin: de examenprogramma's zijn gelijk aan die van de theoretische leerweg, maar er is één avo-vak vervangen door een beroepsgericht vak.</i>
voortijdig schoolverlaten	de situatie dat iemand beneden de leeftijd van 23 jaar het onderwijs verlaat zonder een diploma op startkwalificatieniveau
voorzieningenplanning	de manier waarop de spreiding van onderwijsvoorzieningen (schoolsoorten en vbo-afdelingen) wordt geregeld
vo	voortgezet onderwijs
vwo	voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
WVO	wet op het voortgezet onderwijs

Bijlagen

- 1 Kader voor de Adviesgroep vmbo
- 2 Curriculumregels voor het vmbo
- 3 Werkwijze Adviesgroep vmbo
- 4 Stemresultaten regionale bijeenkomsten maart 2006
- 5 Samenvatting rapportage onderzoek vmbo
- 6 Samenvatting rapportage onderzoek mbo
- 7 Samenstelling Adviesgroep vmbo en Resonansgroep

Bijlage 1 Kader voor de Adviesgroep vmbo

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap stelt, mede namens de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, voor de periode van 1 september 2005 tot 1 augustus 2008 de Adviesgroep vmbo in.

De Adviesgroep vmbo werkt binnen de landelijke beleidskaders van Koers VO en de notitie *Vmbo, het betere werk*.

Scholen voor vmbo vragen structureel ruimte om nieuwe onderwijsprogramma's samen te stellen of te ontwerpen. Het laatste veelal in een regionale context waarin vmbo-scholen samen met een roc/aoc en bedrijven of organisaties van het bedrijfsleven initiatieven ontwikkelen. Het landelijk beleid voor het vmbo koerst ook op meer ruimte voor scholen om het eigen onderwijsaanbod te bepalen. Niet als doel op zich, maar om scholen meer mogelijkheden te bieden om voor hun leerlingen maatwerk aan te brengen in het onderwijsaanbod en zo een doorlopende leerlijn te realiseren. Ook samenwerkingsrelaties met de omgeving (bedrijfsleven, vervolgonderwijs) vragen om meer handelingsruimte voor de scholen.

De behoefte aan meer mogelijkheden voor scholen om het eigen onderwijsaanbod te bepalen stuit zowel op bestaande regelgeving over procedures als op regels over de structuur en de inhoud van het onderwijsaanbod in het vmbo. Zo heeft een school toestemming nodig om een bepaald beroepsgericht programma te mogen aanbieden (procedure), is er in principe een eindige lijst van vakken of programma's die kunnen worden aangeboden en zijn andere programma's niet toegestaan (inhoud), kunnen de vakken alleen in bepaalde combinaties in een eindexamen worden afgesloten en zijn afwijkende combinaties niet toegestaan (structuur). Bestaande regelgeving biedt echter ook voordelen en garanties die het behouden waard zijn: inzichtelijkheid, kwaliteit, civiel effect.

Op het gebied van de programmering in het vmbo zijn er een aantal actuele ontwikkelingen die de concrete vragen oproepen naar de voorwaarden voor de handelingsruimte voor scholen.

De behoefte om het onderwijs meer praktijknaabij te maken en vmbo-scholen en regionaal bedrijfsleven meer op elkaar te betrekken, vraagt om regionale invulling van bestaande programma's, mogelijk zelfs om regiospecifieke programma's. Aan welke eisen zouden dergelijke programma's moeten voldoen? Onder welke voorwaarden zou een school een dergelijk programma mogen aanbieden?

Op dit moment worden in een experimentele setting nieuwe programma's ontwikkeld die de afdelings- en sectorstructuur van het vmbo doorsnijden. Hoe ver kunnen en moeten we daarin gaan? Wat zijn de kansen? Wat zijn de risico's?

De zorg om het voortijdig schoolverlaten in vmbo en mbo leidt tot meer nadruk op het belang van een doorlopende leerweg voor de leerling, vooral in de basisberoepsgerichte leerweg. In het mbo is een ontwikkeling naar meer competentiegericht onderwijs. Er is behoefte aan een bezinning op de consequenties daarvan voor het onderwijs in het vmbo. Waarop moeten we onze inspanningen richten om de doorlopende leerlijn voor de leerling te realiseren?

In het spanningsveld tussen ruimte en regels, tussen vrijheid en garanties wil de overheid samen met de scholen, het vervolgonderwijs en het bedrijfsleven zoeken naar een nieuwe, ruimere begrenzing van de mogelijkheden van scholen om het eigen aanbod te bepalen. Om deze taak uit te voeren stelt de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, mede namens de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, voor de periode van 1 september 2005 tot 1 augustus 2008 de Adviesgroep vmbo in.

De Adviesgroep vmbo werkt binnen de landelijke beleidskaders van Koers VO en de notitie *Vmbo, het betere werk*.

Taken

De Adviesgroep vmbo heeft de volgende taken:

1. Het samen met scholen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven zoeken naar ruimere mogelijkheden voor scholen om het eigen onderwijsaanbod te bepalen.
Richtpunt is het belang van leerlingen bij maatwerk en een doorlopende leerlijn naar het mbo. Het belang van leerlingen staat ook voorop bij de achterliggende vraag op welke manier de garanties voor kwaliteit, inzichtelijkheid, toegankelijkheid en civiel effect in de nieuwe situatie geboden kunnen worden.
In het algemeen leidt het streven naar de mogelijkheid voor scholen om nieuwe en vernieuwde programma's te ontwerpen en aan te bieden tot vragen op het niveau van de individuele programma's en op het niveau van het overzicht over het geheel, tot vragen over de procesvereisten en tot meer inhoudelijke vragen:
 - Aan welke vereisten moet het *proces* voldoen waarmee een nieuw (regionaal) programma tot stand komt? Te denken valt aan betrokkenheid andere scholen in de regio, onderzoek naar draagvlak in de regio, betrokkenheid ouders en leerlingen, bedrijfsleven, provincie, gemeente, e.d., (kwaliteit van) kostenafweging, doelmatigheid.
 - Hoe is de relatie met bestaande procedures voor planning, intrasectorale programma's, regionale arrangementen?
 - Aan welke eisen moet het *programma* voldoen? Te denken valt aan garantie voor inhoudelijke kwaliteit, borging van het bij de leerweg passende niveau, leermiddelenvoorziening, vereiste bekwaamheden leraren, doorstroming naar een/het roc/aoc, landelijk civiel effect, relevantie voor de arbeidsmarkt, potentiële belangstelling.
 - Hoe kan de herkenbaarheid van de programma's worden gegarandeerd, voor vervolgonderwijs en bedrijfsleven in het hele land? Hoe kan het onderwijsaanbod landelijk inzichtelijk en overzichtelijk blijven bij een toenemende beleidsruimte voor scholen?
 - Door wie en hoe moet worden *getoetst* of proces en programma aan de voorwaarden voldoen?
2. Op grond van de uitkomsten de minister rapporteren over breed gedragen criteria en kaders waarbinnen de nieuwe beleidsruimte voor scholen kan functioneren.
In de tijd gezien ligt de prioriteit bij de procesvragen. In april 2006 wordt hierover een richtinggevende rapportage verwacht. Daarin worden ook wenselijke vervolgactiviteiten aangegeven.
3. Het ondersteunen van (samenwerkingsverbanden van) scholen bij het invullen van die beleidsruimte in samenhang met de omgeving en het afnemende veld.
Dit behoort vanaf het begin tot de taken van de Adviesgroep. De invulling zal echter pas in de loop van het proces kunnen plaatsvinden en voor een belangrijk deel gebaseerd moeten worden op de rapportage van april 2006.

Samenstelling

De Adviesgroep vmbo bestaat uit:

- een projectleider
- een secretaris
- drie leden, afkomstig uit vmbo-scholen of anderszins nauw betrokken bij het vmbo.
- een kringgroep van ca. 15 deeltijdleden (0,1 fte), afkomstig uit een breed veld van belanghebbenden en deskundigen. Deze groep heeft de taak om in alle fasen van de werkzaamheden integraal mee te denken en mee te werken. De functie is vooral de inbreng

van scholen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven in het werk van de Adviesgroep vmbo te verweven zo ook voor een breed draagvlak te zorgen. Leden nemen op persoonlijke titel deel. Als projectleider wordt benoemd de heer D. van der Spoel.

Werkwijze

De Adviesgroep vmbo werkt volgens de opdracht interactief met *scholen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven*.

De Adviesgroep vmbo betreft scholen in een interactief proces in de uitvoering van haar taken. De interactiviteit richt zich op de verschillende betrokkenen binnen de school: schoolleiders, ouders en leerlingen, leraren, coördinatoren, bestuurders. Organisaties die al op andere manieren betrokken zijn in het besluitvormingsproces horen niet tot de primaire doelgroep.

Interactiviteit houdt tweerichtingsverkeer in. Het betekent niet alleen halen, ook brengen; niet alleen wensen indienen, ook meedenken. Het veronderstelt betrokken activiteit van twee kanten. De groep hanteert communicatievormen die scholen activeren om mee te denken. Omgekeerd is daarvoor nodig dat de groep zich open opstelt en toegankelijk is voor betrokkenen binnen scholen en daarbuiten. Voor de samenhang met ontwikkelingen in het vervolgonderwijs onderhoudt de groep in ieder geval contacten met het Gemeenschappelijk Procesmanagement Herontwerp/Kwalificatiestructuur mbo. Voor de bredere inbreng vanuit de samenleving stelt de Adviesgroep vmbo een resonansgroep samen waarin verschillende belanghebbenden van buiten het directe onderwijsveld zijn vertegenwoordigd. Over de manier waarop de inbreng wordt georganiseerd worden tussen Adviesgroep vmbo en Resonansgroep nadere afspraken gemaakt.

Ondersteuning

De Adviesgroep vmbo wordt voor administratie, logistiek, huisvestingszaken en (financieel) beheer ondersteund door de Stichting Ondersteuning Projecten in Overheidssectoren (SOPO) te Den Haag.

Afstemming met andere projecten

De Adviesgroep vmbo stemt de activiteiten in ieder geval af met de activiteiten die worden ontplooid in het kader van:

- . het Platform Beroepsonderwijs;
- . de nieuwe kwalificatiestructuur en het herontwerp mbo;
- . de experimenten vmbo-mbo;
- . de globalisering examenprogramma's vmbo en de overige activiteiten in verband met de uitwerkingsnotitie examens voortgezet onderwijs;
- . de activiteiten van het platform beroepsgerichte vakken (inclusief 'groen');
- . het Deltapunt Bèta-Techniek;
- . het proces naar meer vrijheid in de planningsprocedure;
- . het Innovatieprogramma VO van Schoolmanagers_VO;
- . de beleidsreactie op het rapport *Beroepswijs Beroepsonderwijs* van het Innovatieplatform (rapport Leijnse).

Afstemming houdt in dat op basis van onderlinge uitwisseling van informatie raakvlakken worden verkend en wordt gezocht naar mogelijkheden voor een inzichtelijke en consistente lijn in de ontwikkelingen.

Externe contacten

De Adviesgroep vmbo kan overleg voeren met vertegenwoordigers van lerarenorganisaties, besturenorganisaties, Schoolmanagers_VO, ouder- en leerlingorganisaties, organisaties uit het bedrijfsleven en gemeenten en provincies.

De externe communicatie over activiteiten en (tussen)rapportages wordt verzorgd door de Adviesgroep vmbo in overleg met de minister. De minister besluit over de wijze van openbaarmaking van de (tussen)rapportages en andere producten.

Contacten met het ministerie en rapportages

De projectleider informeert de directie Voortgezet Onderwijs, afdeling Onderwijskwaliteit, van het ministerie ten minste een keer per maand in een mondeling overleg over de voortgang van de werkzaamheden.

De Adviesgroep vmbo stuurt in december van elk van de kalenderjaren 2005 tot en met 2007 een tussenrapportage aan de directie Voortgezet Onderwijs, afdeling Onderwijskwaliteit, over het verloop en de resultaten van de activiteiten. De Adviesgroep vmbo koppelt daaraan een activiteitenplan met financiële onderbouwing voor respectievelijk de kalenderjaren 2006, 2007 en 2008.

De Adviesgroep vmbo rapporteert in de maand april van het kalenderjaar 2006 over breed gedragen criteria en kaders waarbinnen de in de inleiding bedoelde nieuwe beleidsruimte voor scholen kan functioneren.

De Adviesgroep vmbo stuurt in juni 2008 een eindrapportage aan de minister over de opbrengst van alle verrichte activiteiten.

Het ministerie draagt zorg voor een goede afstemming met LNV gedurende het hele traject. Specifieke aangelegenheden rond landbouwonderwijs worden aan LNV voorgelegd.

Financiële aspecten

De minister stelt de Adviesgroep vmbo voor haar werkzaamheden middelen ter beschikking.

Het budget wordt telkens per kalenderjaar (2005 tot en met 2008) vastgesteld op basis van een door het SOPO in overeenstemming met de Adviesgroep vmbo en de minister opgestelde begroting (van personele, bureau- en activiteitenkosten) met bijbehorend activiteitenplan.

Over de besteding van het budget wordt door de SOPO binnen zes maanden na afloop van een kalenderjaar een jaarrekening overlegd.

De leden van de Adviesgroep vmbo ontvangen een vergoeding voor hun werkzaamheden en reis- en verblijfkosten. Daarbij is het Reiskostenbesluit binnenland van overeenkomstige toepassing, tenzij er andere afspraken zijn gemaakt.

De minister kan jaarlijks middelen, anders dan hierboven bedoeld, ter beschikking stellen voor bijzondere activiteiten van de Adviesgroep.

De middelen worden betaalbaar gesteld aan de SOPO.

Intellectueel eigendom

Alle rapportages, notities, verslagen en andere producten die door of namens de leden van de Adviesgroep vmbo in het onderhavige kader ten behoeve van de minister worden geproduceerd, zijn eigendom van de minister. Indien dat een nadere overdracht van rechten uit intellectueel eigendom vereist, worden deze rechten bij voorbaat om niet door de leden van de Adviesgroep vmbo aan de minister overgedragen. Indien en voor zover overdracht bij voorbaat van bovenbedoelde rechten niet mogelijk is, verplichten de leden van de Adviesgroep vmbo zich deze rechten direct na het ontstaan op het eerste verzoek van de minister om niet over te dragen aan de minister.

De leden van de Adviesgroep vmbo verplichten zich ertoe bij uitvoering van de activiteiten in het onderhavige kader geen inbreuk te maken op enig recht van intellectueel eigendom en de minister te vrijwaren van alle aanspraken van dien aard van derden.

Beheer stukken

Het beheer van het secretariaatsarchief gebeurt met inachtneming van de op dat gebied geldende bepalingen van het beheersreglement van het ministerie.

Na beëindiging van de activiteiten van de Adviesgroep, of zoveel eerder als de omstandigheden daartoe aanleiding geven, wordt het secretariaatsarchief overgedragen aan het centrale archief van het ministerie.

Een ieder die betrokken is bij de activiteiten van de Adviesgroep vmbo en daarbij de beschikking krijgt over gegevens waarvan hij of zij het vertrouwelijke karakter kent of redelijkerwijze moet vermoeden en voor wie niet al uit hoofde van ambt, beroep of wettelijk voorschrift een geheimhoudingsplicht geldt met betrekking tot die gegevens, is verplicht tot geheimhouding daarvan, behoudens voor zover enig wettelijk voorschrift haar of hem tot bekendmaking verplicht of uit haar of zijn taak bij deze activiteiten de noodzaak tot bekendmaking voortvloeit.

Mededeling ministerie van OCW, 5 oktober 2005, kenmerk VO/OK/2005/42093

Bijlage 2 Curriculumregels voor het vmbo

Wat zijn de bestaande curriculumvoorschriften voor het vmbo? Welke regels worden door scholen als beperkend ervaren in de mogelijkheid om het eigen onderwijsaanbod te bepalen? Wat is of was het doel van die regels en welke tendens naar meer ruimte is ingezet? Hieronder een overzicht. Ter informatie is ook een schema toegevoegd van de inrichting van de leerwegen.

1 De voorzieningenplanning

Een vmbo-school heeft niet alleen een afzonderlijke licentie nodig voor de beroepsgerichte leerwegen, de gemengde leerweg en de theoretische leerweg, maar ook voor het aanbod van een bepaald beroepsgericht programma.

Het doel van deze regelgeving is evenwichtige spreiding, toegankelijkheid en doelmatigheid van het onderwijsaanbod. Daarnaast gaat het om het voorkomen van harde concurrentie tussen scholen én tussen programma's en het behouden van een zeker evenwicht (tussen scholen, tussen denominaties, tussen aanbod vmbo en doorstroommogelijkheden mbo).

Sinds 2002 hebben scholen de mogelijkheid de ervaren knelpunten in het regionale vbo-onderwijsaanbod samen op te lossen in een regionaal arrangement. Daarin zijn overeenkomsten mogelijk buiten de planprocedure en de bijbehorende wettelijke normen om. Er zijn wel procesvoorwaarden: een samenwerkingsovereenkomst, consensus in de regio, overleg met vervolgonderwijs en het regionale bedrijfsleven. In die procesvoorwaarden ervaren scholen soms 'hindermacht' van andere scholen: ze voelen zich door andere scholen in hun ambities geremd. De tendens is de mogelijke 'hindermacht' van scholen te beperken en de planningsvrijheid verder te verruimen: licenties worden eerst van licenties per afdeling omgezet naar licenties per sector en op termijn naar algemene vbo-licenties. De vraag is nog wat de rol van de regio daarin zal zijn.

2 In leerwegen en sectoren gestructureerde vakkenpakketten en niveaus

Het vakkenpakket per leerling kan alleen per leerweg en sector in een eindexamen worden afgesloten. Deze regels vormen een wezenlijk onderdeel van het stelsel waaraan in principe niet wordt getornd. De leerwegenstructuur is bedoeld om breedte, relevantie en samenhang van het onderwijsaanbod te verzekeren:

- breedte door de opbouw in een voor alle leerlingen verplicht gemeenschappelijk deel, een sectordeel en een vrij deel;
- relevantie en samenhang binnen de leerwegen via de inhoud van het gemeenschappelijk deel en de relatie tussen sectordeel en beroepsgericht programma;
- samenhang tussen de leerwegen via de vergelijkbare opbouw van de vier leerwegen en de inhoudelijke relatie tussen de leerwegen;
- relevantie voor het vervolgonderwijs en samenhang met de niveaus in het mbo.

Binnen de status quo is er een tendens om leerlingen ruimte te bieden om meer te doen en dat te waarderen in de uitslagregeling en zichtbaar te maken op de cijferlijst: een extra vak meerekenen in de uitslagregeling van het eindexamen, een vak op een hoger niveau afsluiten dan dat van de gevolgde leerweg. Voor een deel van de scholen en voor veel leerlingen gaat dat niet ver genoeg; ze zouden het liefst per vak zelf het niveau bepalen.

Nieuwe intersectorale programma's passen niet in de bestaande sectorindeling. Borging van deze programma's vereist aanpassing van voorschriften over de binnen de sector te kiezen avo-vakken.

3 Landelijk vastgestelde lijst van beroepsgerichte vakken (of programma's)

Er is in principe een eindige lijst van beroepsgerichte programma's die kunnen worden aangeboden; andere zijn niet toegestaan. In de regelgeving worden tot op heden twee soorten beroepsgerichte programma's onderscheiden: afdelingsvakken en intrasectorale programma's. Intrasectorale programma's zijn samengesteld uit onderdelen van verschillende afdelingsprogramma's binnen een sector. De afdelingsprogramma's zijn vastgelegd in de *Wet op het voortgezet onderwijs* (WVO). De intrasectorale programma's worden beschreven in het *Inrichtingsbesluit*.

Bij de beperking tot de genoemde programma's gaat het om herkenbaarheid, efficiency en organiseerbaarheid.

Er worden nieuwe programma's toegevoegd (de 'AXIS'-programma's en het programma sport, dienstverlening en veiligheid, mogelijk later aan te vullen met intersectorale programma's). Bovendien is het de bedoeling om scholen (in regionaal verband) ruimte te geven om mogelijk nog weer andere, regionaal ingevulde, programma's te bieden. De tendens is dus om ook hier meer ruimte te bieden. De vraag naar de begrenzing daarvan is met name het terrein van de opdracht van de Adviesgroep vmbo.

4 Landelijk vastgestelde eindtermen en examenvoorschriften per vak of programma

De inhoud van de vakken of programma's is bepaald in landelijk vastgestelde examenprogramma's. Landelijk vaststelling van examenprogramma's beoogt de relevantie (breed draagvlak, aansluiting vervolgonderwijs), de herkenbaarheid en het niveau van het onderwijsaanbod te verzekeren.

De regels worden verruimd door globalisering van eindtermen die zullen gelden vanaf augustus 2007. Dit betekent dat scholen vooral in de onderdelen voor het schoolexamen meer ruimte krijgen voor eigen invloed op het onderwijsaanbod. Voor het deel waarover centraal wordt geëxamineerd, zullen de globale eindtermen door de CEVO worden geconcretiseerd en toegelicht in een syllabus. Enkele beroepsgerichte en algemene vakken worden tegelijkertijd ook inhoudelijk aangepast en gemoderniseerd.

Met deze globalisering van de eindtermen wordt nog geen aansluiting gerealiseerd bij de nieuwe competentiegerichte kwalificatiestructuur van het mbo. Deze is immers nog in ontwikkeling. In de voorlichting over de globalisering wordt vermeld dat aansluiting bij de nieuwe kwalificatiestructuur de vervolgstap is van de globalisering.

5 Centrale examinering

De inhoud van de programma's wordt (gedeeltelijk) geëxamineerd in een centraal examen. Scholen hebben geen invloed op de inhoud van het centraal examen en voor de meeste vakken ook niet op het moment van het examen. Voor het c(s)pe van de beroepsgerichte programma's is een periode bepaald waarin het examen op school moet worden afgenomen.

Centrale examinering dient er in de eerste plaats toe om te toetsen of de individuele leerling de leerdoelen in voldoende mate heeft bereikt om een diploma te krijgen. Aan dit diploma zijn bepaalde, landelijk vastgestelde, rechten op doorstroming en maatschappelijke herkenning en erkenning van

kwaliteiten verbonden. Het centrale aspect dient vooral de neutraliteit en objectiviteit van de examinering.

Het gaat in het eindexamen indirect ook om de kwaliteit van het onderwijs, de school of het schoolexamen, namelijk door vergelijking van de (gemiddelde) resultaten per school en vergelijking van de resultaten van het schoolexamen en het centraal examen.

Hoewel examenvoorschriften geen curriculumvoorschriften zijn, ervaren veel scholen het centraal examen toch wel als zodanig. Inhoud, vorm en moment van het examen leggen een grote druk op het onderwijsprogramma. Daardoor wordt de centrale examinering ervaren als belemmering voor maatwerk en voor een pedagogisch-didactische aanpak waarin theorie en praktijk meer geïntegreerd worden.

Er zijn verschillende ontwikkelingen ingezet om aan de bezwaren tegemoet te komen. Er zijn proeven met flexibilisering van het moment van het centraal examen: afname is op meer momenten per jaar mogelijk. De integratie van het schriftelijk en praktisch examen in een cspe wordt uitgebreid tot de kaderberoepsgerichte leerweg. De mogelijkheden van digitalisering worden verder verkend. Digitalisering biedt nieuwe mogelijkheden voor flexibilisering en maatwerk in examinering.

6 Bevoegdheidsregeling

De manier waarop is geregeld wie bevoegd of benoembaar is voor een bepaald specifiek deel van het onderwijs, is in de ervaring van scholen indirect ook van belang voor de regelruimte in de programmering. Bevoegdheid of benoembaarheid is in het voortgezet onderwijs altijd gekoppeld aan een vak. Wanneer het onderwijs in andere organisatorische en inhoudelijke verbanden wordt aangeboden dan in vakken, kan dat tot onduidelijkheid leiden over de vraag wie bevoegd is om dat onderwijs te geven. Dat kan belemmerend werken.

De nieuwe *Wet BIO* regelt de benoembaarheid van leraren. Volgens die wet is benoembaar tot leraar wie in het bezit is van een getuigschrift waaruit blijkt dat is voldaan aan de geldende bekwaamheidseisen. De bekwaamheidseisen zijn richtsnoer voor de lerarenopleidingen en voor het op peil houden van de bekwaamheid van zittende leraren. De formele bekwaamheid, en dus ook de benoembaarheid, is gekoppeld aan een vak(inhoud).

7 Doorstroomregeling vmbo-mbo

De doorstroomregeling vmbo-mbo is niet direct van belang voor de programmeerruimte van scholen. We nemen de regeling toch in dit overzicht op omdat daarin aan bepaalde vakken meerwaarde wordt toegekend voor de aansluiting met het mbo.

De regeling maakt onderscheid in verwante en niet-verwante doorstroom van vmbo naar mbo.

Verwante doorstroom is doorstroom binnen een sector, niet-verwante doorstroom is doorstroom naar een andere sector. Verwante doorstroom is altijd mogelijk zonder nadere eisen aan het vakkenpakket. Dat geldt ook voor niet-verwante doorstroom naar de sectoren zorg & welzijn en landbouw. Alleen voor niet-verwante doorstroom naar een economische of een technische opleiding in het mbo stelt de regeling nadere eisen aan het vakkenpakket: één sectorvak van respectievelijk de vmbo-sector economie (ec, wi, mvt2) of techniek (wi, nask1) is verplicht.

De regeling heeft vooral ten doel de brede uitstroommogelijkheden van het vmbo te waarborgen, zonder onnodige drempels op te werpen. Daarnaast wil de regeling ook het doel van de sectorstructuur van het vmbo dienen: betere aansluiting met het mbo (dan voor de invoering van het vmbo).

In de praktijk betekent het:

- dat het vak wiskunde een vmbo-leerling uitstroommogelijkheden biedt in de volle breedte van het mbo;
- dat de *specifieke* inhoud van het gevolgde beroepsgerichte vak niet van belang is voor de landelijk bepaalde doorstroommogelijkheden;
- dat voor de vervolgopleidingen in de sectoren landbouw en zorg & welzijn hetzelfde geldt voor de *specifieke* inhoud van de sectorvakken.

Van de sectorvakken en het beroepsgerichte programma zijn voor de toelaatbaarheid voor een vervolgopleiding dus eerder de algemene kennis, vaardigheden en competenties en het niveau daarvan van belang, dan de specifieke vakinhoud. Voor de sectoren economie en techniek is de inhoudelijke relatie beperkt tot één sectorvak. Niet bepaald is welke van de sectorvakken het moet zijn. Ook daar is dus een losse inhoudelijke relatie.

8 Onderwijstijd en vrije ruimte

De regelgeving over de verplichte onderwijstijd is sinds de verplichte lessentabellen voor de basisvorming aanzienlijk verminderd. Er zijn nog twee soorten verplichtingen:

- Er is in de wet een minimum bepaald voor de totale jaarlijkse onderwijstijd die de school per leerjaar moet verzorgen.
- De kunstvakken en de vakken lichamelijke opvoeding en maatschappijleer kennen volgens het inrichtingsbesluit een 'urenbescherming': er is een minimum aantal uren jaarlijkse onderwijstijd bepaald.

In een onlangs aangenomen wetswijziging in verband met het onderwijs in de onderbouw-vo worden enkele bepalingen over onderwijstijd gewijzigd:

- Het begrip 'onderwijstijd' wordt verruimd van 'lestijd' tot de tijd waarin de school (in principe in schooltijd) een samenhangend onderwijsprogramma verzorgt, dat onder verantwoordelijkheid van een bevoegde docent wordt ingevuld en waarbij begeleiding beschikbaar is.
- De minimumtabel voor de beschermde vakken verdwijnt. Voor lichamelijke opvoeding wordt bepaald dat het vak in de vorm van 'praktische bewegingsactiviteiten' moet worden gegeven in elk leerjaar en gespreid over het schooljaar.
- De adviestabellen voor onderbouw en leerwegen vmbo verdwijnen.

Met deze wijzigingen bieden de regels over de onderwijstijd de scholen veel ruimte voor de invulling ervan. De adviestabellen waren weliswaar al niet bindend, maar er ging een sturende werking van uit die ook paste bij de toch vrij gedetailleerde kerndoelen basisvorming.

De adviestabellen maakten ook zichtbaar dat er in de praktijk nauwelijks 'regelvrije ruimte' is binnen de onderwijstijd van het derde en vierde leerjaar vmbo. De behoefte aan 'regelvrije ruimte' komt naar voren in een situatie van gedetailleerde regelgeving. In die situatie past het ook om een strak begrensde ruimte in de tijd af te spreken waarvoor geen regels gelden voor het aanbod. De beschreven ontwikkelingen en tendensen van nu wijzen erop dat regelruimte voor scholen nu vooral wordt gezocht in globalisering van examenprogramma's, in meer mogelijkheden voor nieuwe programma's en in grotere planningsvrijheid. Niet zozeer dus in 'regelvrije ruimte'. Bij meer globale eindtermen is centraal afgrenzen van het programma ook niet mogelijk en ligt het landelijk bepalen van 'regelvrije ruimte' dan ook niet meer voor de hand. Des te globaler de formulering van de examenprogramma's, des te meer mogelijkheden immers voor scholen en leerlingen om daarbinnen zelf de contexten te bepalen en daarnaast tijd 'vrij te spelen' voor eigen programmaonderdelen.

Inrichting leerwegen vmbo

		INHOUD				
		basis-beroepsgerichte leerweg	kader-beroepsgerichte leerweg	gemengde leerweg	theoretische leerweg	
GEMEENSCHAPPELIJK DEEL	Ne En	kb kb	kk kk	kkv kkv	kkv kkv	
	lo kv1 ml1	k k kb	k k kk	k k kk	k k kk	
SECTOR-DEEL	ZW	bi + wi/gs/ak/ml2	kb kb	kk kk	kkv kkv	kkv kkv
	EC	ec + wi/fa/du	kb kb	kk kk	kkv kkv	kkv kkv
	TN	wi + nask1	kb kb	kk kk	kkv kkv	kkv kkv
	LB	wi + bi/nask1	kb kb	kk kk	kkv kkv	kkv kkv
KEUZE-DEEL	afhankelijk van leerweg	1 ber.ger. kb	1 ber.ger. kkv	1 ber.ger. kg 1 avo kkv	1 avo kkv 1 avo kkv	

Sectoren

ZW = zorg & welzijn EC = economie TN = techniek LB = landbouw

Vakken

Ne = Nederlands; En = Engels; Fa = Frans; Du = Duits; gs = geschiedenis; ak = aardrijkskunde; ml1 = maatschappijleer 1; ec = economie; wi = wiskunde; nask1 = natuur- en scheikunde1; bi = biologie; lo = lichamelijke opvoeding; kv1 = kunstvakken 1

avo = algemeen vormend vak

ber.ger. = beroepsgericht vak

Inhoud vakken

k = ongedifferentieerd kerndeel
kg = kerndeel gemengd

kb = kerndeel basis
v = verrijkingsdeel

kk = kerndeel kader

Tekens

+ = en / = of

Bijlage 3 Werkwijze van de Adviesgroep vmbo

In deze bijlage beschrijven we op welke wijze de adviesrapportage van de Adviesgroep vmbo tot stand is gekomen. Onze opdracht was duidelijk: stel een advies op dat op brede steun kan rekenen bij vmbo-scholen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven, doe dat in nauw overleg en afstemming met organisaties die zich (deels) op hetzelfde terrein begeven, zoals het Platform Bèta Techniek, Het Platform Beroepsonderwijs, Procesmanagement herontwerp mbo, Stichting Platforms VMBO en Schoolmanagers_VO. Onze positie was daarbij helder: onafhankelijk. Onze tijd was beperkt: medio april 2006 zou het eerste richtinggevende advies door ons opgeleverd moeten worden.

Intensieve interactie met alle relevante doel- en publieksgroepen is uitgangspunt geweest bij het opstellen van het adviestraject. In eerste instantie was dit verkennend van karakter en gericht op de vmbo-scholen. Wat speelt er binnen de scholen? Hoe groot is de behoefte aan programmatische vernieuwing? Waar lopen scholen tegenaan in hun ambitie om het onderwijs te vernieuwen? Gaandeweg kwam de nadruk steeds meer te liggen op terugkerende thema's die samenhangen met de adviesvraag. Wat is de functie van het vmbo? Hoe zien scholen hun rol in de regio? Hoe zien de andere partijen in de regio de rol van de scholen? Welke ruimte hebben scholen nodig voor maatwerk? We hebben scholen uitgedaagd hierin stelling te nemen en – ook intern – hierover de discussie met elkaar te voeren. Op basis van deze resultaten hebben we de contouren van ons advies geformuleerd. Vmbo-scholen, mbo-instellingen en het bedrijfsleven hebben vervolgens een reactie gegeven op deze contouren. Al deze reacties zijn verwerkt in de definitieve versie van deze rapportage. Deze adviesrapportage kan door deze aanpak op een breed draagvlak in het veld rekenen.

Hieronder gaan we uitvoeriger in op de werkwijze en de activiteiten van de Adviesgroep. Deze opsomming is niet geheel chronologisch. Enkele activiteiten zijn – mede door de krappe tijdspanne - parallel aan elkaar uitgevoerd.

Samenstelling van de Adviesgroep vmbo

De Adviesgroep is samengesteld uit een kerngroep van zes leden die min of meer fulltime aan de groep verbonden zijn en een grote groep van zestien leden die een dagdeel per week ter beschikking hebben. De kerngroep wordt ondersteund door een managementassistent en een organisatie-/communicatiemedewerker.

Bij de samenstelling van de groep is gestreefd naar een brede vertegenwoordiging uit het veld: vooral de vmbo-scholen, maar ook belangenorganisaties, ondersteuningsinstellingen, vervolgonderwijs en bedrijfsleven zijn vertegenwoordigd. De namen en functies van de Adviesgroep-leden staan vermeld in bijlage 7.

Activiteiten en werkwijze

Adviesgroep

Elke drie weken kwamen kerngroep en overige leden van de Adviesgroep bijeen. Die bijeenkomsten werden benut om samen specifieke thema's uit te diepen en voorstellen van de kerngroep te bespreken. Er is tijd ingeruimd voor verschillende deskundige gastsprekers, in het bijzonder op het

gebied van programmering, examinering en regionale arrangementen. Thema's zijn in kleinere groepen verder verkend.

Deskresearch

Over het vmbo is en wordt veel geschreven. We hebben de relevante beleidsstukken, onderzoeksrapporten en notities vanuit onder meer het ministerie, de onderwijsraad en belangenorganisaties onder de loep genomen. Beleidsontwikkelingen, ontwikkelingen in wet- en regelgeving en ontwikkelingen in de (maatschappelijke) omgeving van het vmbo hebben we steeds op de voet gevolgd. Onze focus was daarbij gericht op de bovenbouw van het vmbo, zonder de ontwikkelingen in de onderbouw uit het oog te verliezen.

Diepte-interviews

Om onze opdracht nader te verkennen en de stand in 'vmbo-land' op te nemen zijn we gestart met bezoeken aan vmbo-scholen. Op een zestal representatieve vmbo-scholen hebben we diepte-interviews gehouden met schoolleiding, middenmanagement, docenten, ouders en leerlingen. De informatie uit deze diepte-interviews heeft als basis gediend voor de inhoud en werkwijze met de platformscholen.

De rapportage van de diepte-interviews *Op weg naar het advies, de eerste scholen aan het woord* is te vinden op www.adviesgroepvmbo.nl

Platformscholen

Op onze oproep aan scholen om mee te denken en mee te doen in ons traject kwamen veel reacties. Ruim 170 vmbo-scholen hebben zich bij ons gemeld, waarvan we er 105 hebben geselecteerd voor onze drie regionale scholenplatforms.

Voor elk scholenplatform hebben we een bijeenkomst georganiseerd. Tijdens die bijeenkomst presenteerden we onze aanpak, gegoten in een eigen werkvorm: *Neem Stelling*. Scholen werden aan de hand van stellingen uitgenodigd om in school de discussie aan te gaan over de thema's: positie en functie van het vmbo, programmering, omgeving, kwaliteitsborging en randvoorwaarden.

Ondanks de tijdslimiet die we moesten stellen, hebben 139 teams van zo'n 85 vmbo-scholen zich aan *Neem Stelling* gewaagd. De uitkomsten van deze groepsdiscussies zijn door de scholen online ingevoerd en verwerkt tot een rapportage.

De samenstelling van de scholenplatforms en de werkvorm *Neem stelling* kunt u vinden op www.adviesgroepvmbo.nl. Een samenvatting van de resultaten van de groepsdiscussies is in bijlage 5 opgenomen.

Onderzoek onder vmbo-scholen

Parallel aan de activiteiten van de platformscholen is een onderzoek gehouden onder directieleden, coördinatoren, decanen, docenten algemeen vormende vakken en docenten beroepsgerichte vakken van vmbo-scholen. De betrokkenen werd gevraagd om aan de hand van een digitale vragenlijst een mening te geven over stellingen die ook aan de platformscholen zijn voorgelegd. Ook kregen ze open vragen voorgelegd, bijvoorbeeld over de behoefte aan meer ruimte in de programmering en het draagvlak voor vernieuwingen in de school. De betrokkenheid bij het onderwerp was groot. Dat bleek onder meer uit de hoge respons (maar liefst 1700 respondenten) maar ook uit de schier oneindige lijst van reacties en opmerkingen die men ons wilde meegeven.

De resultaten van het onlineonderzoek, uitgevoerd door DUO Market Research, zijn gebundeld in een onderzoeksrapport. De belangrijkste bevindingen zijn opgenomen in hoofdstuk 4. De samenvatting van het rapport is opgenomen in bijlage 5.

Onderzoek en raadplegingen onder mbo-instellingen

Om zicht te krijgen op de mening van het mbo hebben we, met medewerking van Herontwerp mbo, medewerkers van roc's en aoc's geraadpleegd die betrokken zijn bij de experimenten voor competentiegericht onderwijs. Ook zij hebben zich aan de hand van de werkvorm *Neem Stelling* gebogen over stellingen, die gericht waren op de aansluiting vmbo-mbo.

Daarnaast is met medewerking van de AOC Raad en de Bve Raad een onlineonderzoek gehouden onder leidinggeevenden in het mbo. Ongeveer 270 leidinggeevenden uit het mbo hebben hun stem laten horen. We hebben de mbo-medewerkers de eerste contouren van het advies voorgelegd. Daarnaast zijn de respondenten bevraagd op de samenwerking met het vmbo, de knelpunten in de aansluiting vmbo-mbo en de mogelijkheden voor maatwerk in het competentiegerichte mbo.

De belangrijkste resultaten van dit onderzoek dat werd uitgevoerd door DUO Market Research, zijn opgenomen in hoofdstuk 4. Een samenvatting van het onderzoeksrapport is opgenomen in bijlage 6. De contouren van het advies hebben we ook besproken in het Colo platform vmbo, waaraan medewerkers van de kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven deelnemen die betrokken zijn bij aansluitingsactiviteiten vmbo-mbo.

Raadplegingen met werkgevers

Werkgevers hebben zitting in onze Resonansgroep (zie verder). We hebben echter ook afzonderlijk met een vertegenwoordiging van MKB Nederland en VNO-NCW (op persoonlijke titel) gesproken om hun visie op het vmbo te vernemen. Daarnaast hebben we hun de contouren van het advies voorgelegd. Een weergave van dit gesprek is opgenomen in hoofdstuk 4.

Gesprekken met leerlingen

Op diverse momenten zijn we in gesprek gegaan met leerlingen. Leerlingen die nog op het vmbo zitten (zoals tijdens de diepte-interviews) en leerlingen die de vmbo-periode al weer achter zich hebben gelaten en hun onderwijsloopbaan hebben voortgezet in het mbo. Doordat zij de overstap hebben gemaakt kunnen zij – met iets meer distantie - aangeven hoe zij de aansluiting tussen het vmbo en het mbo zelf hebben ervaren. De opbrengsten van de gesprekken met leerlingen zijn verwerkt in hoofdstuk 3 en 4 van deze rapportage. Gesprekken óver leerlingen zijn gevoerd met het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS).

Regionale bijeenkomsten

Om onze bevindingen te toetsen bij een groot aantal scholen hebben we in maart 2006 drie regionale bijeenkomsten georganiseerd. Ruim tweehonderd personen hebben een regionale bijeenkomst bijgewoond, vooral vertegenwoordigers die niet tot een van onze scholenplatforms behoren. Tijdens deze bijeenkomsten hebben wij de contouren van het advies gepresenteerd. Prominenten uit het onderwijsveld en het bedrijfsleven gaven een persoonlijke reactie. De aanwezigen konden door middel van stemkastjes vervolgens hun mening geven. In de workshops hebben we de adviezen nader toegelicht en konden de deelnemers een meer genuanceerde reactie geven. Ook is nader ingegaan op de criteria voor nieuwe (regionale) programma's. Een overzicht van de gezamenlijke stemresultaten van de drie bijeenkomsten is opgenomen in bijlage 4.

Resonansgroep

De contouren van het advies zijn ook voorgelegd aan de Resonansgroep, een breed samengestelde groep met personen uit onderwijs, wetenschap, ouderverenigingen, jongerenorganisaties, bedrijfsleven en besturenorganisaties. Alle leden namen op persoonlijke titel deel. De reactie van de Resonansgroep is verwerkt in hoofdstuk 4. De samenstelling van de Resonansgroep is opgenomen in bijlage 7.

Digitaal forum

Bij de aanvang van onze werkzaamheden hebben we een digitaal forum in het leven geroepen. Een groep van ongeveer zestig mensen wordt maandelijks om een reactie gevraagd op een stelling. Zo zijn onder andere centrale examinering, de positie van de TL en de competenties in het mbo aan de orde gekomen. Een samenvatting van de resultaten van het forum staat op www.adviesgroepvmbo.nl.

Contacten met organisaties

We hebben veel aandacht besteed aan contacten met organisaties die betrokken zijn bij het vmbo. Deze organisaties begeven zich op een breed terrein van het vmbo: besturenorganisaties, ondersteuningsinstellingen, belangenorganisaties, sectororganisaties, de inspectie van het onderwijs, CFI en andere. Ook hebben we een bezoek gebracht aan onze zuiderburen, het Vlaamse Ministerie van Onderwijs. Verder hebben wij regelmatig ons oor te luisteren gelegd bij diverse studiedagen en congressen.

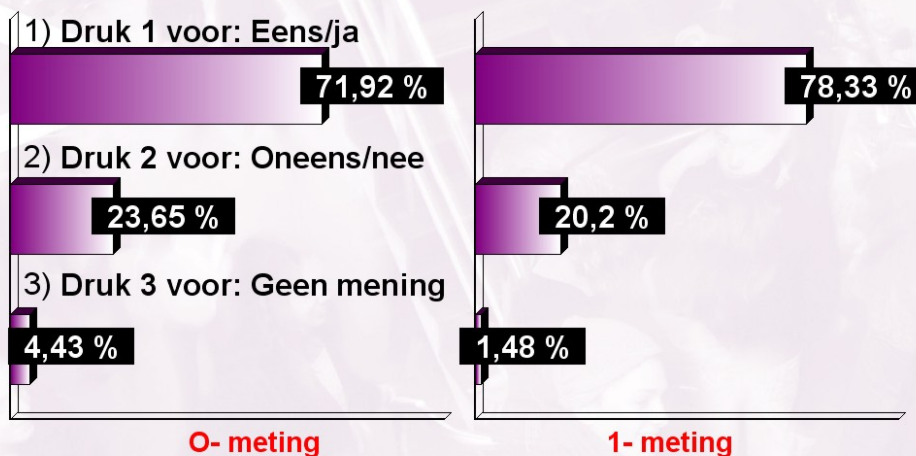
Gedurende het traject is herhaaldelijk, zowel individueel als in groepsverband, contact geweest met de in onze opdracht genoemde organisaties: *Het Platform Beroepsonderwijs*, het Procesmanagement herontwerp mbo, het Platform Bèta Techniek, de Stichting Platforms VMBO en Schoolmanagers_VO.

Bijlage 4 Stemresultaten regionale bijeenkomsten maart 2006

ADVIESGROEP > VMBO

Thema: Positie en functie

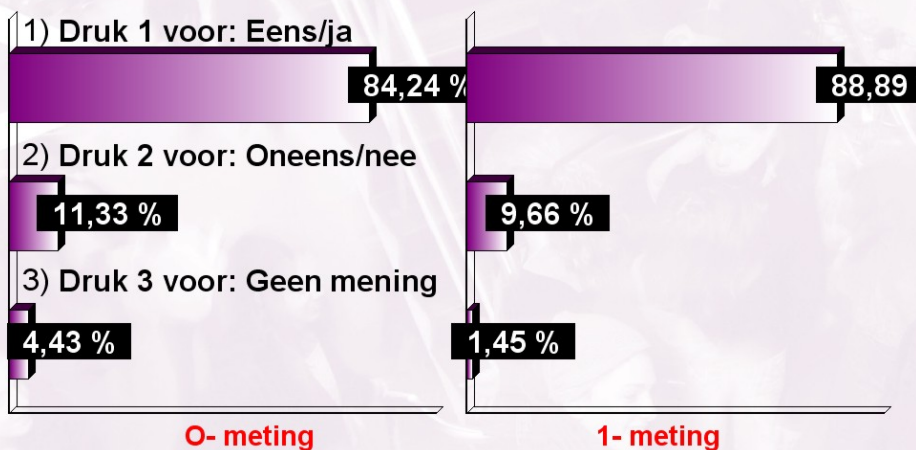
1b. Voor- en nazorg [zorgplicht] door respectievelijk mbo en vmbo moet wettelijk verankerd worden.

ADVIESGROEP > VMBO

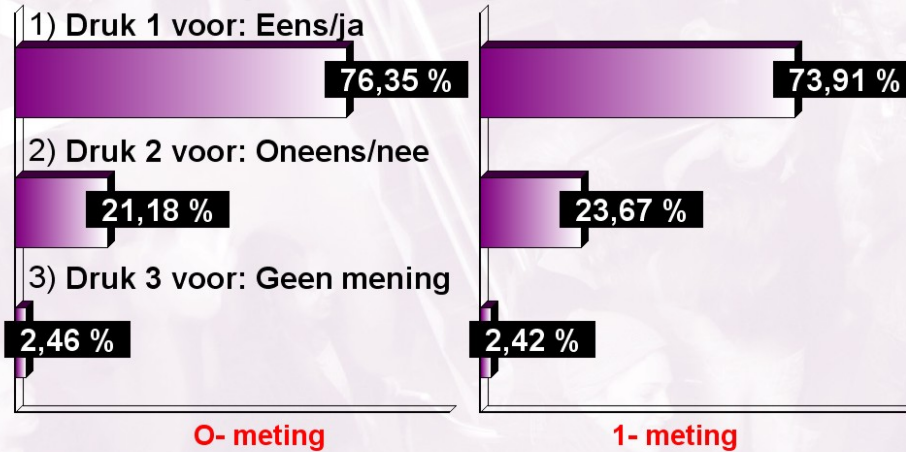
Thema: Programmering

1b. Het vmbo en mbo werken met een soortgelijke set aan basiscompetenties binnen de beroepsgerichte programma's.

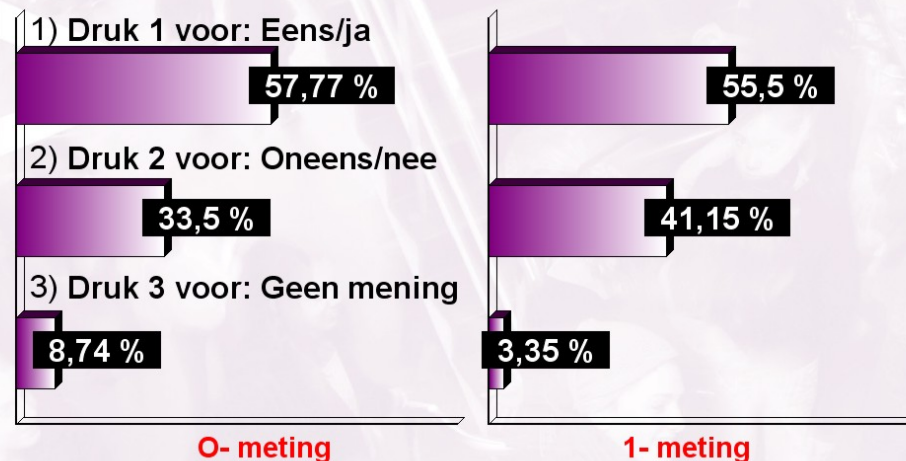
Thema: Programmering

2b. Vmbo-programma's moeten landelijk globaal worden vastgesteld en geformuleerd in termen van algemene basis- en sectorcompetenties; de concrete praktijkgerichte invulling is de verantwoordelijkheid van de regio.

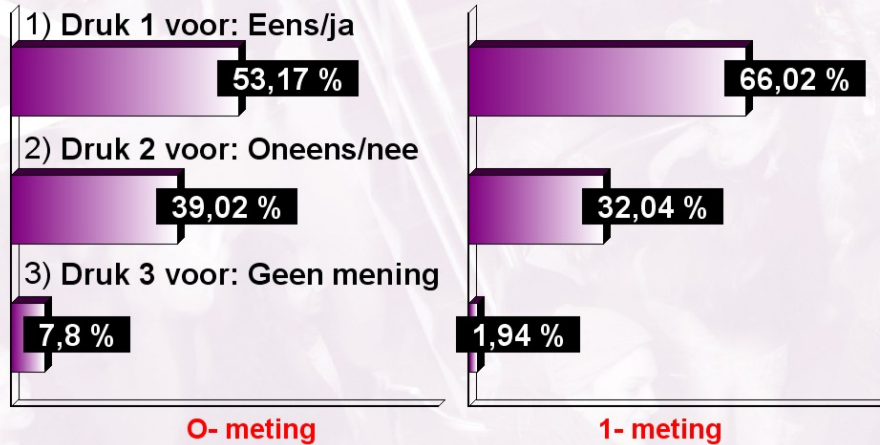
Thema: Kwaliteitsborging

1b. Het is beter het centraal examen te verbeteren, dan het af te schaffen.

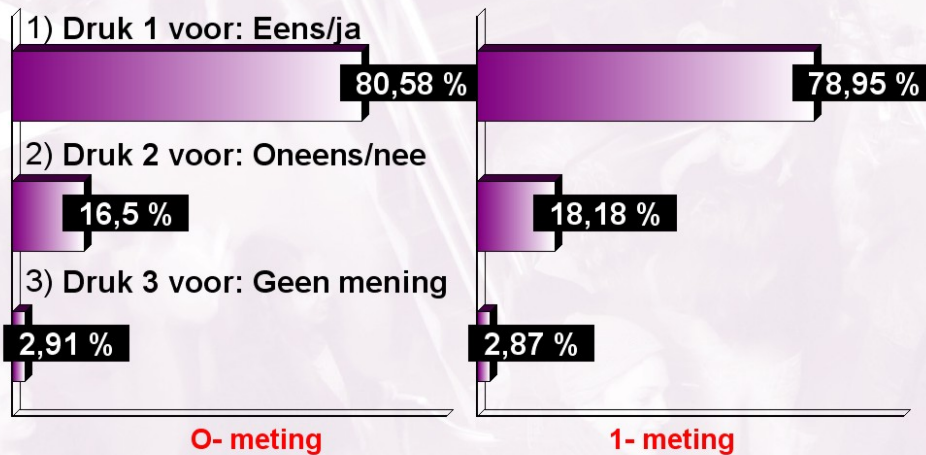
Thema: Omgeving

1b. Een regionaal samenwerkingsverband van vmbo-scholen is een belangrijke randvoorwaarde voor een goede vmbo-infrastructuur.

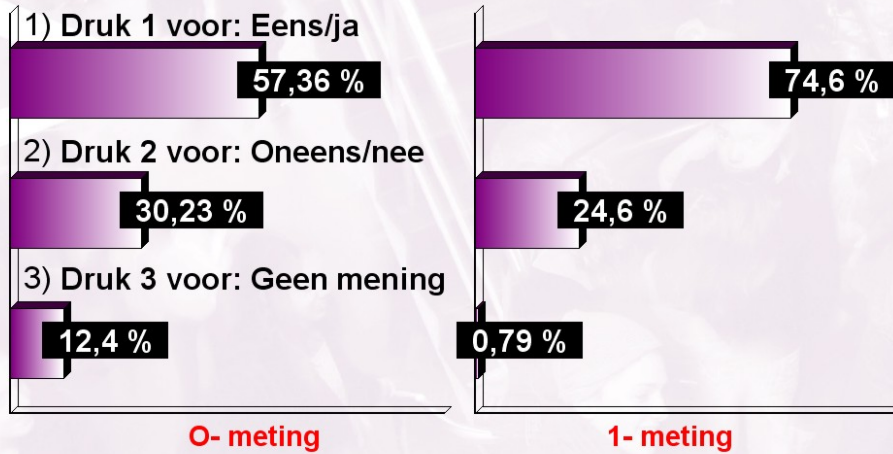

Thema: Omgeving

2b. Om maatwerk te kunnen bieden moeten vmbo-scholen vrij zijn in het aanbieden van leerwegen, sectoren en afdelingen.

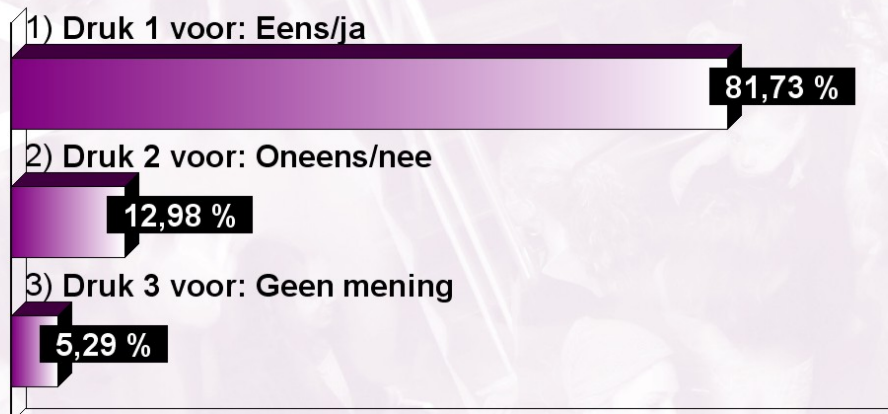

b) De werkgevers in de regio zijn belangrijke partners in het regionale samenwerkingsverband

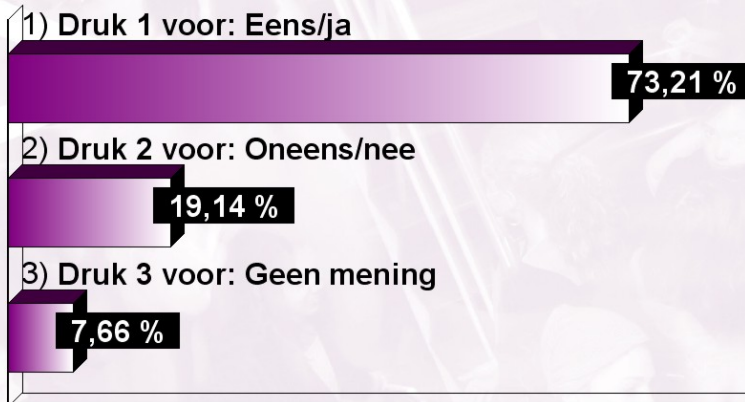
Kaders

1. Het wettelijk onderscheid tussen de TL en GL kan worden opgeheven

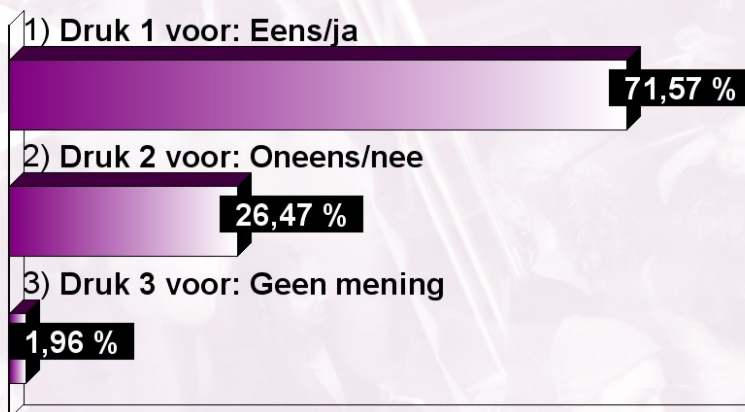
Kaders

2. Het vakkenvoorschrift voor het sectordeel kan worden beperkt tot één doorstroomrelevant vak; scholen en/of leerlingen kiezen zelf het tweede vak.

Kaders

3. Voor nieuwe beroepsgerichte programma's kan worden volstaan met een schoolexamen waarbij het mbo nauw is betrokken.

Bijlage 5 Samenvatting rapportage onderzoek vmbo

Utrecht, april 2006
Duo Market Research
In opdracht van Adviesgroep vmbo

Onderzoeksdoelstelling en opzet van het onderzoek

In het eerste kwartaal van 2006 heeft DUO Market Research in opdracht van de Adviesgroep vmbo een onderzoek verricht onder diverse vmbo-doelgroepen.

De doelstellingen van het onderzoek zijn:

1. Inzicht krijgen in het oordeel van de platformscholen over de stellingen van de Adviesgroep vmbo, die zijn gericht op het realiseren van een nieuwe, ruimere begrenzing van de mogelijkheden van vmbo-scholen om het eigen onderwijsaanbod te bepalen.
2. Inzicht krijgen in het oordeel van verschillende functionarissen van niet-platformscholen over de stellingen van de Adviesgroep vmbo, die zijn gericht op het realiseren van een nieuwe, ruimere begrenzing van de mogelijkheden van vmbo-scholen om het eigen onderwijsaanbod te bepalen.

Het onderzoek is online verricht, dat wil zeggen dat de deelnemers aan het onderzoek een URL hebben ontvangen (via een e-mail of via een brief) waarmee zij direct in de online vragenlijst terecht kwamen en die online konden invullen.

De volgende onderzoeksgroepen zijn benaderd:

1. directeuren/directieleden van vo-locaties met een vmbo-afdeling:	n=333
2. vmbo-coördinatoren:	n=395
3. decanen die vmbo-leerlingen begeleiden:	n=287
4. vmbo-docenten algemeen vormende vakken:	n=355
5. vmbo-docenten beroepsgerichte vakken:	n=199
6. respondenten van platformscholen:	n=139

In totaal is een steekproef gerealiseerd van n=1.708.

De onderzoeksgroepen is een aantal vragen en een aantal stellingen voorgelegd. De vragenlijst is opgebouwd rond 5 thema's:

1. positie en functie van het vmbo
2. programmering
3. omgeving
4. kwaliteitsborg
5. randvoorwaarden.

De onderzoeksresultaten

De onderzoeksresultaten zijn uitgesplitst naar onderzoeksgroep (zie de hiervoor onderscheiden 6 onderzoeksgroepen), naar type school (categorale vmbo-school, smalle scholengemeenschap met

vmbo/havo, brede scholengemeenschap met vmbo/havo/vwo en vmbo dat onderdeel is van een roc/aoc), al dan niet deelname van de school aan een regionaal arrangement en naar regio (waarbij de Nielsen-indeling is gehanteerd).

We hanteren de volgende indeling bij de interpretatie van de onderzoeksresultaten:

- Consensus: minstens 75% van de respondenten heeft een eensluidend (eens of oneens) oordeel over de stelling;
- Grote mate van overeenstemming: tussen de 60 en 75% van de respondenten heeft een eensluidend (eens of oneens) oordeel over de stelling;
- Neigt naar overeenstemming: tussen de 50 en 60% van de respondenten heeft een eensluidend (eens of oneens) oordeel over de stelling;
- De meningen zijn verdeeld: minder dan 50% heeft een eensluidend oordeel over de betreffende stelling.

Hieronder worden de resultaten naar thema weergegeven. Resultaten van vragen die niet direct aan een thema te koppelen zijn, worden aan het eind van de summary besproken onder de subkop Overige resultaten.

Thema 1 Positie en functie van het vmbo

Over dit thema zijn vijf stellingen voorgelegd:

1. *Vmbo-leerlingen moeten zich in de bovenbouw zo breed mogelijk kunnen oriënteren.*
Over deze stelling bestaat consensus, 84% van alle respondenten is het eens met deze stelling. Docenten beroepsgerichte vakken en respondenten werkzaam op een categorale vmbo-school zijn het relatief vaak oneens met deze stelling. Respondenten werkzaam op een smalle scholengemeenschap (vmbo/havo) zijn het relatief vaak niet eens met deze stelling.
2. *Het vmbo moet voor leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg beroepsopleidend zijn: smal en vakgericht.*
Voor deze stelling geldt dat de respondenten neigen naar overeenstemming, 51% is het eens met deze stelling.
Docenten algemeen vormende vakken en docenten beroepsgerichte vakken zijn het relatief vaak eens met deze stelling. Respondenten werkzaam op een vmbo dat onderdeel is van een roc/aoc zijn het relatief vaak oneens met deze stelling.
3. *Het belangrijkste doel van de beroepsgerichte programma's is dat deze programma's de vmbo-leerlingen motiveren.*
Over deze stelling bestaat consensus, 82% van alle respondenten is het eens met deze stelling. Docenten beroepsgerichte vakken zijn het relatief vaak eens met deze stelling.
4. *Het leren van vakspecifieke vaardigheden in het vmbo is bijzaak.*
Voor deze stelling geldt dat er een grote mate van overeenstemming is, 73% is het met de stelling oneens.
Directeuren zijn het relatief vaak eens met deze stelling, docenten beroepsgerichte en docenten algemeen vormende vakken zijn het relatief vaak oneens met deze stelling.
Respondenten werkzaam op een vmbo dat onderdeel is van een roc/aoc zijn het relatief vaak eens met deze stelling.

5. *In het vmbo draait het vooral om het leren van algemene competenties waarmee de leerlingen zich voorbereiden op het mbo.*
Voor deze stelling geldt dat er een grote mate van overeenstemming is, 61% is het met de stelling eens.
Directeuren zijn het relatief vaak eens met deze stelling, docenten algemeen vormende vakken en docenten beroepsgericht vakken relatief vaak oneens.
Respondenten werkzaam op scholen in Nielsen-regio 5 (Zuid: Noord-Brabant, Zeeland en Limburg) zijn het relatief vaak eens met de stelling, respondenten uit Nielsen-regio 1 (Agglomeratie Amsterdam, Den Haag, Rotterdam), relatief vaak oneens.

Thema 2 Programmering

Over dit thema zijn vijf stellingen voorgelegd:

1. *Het huidige programma-aanbod binnen het vmbo biedt voldoende mogelijkheden om maatwerk te bieden aan de vmbo-leerlingen.*
Voor deze stelling geldt dat de respondenten neigen naar overeenstemming, 59% is het oneens met deze stelling.
Docenten beroepsgerichte vakken zijn het relatief vaak eens met deze stelling.
2. *Op termijn moeten in het vmbo alleen brede intra- en intersectorale programma's aangeboden worden.*
Over deze stelling zijn de meningen verdeeld: 39% is het eens en 48% is het oneens met de stelling.
Decanen zijn het relatief vaak eens met de stelling, docenten beroepsgerichte vakken relatief vaak oneens.
3. *Voor vmbo-leerlingen die smal beroepsgericht willen en kunnen, maken we met het mbo doorlopende trajecten.*
Over deze stelling bestaat consensus, 81% van alle respondenten is het eens met deze stelling.
4. *De avo-vakken in het vmbo moeten de praktijkcomponent ondersteunen.*
Over deze stelling bestaat consensus, 79% van alle respondenten is het eens met deze stelling.
Docenten beroepsgerichte vakken zijn het relatief vaak eens met de stelling.
5. *De avo-onderdelen die je niet kunt integreren in de praktijkcomponent, kunnen geschrapt worden uit het programma.*
Over deze stelling bestaat consensus, 79% van alle respondenten is het oneens met deze stelling.
Respondenten werkzaam op een smalle scholengemeenschap (vmbo/havo) zijn het relatief vaak eens met de stelling.
6. *Het door scholen vrij in te vullen deel van het examenprogramma vmbo moet groter zijn dan het landelijk vast te stellen deel.*
Voor deze stelling geldt dat de respondenten neigen naar overeenstemming, 58% is het eens met deze stelling.
Docenten algemeen vormende vakken zijn het relatief vaak oneens met deze stelling.

In het kader van het thema Positionering is de vraag voorgelegd of 'het mogelijk is om doorlopende leertrajecten te maken zonder dat leerlingen een vmbo-diploma halen?'. Tweederde van de respondenten (68%) beantwoordt deze vraag bevestigend. Docenten algemeen vormende vakken beantwoorden deze vraag relatief vaak met 'nee', directeuren relatief vaak met 'ja'.

Thema 3 Omgeving

Over dit thema zijn vier stellingen voorgelegd:

1. *Als scholen vrij zijn om eigen programma's te ontwikkelen en aan te bieden, dan zullen zij zich vooral richten op 'funprogramma's' die leerlingen aantrekken.*
Voor deze stelling geldt dat er een grote mate van overeenstemming is, 74% is het met de stelling oneens.
Docenten beroepsgerichte vakken zijn het relatief vaak eens met de stelling, directeuren relatief vaak oneens.
2. *Een goede aansluiting op het vervolgonderwijs is het belangrijkste criterium waaraan nieuwe (of varianten van) vmbo-programma's moeten voldoen.*
Over deze stelling bestaat consensus, 86% van alle respondenten is het eens met deze stelling.
3. *Nieuwe (of varianten van) vmbo-programma's mogen scholen alleen aanbieden als het regionale bedrijfsleven een actieve bijdrage levert.*
Voor deze stelling geldt dat de respondenten neigen naar overeenstemming, 50% is het oneens met deze stelling.
Docenten beroepsgerichte vakken zijn het relatief vaak eens met de stelling.
4. *Een school mag een nieuw (of variant van een) vmbo-programma alleen aanbieden, als dat is overeengekomen binnen een regionaal arrangement.*
Over deze stelling zijn de meningen verdeeld: 37% is het eens en 45% is het oneens met de stelling.
Docenten beroepsgerichte vakken zijn het relatief vaak eens met deze stelling.
Respondenten werkzaam in de Nielsen-regio's 2 (rest West), 4 (Oost) en 5 (Zuid) zijn het relatief vaak eens met deze stelling. Respondenten werkzaam in de regio's 1 (agglomeratie Amsterdam, Den Haag, Rotterdam) en 3 (Noord) zijn het relatief vaak oneens met de stelling.

In het kader van het thema Omgeving is de respondenten nog een aantal vragen voorgelegd:

- De rol van het regionaal bedrijfsleven dient met name te bestaan uit 1) het aanbieden van stageplaatsen 2) het aanbieden van bedrijfsbezoeken of gastlessen en 3) het aanbieden van leerwerktrajecten.
- Op 60% van de scholen worden reeds nieuwe of varianten op bestaande vmbo-programma's aangeboden of worden er voorbereidingen getroffen voor nieuwe programma's (resp. 36 en 24%). Zowel 'Intersectoraal', 'Techniek breed', 'Technologie', 'Sport, Dienstverlening en Veiligheid' als ICT-leerroute worden vaak genoemd als nieuwe programma's die reeds worden aangeboden of waartoe voorbereidingen worden getroffen.
- 22% Van de scholen neemt reeds deel aan een regionaal arrangement, 8% van de scholen is daarover in gesprek.
- Men wil vaak de volgende partijen laten deelnemen aan een regionaal arrangement: vervolgonderwijs/roc's/aoc's, vmbo-scholen en vertegenwoordigers van het regionaal bedrijfsleven.

Thema 4 Kwaliteitsborging

Over dit thema zijn zes stellingen voorgelegd:

1. *Als er in de regio bij het vervolgonderwijs aantoonbaar draagvlak is voor een nieuw (of variant van een) vmbo-programma is dat voldoende waarborg voor kwaliteit.*
Voor deze stelling geldt dat de respondenten neigen naar overeenstemming, 52% is het oneens met deze stelling.
2. *Als er in de regio bij het bedrijfsleven aantoonbaar draagvlak is voor een nieuw (of variant van een) vmbo-programma is dat voldoende waarborg voor kwaliteit.*
Voor deze stelling geldt dat de respondenten neigen naar overeenstemming, 58% is het oneens met deze stelling.
3. *Uit oogpunt van kwaliteit moeten nieuwe vmbo-programma's landelijk worden vastgesteld.*
Voor deze stelling geldt dat de respondenten neigen naar overeenstemming, 60% is het eens met deze stelling.
Decanen en docenten algemeen vormende vakken zijn het relatief vaak eens met de stelling. Respondenten werkzaam op een categorale vmbo-school of op een brede scholengemeenschap (vmbo/havo/vwo) zijn het relatief vaak eens met de stelling, respondenten werkzaam op een vmbo dat onderdeel is van een roc/aoc relatief vaak oneens.
4. *Uit oogpunt van kwaliteit moeten nieuwe vmbo-programma's worden getoetst via een vorm van centraal examen.*
Voor deze stelling geldt dat de respondenten neigen naar overeenstemming, 58% is het eens met deze stelling.
Decanen en docenten algemeen vormende vakken zijn het relatief vaak eens met de stelling, directeuren relatief vaak oneens.
Respondenten werkzaam op een brede scholengemeenschap (vmbo/havo/vwo) zijn het relatief vaak eens met de stellingen, respondenten werkzaam op een smalle scholengemeenschap (vmbo/havo) relatief vaak oneens.
5. *Het huidige centraal examen - ook in een meer flexibele opzet - vormt een grote belemmering om onderwijs op maat aan te kunnen bieden.*
Voor deze stelling geldt dat de respondenten neigen naar overeenstemming, 53% is het eens met deze stelling.
Directeuren en vmbo-coördinatoren zijn het relatief vaak eens met de stelling, docenten algemeen vormende vakken relatief vaak oneens.
6. *Op termijn kan een gestandaardiseerd portfolio het vmbo-diploma vervangen.*
Voor deze stelling geldt dat de respondenten neigen naar overeenstemming, 63% is het eens met deze stelling.
Directeuren zijn het relatief vaak eens met de stelling, docenten algemeen vormende vakken en docenten beroepsgerichte vakken relatief vaak oneens.

Thema 5 Randvoorwaarden

Over dit thema zijn vier stellingen voorgelegd:

1. *De huidige wet- en regelgeving en procedures voor de planning van het onderwijsaanbod in het vmbo mogen verdwijnen.*
Over deze stelling zijn de meningen verdeeld: 39% is het eens en 43% is het oneens met de stelling.
Directeuren zijn het relatief vaak eens met de stelling, decanen relatief vaak mee oneens.
2. *Ik wil de besluitvorming over het programma-aanbod van mijn school niet aan de regio overlaten.*
Voor deze stelling geldt dat er een grote mate van overeenstemming is, 72% is het met de stelling eens.
Directeuren, decanen en coördinatoren zijn het relatief vaak eens met de stelling.
3. *De bekostigingsverschillen tussen afdelingen en sectoren passen niet bij een grotere vrijheid van planning en programmering voor scholen; zij kunnen opgeheven worden.*
Over deze stelling zijn de meningen verdeeld: 37% is het eens en 26% is het oneens met de stelling.
Directeuren zijn het relatief vaak eens met de stelling.
4. *Ook voor de nieuwe (of varianten van) vmbo-programma's is een landelijke bevoegdheidsregeling nodig.*
Voor deze stelling geldt dat er een grote mate van overeenstemming is, 67% is het met de stelling eens.
Directeuren zijn het relatief vaak oneens met de stelling.

In het kader van het thema Kwaliteitsborging is naar de reden(en) gevraagd waarom men de besluitvorming over het programma-aanbod niet aan de regio zou willen overlaten. De belangrijkste reden is dat men het programma-aanbod een schoolaangelegenheid vindt (44%). Redenen die ook worden genoemd zijn 'ik ben een voorstander van landelijke regelgeving' (26%) en 'in mijn regio beschouwen vmbo-scholen zich meer concurrent dan collega van elkaar (21%)'.

Overige resultaten

Een aantal voorgelegde vragen paste niet specifiek bij één van de hiervoor besproken thema's.

De resultaten van deze vragen volgen hier:

1. 55% Van de respondenten geeft aan dat hun school binnen het huidige wettelijk kader onvoldoende ruimte heeft om maatwerk te kunnen leveren voor de vmbo-leerlingen.
2. De respondenten die vinden dat de school onvoldoende ruimte hebben voor maatwerk, willen vooral meer ruimte voor programma's (44% van deze respondenten geeft aan hier meer ruimte voor te willen), in mindere mate voor afdelingen (22%), leerwegen (18%) en sectoren (16%). Diezelfde groep respondenten wil daarnaast met name ruimte voor doorlopende leerlijnen (42%) en flexibilisering van de centrale examinering (36%). Op enige afstand volgen meer ruimte voor examenprogramma's voor de algemene vakken (27%), meer ruimte voor examenprogramma's voor de beroepsgerichte vakken (25%), meer ruimte voor integratie van de algemeen vormende vakken en de beroepsgerichte vakken bij de centrale examinering (24%) en meer ruimte voor diplomering (16%).

3. Een ruime meerderheid (75%) geeft aan dat er een zeer groot of groot draagvlak is voor programmatische vernieuwingen in het vmbo.

Bijlage 6 Samenvatting rapportage onderzoek mbo

Utrecht, mei 2006
Duo Market Research
In opdracht van Adviesgroep vmbo

Onderzoeksdoelstelling en opzet van het onderzoek

In maart en april van 2006 heeft DUO Market Research in opdracht van de Adviesgroep vmbo een onderzoek verricht onder het management van bve-instellingen.

De doelstelling van het onderzoek is:

Inzicht krijgen in het oordeel van verschillende belanghebbenden binnen de bve-sector over een aantal ideeën die de Adviesgroep vmbo heeft ontwikkeld voor het realiseren van een nieuwe, ruimere begrenzing voor vmbo-scholen voor het bepalen van het eigen onderwijsaanbod.

Het onderzoek is online verricht, dat wil zeggen dat de deelnemers aan het onderzoek een URL hebben ontvangen (via een e-mail) waarmee zij direct in de online vragenlijst terecht kwamen en die online konden invullen. In totaal is een steekproef gerealiseerd van n=271.

De onderzoeksresultaten zijn ingedeeld naar:

- de achtergrondkenmerken van de respondenten;
- het overleg tussen mbo en vmbo;
- de knelpunten in de aansluiting vmbo-mbo;
- de effecten van competentiegericht onderwijs op maatwerk;
- de criteria voor het toetsen van nieuwe regionale vmbo-programma's;
- het oordeel over de voorgestelde korte termijn maatregelen;
- het oordeel over de voorgestelde lange termijn maatregelen.

De achtergrondkenmerken van de respondenten

1. De verdeling van de respondenten naar functie (waarbij een beperkt aantal heeft aangegeven meerdere functies te hebben) is als volgt:
 - 32% van de respondenten is manager;
 - 27% directeur;
 - 17% coördinator;
 - 10% teamleider;
 - 4% hoofd;
 - en 16% heeft een andere functie.

2. De verdeling van de respondent naar sectoren (waarbij een beperkt aantal heeft aangegeven in meerdere sectoren werkzaam te zijn) is als volgt:
 - 47% van de respondenten is werkzaam in de sector techniek;
 - 38% in de sector economie;
 - 29% in de sector zorg en welzijn;
 - 7% in de sector voedsel en groen.

Overleg met het vmbo

1. Op nagenoeg alle instellingen is er overleg met de vmbo-scholen in de regio: 40% van de respondenten geeft aan dat hun instelling op structurele basis overleg heeft met alle vmbo-scholen in de regio, 38% met een belangrijk deel van de vmbo-scholen in de regio en 16% met een beperkt deel van de vmbo-scholen in de regio. 5% van de respondenten geeft aan dat er geen overleg is op structurele basis met vmbo-scholen in de regio.
2. De respondenten geven aan dat bij het overleg meestal meer dan één onderwerp worden behandeld. Gemiddeld noemen de respondenten 6½ onderwerpen.
De volgende onderwerpen worden relatief vaak genoemd:
 - programmatische aansluiting tussen vmbo en mbo;
 - voorlichtingsactiviteiten;
 - overdracht van leerlingen;
 - de instroomprocedure.De thema's leerwerktrajecten, de assistentopleiding in het vmbo en programmatische aansluiting tussen vmbo en mbo voor nieuwe vmbo-programma's staan minder vaak op de agenda.
3. Bijna de helft van de respondenten (47%) geeft aan dat de instelling deelneemt aan een Regionaal Arrangement met het vmbo, 13% geeft aan dat de instelling niet deelneemt aan zo'n arrangement. Een relatief grote groep (30%) weet niet of de instelling deelneemt aan een arrangement.

Knelpunten aansluiting vmbo-mbo

1. De volgende knelpunten worden als belangrijk gezien bij de aansluiting van het vmbo op het mbo:
 - het (geringe) beroepsbeeld van de vmbo-leerlingen;
 - de beperkte aansluiting van de programma's;
 - de beperkte aansluiting van de pedagogiek/didactiek;
 - de (geringe) zelfstandigheid van de leerlingen.
2. De minst belangrijke knelpunten zijn:
 - de schaalgrootte binnen het mbo (op afstand het minst belangrijke knelpunt volgens de respondenten);
 - de (geringe) aansluiting van de zorg;
 - het gebrek aan afstemming over de instroomprocedure.

Effecten competentiegericht onderwijs op maatwerk

Een ruime meerderheid van de respondenten (92%) verwacht dat de introductie van competentiegericht onderwijs de mogelijkheden voor maatwerk in de eigen instelling zal verruimen. De meningen zijn echter verdeeld over de mate waarin er nieuwe mogelijkheden zullen ontstaan: 50% verwacht daardoor veel meer mogelijkheden voor maatwerk en 42% verwacht wel meer mogelijkheden, maar in beperkte mate.

Criteria voor het toetsen van nieuwe regionale vmbo-programma's

De respondenten zijn 7 criteria voorgelegd voor het toetsen van een nieuw vmbo-programma. Voor alle criteria geldt dat ze door de meerderheid van de respondenten zeer belangrijk of belangrijk worden gevonden.

Voor twee criteria

- 1) er is aangegeven op welke wijze het mbo in de examinering is betrokken
- 2) er is aangegeven op welke wijze het programma aansluit bij de regiovisie/regionale afspraken geldt dat een relatief grote groep (resp. 26 en 21%) het geen belangrijk criterium vindt.

Oordeel voorgestelde korte termijn maatregelen

De respondenten zijn drie maatregelen voor de korte termijn voorgelegd.

De respondenten kunnen zich in redelijk sterke mate vinden in het laten vervallen van het wettelijk onderscheid tussen de theoretische en gemengde leerweg (maatregel 1) en vinden ook in sterke mate dat voor nieuwe beroepsgerichte programma's kan worden volstaan met een schoolexamen waarbij het mbo nauw is betrokken (maatregel 3)

Men is wat meer verdeeld over de beperking van het vakkenvoorschrift voor het sectordeel tot één doorstroomrelevant vak (maatregel 2). Het aantal personen dat hier positief tegenover staat is in de meerderheid, alleen is deze mening wat minder krachtig (relatief vaak mee eens in plaats van zeer mee eens) en er is bovendien sprake van een flinke groep (één op de vijf) die negatief tegenover deze maatregel staat.

Oordeel voorgestelde lange termijn maatregelen

De respondenten zijn negen maatregelen voor de lange termijn voorgelegd.

Voor alle voorgelegde voorstellen voor de lange termijn geldt dat de meerderheid het er zeer mee eens of mee eens is.

Er zijn drie voorstellen waarover de meningen (sterk) verdeeld zijn:

- voorstel 3: Voor- en nazorg (zorgplicht) door respectievelijk mbo en vmbo moet wettelijk verankerd worden;
- voorstel 8: Om maatwerk te kunnen bieden moeten vmbo-scholen vrij zijn in het aanbieden van leerwegen, sectoren en afdelingen;
- voorstel 9: Het is beter het centraal vmbo-examen te verbeteren dan het af te schaffen.

Bijlage 7 Samenstelling Adviesgroep vmbo en Resonansgroep

Adviesgroep vmbo

(de leden van de kerngroep zijn gemerkt met een *)

John Bette

lid dagelijks bestuur NVON

lid van de werkgroep Onderbouw van de bestuurscommissie Onderwijs

lid van de onderwijsraad van de KNCV

*Wilma Bredewold**

AOC Raad (tot 1 november 2005)

zelfstandig onderwijsadviseur

Roy Buys

onafhankelijk adviseur en interim-manager/NMI mediator

*André Coenders**

beleidsmedewerker Schoolmanagers_VO

Jaap Engbers

voorzitter college van bestuur rsg de Borgen (Leek, Roden, Grootegast)

voorzitter ledenraad Schoolmanagers_VO

projectleider Management project Kwaliteit van de leerlingenzorg in het vmbo en praktijkonderwijs

Leo Faassen

projectleider van het vmbo-netwerk van de St. Limburgs VO

Peter van Gelder

lid college van bestuur Stichting voor Algemeen bijzonder VO Flevoland

Belinda Herrewijn

lerares wiskunde, middenmanagement, Ashram college, Alphen a/d Rijn

psychologe

Kees Heek

voorzitter van de centrale directie van het Groen van Prinsterercollege in Barneveld

*Theo Hut**

schoolleider CSG Walcheren.

*Inge Hinloopen**

SOPO

organisatie- en communicatie medewerker

Ingrid Janssen

directeur Open Schoolgemeenschap Bijlmer Amsterdam-Zuidoost

*Daniëlle van Kempen**

SOPO

management assistent

Hanny v. Klarenbosch

voorzitter I&I, vereniging voor informatica en informatietechnologie in het onderwijs
lerares beroepsgericht in de sector economie, ICT-coördinator, Andreas College, locatie Katwijk
(expireerde in april 2006)

Miep van der Leeuw

Senior adviseur CPS Amersfoort, onderwijs ontwikkeling en advies

Henk van der Linden

zelfstandig adviseur
secretaris GEU (branchevereniging Educatieve Uitgevers)
bestuurslid VNO-NCW

Henk Luiten

unitleider vmbo-bovenbouw, Christelijke Scholengemeenschap Reggesteyn, Rijssen
docent consumptieve technieken,
secretaris sector VO van de Aob,
bestuurslid CEVO

Henk Maas

algemeen directeur EMC Leren in bedrijf
(sinds januari 2006 lid Adviesgroep vmbo)

*Hélène van Oostrom**

ECABO, programmamanager vmbo-mbo, secretaris sectorraad Economie.

Sarien Shkolnik

lid college van bestuur Graafschap college, Doetinchem (roc)

*Dirk van der Spoel**

lid college van bestuur Interconfessionele Scholengroep Amsterdam e.o.
voorzitter Adviesgroep vmbo

Paula Toonen

locatiedirecteur Stedelijk College (vmbo) Eindhoven

Jan van der Varst

lid centrale directie Scholengroep Roermond

Piet Visch

vestigingsdirecteur vmbo, Wellantcollege, Alphen a/d Rijn
bestuurslid samenwerkingsverband Midden Holland.
deelnemer Platform vmbo AOC Raad.

*Akke Vos**

OCW, beleidsmedewerker directie VO
secretaris Adviesgroep vmbo

Resonansgroep

Teus Beijer (NVS-NVL)

Dick de Boer (Schoolmanagers_VO)

Dries van Delft (HPBO)

Jan Geurts (lector pedagogiek van de beroepsvorming aan HHS/TH Rijswijk)

Saskia Grotenhuis (DMO, Amsterdam)

Max Hoefijzers (Bve Raad)

Kees Hoogendijk (MKB)

Marcel Kooijman (AOC Raad)

Hans Koole (VNO/NCW)

Remon Leenders (LAKS)

Wim Metsenmakers (KCE, HPBO, Leren en Werken)

Hans van der Molen (Onderbouw-vo)

Arie van Rooijen (Landelijke Ouderorganisaties)

Henk Strietman (Bestuurlijk overleg PO/VO)